

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ	
2010 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԷՅԻՍԻ 6-8-Ը ԲՈՐԴՈՅՈՒՄ ԿԱՅԱՑԱԾ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՈՒՄ	
ՔՆՆԱՐԿՎԱԾ ՀԱՐՅԵՐ	6
2010 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 8-ԻՆ ԹԲԻԼԻՍԻՈՒՄ ԿԱՅԱՑԱԾ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ	
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆԸ ՆՎԻՐՎԱԾ ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆԻ ՄԱՍԻՆ...	13
ЖЕННИНГ РАДТКЕ	
УНИВЕРСИТЕТСКОЕ ЮРИДИЧЕСКОЕ	
ОБРАЗОВАНИЕ В ГЕРМАНИИ	15
ТОМАС ГЕРМАН	
ВЫСШЕЕ ЮРИДИЧЕСКОЕ	
ОБРАЗОВАНИЕ В ГЕРМАНИИ	
Юридическая подготовительная служба	
(референдарият — стажировка).....	24
Круглый стол «Реформа юридического	
образования на Южном Кавказе»	31
ՍԵՐՊԵՅ ՍԱՐԱԲՅԱՆ	
ՆԿԱՏԱՈՒՄՆԵՐ ՀՀ ԴԱՏԱՐԱՆԱԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ	
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	
(ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ և ՀՀ դատական օրենսգրքի	
3-րդ հոդվածների համեմատական իրավական վերլուծություն)	32
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՆԱՐԵԿ ՎԱՐՐԻԵԼՅԱՆ	
ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ	
ԻՐԱՅՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ, ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՁԵՎ	42
РОБЕРТ КАЛАШЯН	
ВЕРХОВНЫЙ СУД РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	
В ПРОЦЕДУРЕ ИМПИЧМЕНТА	45
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО	
ГАРРИ ШАГИНЯН	
ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ ДОГОВОРА ИПОТЕКИ	47
ՔՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՊԵՎՈՐԳՅԱՆ	
«ՔՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ» ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԻ ՇՈՒՐՁ	53
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՊԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ	
ՏԻՐՅՐ ՎԱՐԴԱՉԱՐՅԱՆ	
ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՏՈՒՅԺԵՐԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ՝	
ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ	60
УГОЛОВНОЕ ПРАВО	
ԱԿ ԱՐՄԻՅԱՆ	
КОРРУПЦИЯ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА	
В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ	70
ՔՐԵՄԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՊԵՎՈՐԳ ԲԱՂՎԱՍԱՐՅԱՆ	
ՔՐԵՄԿԱՆ ՀԵՏԱՊՆԴԱՄԱՆ ՄԱՐՄԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ	
ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԱԶՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ	77
КРИМИНАЛИСТИКА	
ВАГЕ ЕНГИБАРЯН	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ	
ОРГАНОВ РАССЛЕДОВАНИЯ	84
ՔՐԵՄԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԱՆԻ ՄՈՒՐՍՂՅԱՆ	
ՊԱՏԺԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ	89
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ	
ՀՀ ՎՃՈՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄ	94
РЕЗЮМЕ	98

ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ (CCJE)

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՍԵՐԲԻԱՅԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՍԱԿԱՐԳԻ ԲԱՐԵՓՈՒՄԱՆ ՍԱՍԻՆ

Եվրոպայի դատավորների խորհրդակցական խորհուրդը (CCJE),

Հաշվի առնելով Սերբիայում «Դատավորների մասին» օրենքի իրականացումը, որը նախատեսում է նախկին Սահմանադրությամբ ընտրված կամ նշանակված դատավորների պարտականությունների ու իրավունքների դադարեցումը 2009 թվականի դեկտեմբերի 31-ից,

Վկայակոչելով, որ սերբական դատավորների պաշտոնավարման դադարեցման և վերանշանակման վերաբերյալ իրավիճակը քննվել է մի քանի առիթներով և դիտարկվել մի քանի տեքստերում, որոնք թողարկվել են միջազգային մակարդակում և, մասնավորապես, 2008 թվականի նոյեմբերի 24-ի CCJE-ի հռչակագրում, որտեղ CCJE-ն մտահոգություն է հայտնում, որ առաջարկվող օրենսդրությունը կարող է հետագայում խախտել դատական անկախությունը,

հրատարակում է հետևյալ **հռչակագիրը**.

Վերանշանակման գործընթացը՝ կապված երկրի բոլոր դատավորների հետ, ամենևին ակնհայտ չէ, նույնիսկ բարեփոխման համատեքստում՝ սահմանադրական մակարդակում և հենց դատավորների մակարդակում:

Սերբական դատավորների գործունեության դադարեցումը խախտել է դատավորների անփոխարինելիության սկզբունքը, ինչպես նաև վերոհիշյալ օրենսդրության մասի/հատվածի իրականացումը խախտել է միջազգային չափորոշիչները/ստանդարտները և նաև անտեսել Վենետիկի հանձնաժողովի առաջարկությունները՝ Կարծիք թիվ 528/2009-ում իր առաջարկված չափանիշների կիրառության վերաբերյալ:

Մասնագիտական կարողության բացակայության կամ այլ օրինական պատճառներով առանձին դատավորների պաշտոնավարման դադարեցման մասին հրամանները կարող էին, այնուամենայնիվ, արձակվել/տրվել կարգապահական պատժամիջոցների ձևով, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի պատշաճ գործընթացի երաշխիքներով (տե՛ս Առաջարկություն թիվ R(12) 94, սկզբունք VI (2) և (3)):

2006 թվականի մայիսի 25-ին Սերբիայի Ազգային ժողովի կողմից ընդունված Ազգային դատական համակարգի բարեփոխման ռազմավարության հիմնական նպատակն էր «վերագտնել հանրության վստահությունը Սերբիայի Հանրապետության դատական համակարգի հանդեպ» (Բարեփոխման ռազմավարության Մաս I Գ): Վերընտրության գործընթացը և դրա կենսագործման եղանակը մտահոգություն է առաջացնում, որ ազգային և միջազգային մակարդակում համապատասխան վստահություն արժանացող Սերբիայի դատական համակարգի ստեղծման նպատակը կարող է մնալ անհասանելի:

ՄԱՑԻՍ 2010 5 (130)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
6

Ամեն դեպքում այս էֆեկտները/ազդեցությունները նվազեցնելու համար այն դատավորներին, որոնք չեն վերընտրվել.

(ա) պետք է գրավոր տեղեկացել այն կոնկրետ պատճառների մասին, որոնց պատճառով նրանց պաշտոնավարությունը դադարեցվել է,

(բ) պետք է տրամադրել արդյունավետ իրավական պաշտպանության միջոց անկախ մարմնի առջև, որը պետք է կազմված լինի, չափանիշների համաձայն, նշանակված դատավորներից և օգտագործվի ընթացակարգ, որը համաձայնեցված է համապատասխան մասնակիցների կողմից, պետք է կիրառելի լինեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի պատշաճ գործընթացի երաշխիքները, միջազգային մարմինները, ինչպիսիք են Վեներտիկի հանձնաժողովը և CCJE-ն, ինչպես նաև միջազգային ու ազգային դատավորների ասոցիացիաները, պետք է առնչվեն այս անկախ ատյանի հետ որպես դիտորդներ,

(գ) պաշտոնավարման դադարեցման մասին որոշումների վերանայմանը սպասող հեռացված դատավորներին պետք է տրամադրել բավարար միջոցներ նրանց ապրուստի հետ կապված ծախսերը ծածկելու համար:

CCJE-ն շարունակում է սերբական համապատասխան իշխանություններին աջակցելու իր պատրաստակամությունը՝ տրամադրել կարծիքներ, նման պահանջի դեպքում: CCJE-ն կհետևի հետագա զարգացումներին ու կդիմի իր սերբ անդամին՝ ներկայացնել հաշվետվություն իր հաջորդ լիազումար նիստի ժամանակ:

**ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ (ԵԽ) ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ EAJ-Ի ՆԵՐԳՐԱՎԱՍԻՐ
ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ (CCJE)**

ա) **Դատավորների ու դատախազների 4-րդ եվրոպական կոնֆերանս**՝ «Դատավորների ու դատախազների առաքելությունների իրականացում. փոխլրացնող և/կամ ինքնավար» թեմայով

Կոնֆերանսը կազմակերպվել էր CCJE-ի կողմից՝ CCPE-ի (Եվրոպայի դատախազների խորհրդակցական խորհրդի) հետ միասին Բորդոյում 2009 թվականի հունիսի 30-ից մինչև հուլիսի 1-ը: Հարցի վերաբերյալ Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպերը ներկայացնելուց հետո մի քանի կլոր սեղանների շուրջ քննարկվեցին դատավորների ու դատախազների հետ առնչվող հարցերը (ուսուցում, կազմակերպում, բյուջե), քրեական վարույթի տարբեր փուլերի տարբեր խնդիրները, դատախազների ու դատավորների փոխհարաբերվող դերերը և տարբեր դերակատարների միջազգային համագործակցությունը: Դժբախտաբար, չկա այս կոնֆերանսի փաստաթղթավորումը: Արդյունքը/ելքը Բորդոյի հռչակագրի աղբյուրներից մեկն է (տե՛ս ստորև Իք):

բ) Բորդոյի հռչակագիր (CCJE-ի կարծիք թիվ 12)

2009 թվականի նոյեմբերին Սլովենիայում իրենց միասնական հանդիպման ժամանակ CCJE-ի լիագումար նիստում և CCPE-ի լիագումար նիստում ընդունվեց «Բորդոյի հռչակագիր»-ը՝ «Դատավորները և դատախազները ժողովրդավարական հասարակությունում» (տե՛ս հավելվածը): Դատավորների ու դատախազների համար ընդհանուր հիմքեր գտնելը մարտահրավեր պարունակող խնդիր էր, սակայն վերջում համաձայնություն ձեռք բերվեց 13 հոդվածների շուրջ, որոնց կցված էր բացատրական հուշագիր: Շատ կարևոր եզրակացությունների թվում էր այն անհրաժեշտությունը, որ դատական կարգով չհետապնդելու պետական մեղադրողների որոշումը պետք է բաց լինի դատական հսկողության համար. թե՛ դատավորները և թե՛ դատախազները պետք է ունենան անկախություն՝ իրենց գործառնությունների առումով, միմյանցից ու գործադիր իշխանությունից: Այս վերջինն ընդգրկում է ոչ միայն նրանց խնդիրների կատարումը, այլ նաև աշխատանքի անցնելը, աշխատանքային առաջընթացը և տեղափոխման անվտանգությունը:

գ) CCJE-ի լիագումար նիստում տեղի ունեցան **ընտրություններ**: Նախագահ ընտրվեց Օռլանդո Աֆոնսոն (Պորտուգալիա), փոխնախագահ՝ Գերիարդ Ռիսները (Գերմանիա), իսկ Ռ-աֆաելո Սաբատոն (Իտալիա) և Պոլ Մաֆին (Բելգիա) ընտրվեցին որպես բյուրոյի անդամներ (գործադիր խորհրդի): EAJ-ի (Եվրոպայի դատավորների ասոցիացիա) նախագահ Բյորն Սոլբակեն ներկայացրեց EAJ-ն, որը դիտորդի կարգավիճակ ունի CCJE-ի ժողովներին:

դ) CCJE-ն մշակելու է **կարծիք «դատավորների դերը դատական որոշումների կիրարկման ժամանակ** այլ պետական գործառնությունների և այլ դերակատարների հետ», EAJ-ի անդամների մի քանի պատվիրակներ այն աշխատանքային խմբի անդամներն են, որոնց հանձնարարվեց պատրաստել կարծիքի նախագիծը: Աշխատանքային խմբի երկրորդ հանդիպումը տեղի կունենա Մակեդոնիայում:

ՄԱՑԻՍ 2010 5 (130)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

ե) CCJE-ին խնդրել էին նաև աջակցել անդամ պետությունների խնդիրներին:

Խնդրանք էր ներկայացրել խորհրդարանի անդամը՝ ուկրաինացի դատավորին մեղադրելով կոռուպցիայի մեջ: CCJE-ն արտահայտվեց, որ այդ կարգի առանձին գործերով զբաղվելն իր խնդիրը չէ:

Սերբիայի դատավորների ասոցիացիայի խնդրանքը վերաբերում էր **Սերբիայում** դատավորների վերընտրությանը: 2009 թվականին առաջին հռչակագրի հրատարակմանը հետևեց երկրորդ հռչակագրի հրատարակումը՝ դատապարտելով Սերբիայի դեպքերը: CCJE-ն փորձեց պատրաստել ընդհանուր հռչակագիր՝ Վենետիկի հանձնաժողովի հետ, բայց ծրագիրը ձախողվեց:

Սլովակիայի դատավորների խմբի խնդրանքը վերաբերում էր դատավորների վրա ճնշմանը ու դատավորների նկատմամբ կիրառվող կարգապահական գործողություններին: CCJE-ն պատրաստվում է հետաքննել այս դեպքը: Որպես առաջին քայլ, լրացուցիչ տեղեկություն ստանալու խնդրանքով նամակներ ուղարկվեցին Սլովակիա:

Իտալացի դատավորների խնդրանքը վերաբերում էր երկրի ընթացիկ զարգացումներին: CCJE-ն իր խտալացի անդամին հանձնարարեց մոնիտորինգի ենթարկել իրավիճակը և հաղորդել հաջորդ հանդիպման ժամանակ:

զ) Սկսվեց համագործակցություն՝ տեղեկատվության փոխանակման հարցով բրազիլացի դատավորների խնդրանքով:

Պատրաստվեց Առաջարկություններ 94/12 վերանայված տեքստի նախագիծը (տե՛ս ստորև 3):

է) CCJE-ն քննարկեց Եվրոպայի խորհրդի այլ մարմինների մի քանի փաստաթղթերի վերաբերյալ մեկնաբանությունները.

Նոր **Առաջարկության նախագիծը**, որը փոխարինելու է Նախարարների խորհրդի **Առաջարկություն 94/12-ի** (տե՛ս ստորև 3).

Կոռուպցիայի մասին Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի **Առաջարկություն 1896 (2010).**

Եվրոպայի խորհրդի ի նպաստ երեխաների արդարադատության ուղեցույցների նախագիծը:

ը) CCJE-ի աշխատանքային խումբը, որի կազմի մեջ մտնում են CCJE-ի նախկին նախագահները, մշակեց **«Եվրոպական դատավորների մեծ խարտիան»**, որը պետք է ներառի ամենակարևոր եզրակացությունները CCJE –ի կարծիքների մասին:

թ) CCJE-ն պատրաստվում է նշել **CCJE 10-րդ տարեդարձը**, որը տեղի կունենա 2010 թվականի նոյեմբերին: EAJ-ն և EAJ-ի անդամները կտեղեկացվեն ու կիրավորվեն այս իրադարձությանը մասնակցելու համար: Անհրաժեշտ բյուջեն դեռևս երաշխավորված չէ: Հնարավոր է, որ տոնակատարությունը համատեղվի CCJE-ի լիազույմար նիստի հետ:

Ինտերնետային կայք. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccje>

Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողով (CEPEJ)

Ես ներկայացրեցի EAJ-ը դեկտեմբերի 9-ին և 10-ին տեղի ունեցած CEPEJ-ի լիազույմար նիստին:

ա) Հաշվետվություն 2010 թվականի Եվրոպական դատական համակարգերի հրատարակության (2008թ-ի տվյալների) մասին

CEPEJ-ի կողմից թողարկվող պրակներում սկսեցին հավաքել տվյալներ եվրոպական դատական համակարգերի մասին՝ CEPEJ-ի հաշվետվության երրորդ հրատարակության համար: Հավաքվող տվյալների տեսակը քիչ թե շատ մեծ էր առաջին հաշվետվությանը: Դա պետք է հեշտացներ տարբեր տարիների համեմատությունը: Տվյալները պետք է տրամադրվեին այս տարվա սկզբից, հաշվետվության նախագիծը վերջնական տեսքի է բերվելու մինչև հունիսի վերջ, վերջնական հաշվետվությունը լույս է տեսնելու այս տարվա աշնանը:

բ) Ժամկետներ

CEPEJ-ի աշխատանքային խումբը շարունակում է զբաղվել որոշակի տեսակի գործերի ժամկետներով: Եվ նախատեսում է մոնիտորինգի համակարգ:

գ) Արդարադատության որակ

Մեկ այլ աշխատանքային խումբ մշակում է ուղեցույցներ կամ ձեռնարկ դատարանից օգտվողների բավարարվածության հետազոտության համար, որը պետք է վերջնական տեսքի բերվի 2010 թվականին: Իրականացվում է նաև Եվրոպայում որակի համակարգերի տարբեր ձևերի համեմատական ուսումնասիրություն:

դ) CEPEJ-ն զբաղվում է նաև **դատարանի որոշումների կատարման հարցերով**: Մշակվել են ուղեցույցներ Եվրոպայի խորհրդի առաջարկության ավելի լավ իրականացման համար:

ե) CEPEJ-ն սահմանել է **գործընկերների գնահատման** համակարգ՝ մի քանի անդամ պետությունների միջև. երեք պետությունների փորձագետներ այցելում են միմյանց երկրներ՝ որոշակի թեմայի կապակցությամբ, ուսումնասիրում են ընտրված թեմային առնչվող համակարգը այլ երկրում և փոխանակում իրենց տեսակետները և փորձը: Օրինակներից մեկը Մալթայի և Ռուսաստանի համագործակցությունն էր՝ դատական վիճակագրության հարցով:

զ) CEPEJ-ն աջակցում է իրավասություններին իրենց արդյունավետությունը բարելավելիս: Արդարադատության նախարարների խնդրանքով, CEPEJ-ի անդամների մի խումբ այցելում է երկիր և ներկայացնում առաջարկություններ: 2010 թվականին CEPEJ-ն մեծ օգնություն է տրամադրել Պորտուգալիային (պայքար չկատարված պարտավորությունների դեմ), Հայաստանին (նախորդ այցի շարունակություն), Մալթային (դատական համակարգի գործունեություն), Ադրբեջանին (վարչական դատարանի ստեղծում):

է) CEPEJ-ն առանցքային դեր է կատարում Եվրոպայի խորհրդի ու **Եվրոպական միության** համագործակցության միջև: Կա առաջարկ CEPEJ-ին հանձնարարել գնահատելու դատական համակարգերը ԵՄ-ում, ինչպես նախատեսված էր Ստոկհոլմի ծրագրում:

ՄԱՅԻՍ 2010 5 (130)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ինտերնետային կայք. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccje>

**Նախարարների կոմիտեի դատավորների անկախության,
արդյունավետության և դերի մասին 94/12 առաջարկության վերանայում**

Ես ներկայացրեցի EAJ-ը՝ նոր առաջարկություն (CJ-S-JUD) նախագծող փորձագետների խմբում: Փորձագետների թվում էին Մայա Տրատնիկը և Ջակոմո Օբերտոն: Խումբը վերջնական տեսքի բերեց իր աշխատանքը դեկտեմբերին: Միևնույն ժամանակ նախագիծն ընդունվեց իրավասու ղեկավար կոմիտեի բյուրոյում (գործադիր կոմիտե) և կքննարկվի հունիսին՝ ղեկավար կոմիտեի լիազումար նիստում: Եթե նախագիծը հաջողությամբ ընդունվի ղեկավար կոմիտեի կողմից, այն կընդգրկվի Նախարարների կոմիտեի 2010 թվականի նոյեմբերի օրակարգում ընդունելու համար:

Փորձագետների խմբի կողմից մշակված տեքստը գոյություն ունեցող Առաջարկության հստակ բարելավումն է: Անշուշտ, այն քաղաքական փոխզիջում է և դատավորների տեսակետից՝ ցանկալի հետագա բարելավման համար: Այնուամենայնիվ, իրատեսական չէ լիազորությունների իրավիճակի այս սահմանագծում ստանալ ամեն ինչ մեկ քայլով: Նոր առաջարկությունն այն տեսքով, որ ներկայացվել է, կարևոր առաջընթաց կլինի:

Գերհարդ ՌԻՄՆԵՐ

ՄԱՅԻՍ 2010 5 (130)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՉ ՃԱՆԱԶՈՒՄ

Եվրոպական հանձնաժողովի խորհրդակցություն 2010թ. փետրվարի 9

G.D. արդարություն, ազատություն և անվտանգություն

Այս կարևոր խորհրդակցությունը, որը մեկտեղել էր ոչ միայն Եվրոպական միության տարբեր անդամ պետությունների ներկայացուցիչներին, այլ նաև եվրոպական կազմակերպություններին, ինչպիսիք են Եվրոպոլ, Օլաֆ և այլն, ներկայացուցիչներին, համալսարանների պրոֆեսորներին, իրավաբանների ասոցիացիաներին, օրինակ՝ Դատավորների եվրոպական ասոցիացիա, ներկայացուցիչներին, քրեական գործերով փորձագետներին, անց է կացվել Բրյուսելի Ալբերտ Բորխեստի կենտրոնում:

Այս խորհրդակցության նպատակը քրեական գործերում որոշակի ընթացակարգերի հետագա միասնականացումն էր, օրինակ՝ քրեական գործերի հետաքննության ժամանակ ապացույցների ձեռք բերման ընթացակարգերը:

Քննվելու էին հինգ հարցեր:

Գործող ընթացակարգերի միասնականացումը մեկ գործիքում՝ Եվրոպական միության բոլոր անդամ պետություններում և բոլորի համար, պաշտպանյալի իրավունքներին համապատասխան, բավականին կարճ ժամկետներում և կրկնակի օրինականությամբ, այսինքն՝ պահանջող կողմի օրինականությունը և անդամ պետության օրինականությունը, որտեղ տեղի է ունենալու պահանջի կատարումը:

Հատուկ կանոններ են նախատեսվելու, երբ պետք է ձեռք բերել որոշակի ապացույց. բնակարանների խուզարկում, բանկերը, տեսակոնֆերանսները, հեռահաղորդակցությունը և այլն կալանքի տակ վերցնելը:

2000 թվականի մայիսի 29-ի պայմանագրի համաձայն՝ քննվելու են փոխադարձ օգնության (Եվրոպական միության անդամ պետությունների տարբեր ընթացակարգերի ներդաշնակեցում) կամ փոխադարձ ճանաչման (որոշակի ընթացակարգերի միասնականացում) առանձնահատկությունները: Որո՞նք պետք է ընտրել:

Ի լրումն իրավական բարեփոխումների, պետք է տրամադրվեն այլ միջոցներ, ինչպիսիք են հաշվետվության կազմումը բացատրության հետ միասին, հաշտարար դատավորների և պետական դատախազների ուսուցումը:

Կծագեն լրացուցիչ հարցեր և անհրաժեշտ կլինի պատասխանել.

- հնարավոր է արդյոք մերժել պահանջի կատարումը (օրինակ՝ կրկնակի մեղադրանքի դեպքում, խուզարկություն դեսպանատանը...),

- ընթացակարգը պետք է պարունակի երաշխիքներ, ինչպիսիք են հայցի հետպահանջի, բողոքարկման հնարավորությունը... Ո՞ր դատական իշխանությամբ:

Արդյոք որոշ ընթացակարգերը պե՞տք է վավերացվեն դատարանի որոշմամբ:

Երկար քննարկման նպատակն էր որոշել՝ արդյո՞ք միասնականացման ստանդարտ ընթացակարգը պետք է արդյունավետորեն սահմանել Եվրոպական միության ցանկացած անդամ պետությունում և ցանկացած անդամ պետության համար՝ հիմնվելով 2000 թվականի Ստոկհոլմի արձանագրության վրա, որի անմիջական հետևանքում կծագեն բազմաթիվ երկկողմ պայմանագրեր այս անդամ պետությունների միջև: Արդյո՞ք այնուհետև անհրաժեշտ կլինի հրահանգ (պարտավորություն ենթադրող), թե կարգավորումը (միայն առաջարկություն ենթադրող) բավարար կլինի:

Տարբեր ելույթ ունեցողներ այն կարծիքին էին, որ նախագծի վրա չափազանց մեծ ազդեցություն է թողել եվրոպական ձեռքբերողության կարգադրությունը, ուստի պաշտպանյալի իրավունքները բավարար չափով հաշվի չեն առնվել: Նախագիծն, անշուշտ, կպարզեցնի պետական մեղադրողի խնդիրը Եվրոպական միության տարբեր անդամ պետություններում:

**2010 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 8-ԻՆ ԹԲԻԼԻՍԻՈՒՄ
ԿԱՅԱՅԱՏ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆԸ
ՆՎԻՐՎԱԾ ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆԻ ՄԱՍԻՆ**

2010 թվականի ապրիլի 8-ին Թբիլիսիում կայացավ GTZ-ի «Հարավային Կովկասում իրավական և դատական բարեփոխումների համար խորհրդատվություն» ծրագրի կողմից կազմակերպված «Հարավային Կովկասում համալսարանական իրավաբանական կրթությունը (այսօրվա վիճակն ու բարեփոխումների անհրաժեշտությունը)» թեմայով կլոր սեղան: Միջոցառման մասնակիցները հիմնականում Ադրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի համալսարանների իրավաբանական ֆակուլտետների և այլ ուսումնական հաստատությունների պրոֆեսորներ ու դոցենտներ (դասախոսներ) էին: Կլոր սեղանի բացման խոսքում GTZ-ի «Հարավային Կովկասում իրավական և դատական բարեփոխումների համար խորհրդատվություն» ծրագրի ղեկավար Յենո Ռայխենբեխերն անդրադարձավ քննարկվող թեմայի հրատապությանը և մեծ կարևորությանը: Կլոր սեղանի աշխատանքները վարում էր Հայաստանում GTZ-ի «Հարավային Կովկասում իրավական և դատական բարեփոխումների համար խորհրդատվություն» ծրագրի ղեկավար Վարդան Պողոսյանը:

Կլոր սեղանը մի կողմից զբաղվեց համալսարանական իրավաբանական կրթության կազմակերպչական ձևերով, իսկ մյուս կողմից՝ ուսումնական նյութի անհրաժեշտ բովանդակության և նյութի մատուցման մեթոդների հարցերով: Միջոցառման սկզբում հարավկովկասյան երեք երկրներից զեկուցողները, Բաքվի համալսարանի դոցենտ Հեյրար Գամբարովը, Երևանի պետական համալսարանի պետության և իրավունքի տեսության ամբիոնի վարիչ Արթուր Վաղարշյանը և Թբիլիսիի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի ղեկավար Իրակլի Բորդուլին, ներկայացրեցին իրավաբանական կրթության արդի վիճակն իրենց երկրներում: Այդ զեկույցներից պարզ դարձավ, որ տարածաշրջանի երկրների իրավաբանական դասընթացները զգալի չափով վերափոխվել են և այժմ իրենցից ներկայացնում են հաջորդական և քննությունների համակարգում մոդուլների վրա հիմնված բակալավրիատի և մագիստրատուրայի համակարգեր: Ներկայացումը ցույց տվեց նաև, որ կրթության զարգացման մակարդակն այդ երկրներում տարբեր մակարդակների վրա է գտնվում: Բոլոր երեք երկրներն էլ տեսնում են բացեր և միջոցառումներ իրականացնելու անհրաժեշտություն՝ հատկապես ուսման բովանդակության, դիդակտիկայի և ուսումը պրակտիկայի հետ սերտորեն կապելու անհրաժեշտության տեսանկյունից: Մասնակիցները համակարծիք էին, որ իրավաբանական կրթության որակի համար կարևոր է ոչ թե դասընթացի արտաքին կառուցվածքը (երեք երկրներում էլ կա բակալավրիատ և մագիստրատուրա, բայց տարբեր տևողությամբ) և կրթության պետական կամ մասնավոր լինելը, այլ առաջին հերթին ուսումնական նյութի բովանդակությունը և դրա մատուցման ձևը:

Հարավկովկասյան երեք երկրների ներկայացուցիչների զեկուցումներից պարզ դարձավ, որ համալսարանական իրավաբանական կրթությունում բուն դժվարություններ է ներկայացնում իրավաբանական կրթություն ստացողներին, որոնք հետագայում պետք է հանդիսանան իրավունքի՝ իրավական պետության սկզբունքներին համահունչ կիրառման երաշխավորներ, դատավորի, դատախազի կամ փաստաբանի պաշտոնում պրակտիկ գործունեության համար պատրաստելը: Այս դժվարություններ

ըր գալիս են մի կողմից այն բանից, որ մինչև հիմա ակադեմիական դասավանդման մեջ հազվադեպ է տեղ գտնում կոնկրետ դատական գործերի լուծման մեթոդիկայի ուսուցումը, իսկ մյուս կողմից՝ այն բանից, որ համալսարանական իրավագիտական ուսումնառության բովանդակությունը չի բավարարում պրակտիկ իրավաբանության պահանջներին:

Ճաշի ընդմիջումից հետո Հաննովերի համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի ղեկան, Գերմանիայի իրավաբանական ֆակուլտետների կոնֆերանսի նախագահ, պրոֆեսոր Հեննինգ Ռաթկեն զեկուցում ներկայացրեց Գերմանիայում համալսարանական իրավաբանական կրթության մասին, որից հետո Գերմանիայում իրավաբան աշխատելու համար նախապայման հանդիսացող, «ռեֆերենդարիատ» կոչվող պրակտիկայի նպատակների ու բովանդակության մասին զեկույցով հանդես եկավ քննությունների հարցերով Ստորին Սաքսոնիայի երկրամասային վարչության առաջին պետական իրավաբանական քննության բաժնի վարիչ Թոմաս Հեռմանը: Գերմանացի փորձագետներն իրենց զեկուցումներում ամենից առաջ մատնանշեցին նյութի մատուցման ժամանակակից և դատական գործեր լուծելու տեխնիկան սովորեցնող մեթոդների ներմուծման անհրաժեշտությունը, նաև, այսպես կոչված, «կլինիկական իրավական կրթության» տարրերի (ստենք՝ Moot Courts) ներգրավմամբ:

Չեկուցումներին հաջորդած լայն և աշխույժ քննարկման ընթացքում, որին մասնակցեցին նաև երկու գերմանացի զեկուցողները, մասնակիցները համակարծիք էին, որ գերմանական կադասայրը, թեև բոլորի կողմից օրինակելի համարվեց, այնուամենայնիվ չի կարող ամբողջությամբ կիրառվել Հարավային Կովկասում նախևառաջ մեծ ծախսերի պատճառով: Նշվեց նաև, որ անհրաժեշտ է փոփոխել ուսումնական մեթոդները և ուսումը պրակտիկայի հետ ավելի սերտորեն կապել: Քննարկման մասնակիցների տեսանկյունից հատկապես մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում այն, որ դեռևս չափազանց տարածված է, այսպես կոչված, ֆրոնտալ դասավանդումը, իսկ քննությունների ժամանակ պարզապես պահանջվում է անգիր արված նյութի վերարտադրություն՝ առանց այն որևէ ձևով կապելու պրակտիկ կիրառման և իրավական պրոբլեմների լուծման մեթոդների հետ: Այս առնչությամբ գերմանացի մասնակիցները շեշտակի մատնանշեցին այն հանգամանքը, որ օրենքների տեքստերը պարզապես անգիր անելը և քննությունների ժամանակ միայն վերարտադրելն ուղղակի անհամատեղելի է ժամանակակից իրավաբանական կրթության հետ: Բացի այդ, դա նաև անիմաստ է օրենսդրության հարատև փոփոխության պատճառով:

Մասնակիցները կլոր սեղանի վերջում հավանության արժանացրին համատեղ հայտարարություն, որում առաջնային կարևորություն տրվեց իրավաբանական կրթության և պրակտիկայի սերտ կապին: Բացի այդ, կլոր սեղանում բոլորի կողմից ողջունված առաջարկություն արվեց հարավկովկասյան պետությունների իրավաբանական ֆակուլտետների պատասխանատուների կոնֆերանսի ստեղծման մասին, որի պարբերական հավաքների ժամանակ համատեղ կքննարկվեն համալսարանական իրավաբանական կրթության հիմնարար հարցերը ու կմշակվեն դրա բարեփոխման վերաբերյալ առաջարկություններ: Այդ ֆորումը կարող է հիմնաքար հանդիսանալ իրավաբանների ապագա սերունդների կայուն և հաջող կրթության համար: Իրավաբաններ, որոնք, պահպանելով բարձր չափորոշիչներ, կիրագործեն մասնակից պետությունների իրավակարգերի արդեն սկիզբ առած բարեփոխումներն իրավակիրառման մակարդակում:

Хеннинг РАДТКЕ

УНИВЕРСИТЕТСКОЕ ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГЕРМАНИИ¹

А. Введение

Высшее юридическое образование на университетских юридических факультетах Германии имеет определенные особенности, по сравнению с юридическим образованием во многих других странах Евросоюза и всего мира. Двумя характерными признаками высшего образования в Германии являются, с одной стороны, завершение учебы посредством государственного экзамена. С другой стороны, систематическая юридическая стажировка, следующая вслед за юридическим образованием и предназначенная для молодых юристов, которые желают осуществлять профессиональную деятельность в качестве адвоката, прокурора или судьи. Обе названные особенности интенсивно рассматриваются на данном этапе в Германии на фоне т. н. Болонского процесса, т. е. возможного всеобъемного внедрения юридического бакалаврского и магистерского обучения. Однако мне бы хотелось коснуться данной дискуссии с возможными последствиями всего лишь в последней части моего реферата. Мои последующие размышления касаются содержательной стороны высшего юридического образования в немецких вузах, прикладных методов преподавания данных программ обучения и применяемых форм учебных мероприятий. Надеюсь, создать вам определенное представление о немецком опыте относительно высшего образования студентов в университетах. Данные рассуж-

дения могут послужить для вас стимулом формирования системы высшего юридического образования в ваших вузах. После краткого обзора правовых основ юридического образования и их структур мы коснемся методов преподавания и экзаменационного материала. В завершение я еще коснусь вопросов юридического образования с точки зрения бакалаврского и магистерского обучения.

Б. Правовые основы высшего юридического образования в Германии

Наиважнейшие правовые положения, касающиеся высшего юридического образования в Германии, урегулированы на общегосударственном уровне Федеральным Законом Германии о судьях. Соответствующие положения данного закона касаются минимальной продолжительности высшего образования, важнейших содержательных компонентов, а также предпосылок доступа к таким регулярным юридическим профессиям, как адвокат, судья или прокурор. Дальнейшая содержательная разработка юридического образования, процесс обучения и, в первую очередь, содержательная сторона заключительного «первого экзамена» высшего юридического образования регулируется не федеральными законными предписаниями, а законами о высшем юридическом образовании и дополнительными положениями о высшем юридическом образовании отдельных Федеральных Земель. После последней

УДК 34.01 2010 5 (130)

УДК 34.01
5 (130)

всеобъемлющей реформы высшего юридического образования посредством Федерального Закона о реформе высшего юридического образования от 11.07.2002 были сильно сближены друг с другом экзаменационные требования заключительного экзамена в канун завершения высшего юридического образования различных Федеральных Земель. Данного вопроса я еще коснусь чуть попозже. Законные предписания Федерального Закона о судьях и отдельных законов о высшем юридическом образовании Федеральных Земель осуществляются юридическими факультетами посредством программ и положений, которые регулируют содержательную сторону и процесс обучения.

В. Структура высшего юридического образования в Германии

1. Последовательность и содержательная сторона высшего образования

1. Последовательность высшего образования

Высшее юридическое образование состоит из двух частей — обучения обязательным предметам и обучения специальным предметам. Обе части высшего образования могут протекать, в том числе, одновременно. Целью высшего юридического образования является обучение правовым знаниям, понимание правовых положений, в том числе, в общеевропейском правовом контексте, понимание методов правоведения, а также философских, экономических и политических основ. Одновременно с этим целью высшего юридического образования является подготовка к всеобъемлющей части обязательных предметов заключитель-

ного экзамена. Обучение специальным предметам служит продолжением обучения, включая углубление обязательных предметов, а, в первую очередь, дополнительному обучению междисциплинарных и международных правовых положений. Во время обучения обязательным предметам студенты должны сдать промежуточный экзамен, который необходимо успешно сдать до конца 4-ого семестра. Дальнейшие экзамены сдаются студентами во время обучения обязательным предметам в виде домашних работ, которые предоставляются в пределах мероприятий в виде упражнения. Письменные работы, которые требуются в пределах обучения обязательным предметам, состоят, в основном, из решения т. н. казусов. Это означает, что студентам предоставляются конкретные фактические обстоятельства дела, которые необходимо разрешить и дать соответствующую оценку правовую оценку. Я еще поподробнее коснусь данного вида студенческой успеваемости в течение реферата во время обучения специальным дисциплинам. Учебные программы большинства факультетов не ставят требований студентам относительно сертификатов успеваемости. Однако таковые являются предметом заключительного экзамена обучения специальным дисциплинам.

2. Содержательная сторона

Как я уже отметил при рассмотрении вопроса о правовых основах высшего юридического образования, содержательная сторона высшего юридического образования закреплена в Германии в широком объеме в виде законов. Обязательные предметы, преподаваемые в пределах обучения обязательным предметам, охватывают основные сферы гражданского права,

уголовного права, публичного права, включая конституционное право, а также философские, исторические и общественные основы права. В отдельности студенты осваивают методы доктрины правоведения, основные принципы правовой теории, правовой философии и правовой социологии, а также основные принципы истории права и конституции. Содержательная сторона высшего юридического образования не ограничивается обучением абстрактному правовому материалу, а учитывают, в том числе, судебную, управленческую и консультационную практику истории, органов прокуратуры, административных органов и адвокатов. Помимо этого, законные предписания требуют обучения студентов важным для осуществления юридических профессий ключевым функциям, таким как техника ведения переговоров и устных разбирательств, риторика, умение урегулирования споров, медиация и т.д.

1. Экзаменационные требования «первого экзамена»

После основополагающей законодательной реформы высшего юридического образования 2002 года существует заключительный экзамен, именуемый «первым экзаменом» и состоящий из государственного экзамена по обязательному предмету и из специального университетского экзамена. Для обеих частей экзамена определяется отдельная отметка, которая формируется при успешной сдаче обоих экзаменов общей оценкой для «первого экзамена». Общая отметка состоит на 30% из обязательного предмета и на 70% - из экзамена по специальности.

1. Государственный экзамен по обязательным предметам

На основании выше упомянутой реформы были унифицированы содержательная сторона и требования государственных экзаменов по обязательным предметам различных Федеральных Земель. В большинстве Федеральных Земель экзамен по обязательным предметам состоит из 6 контрольных работ, объединяющих все три основных предмета, в частности, гражданское право, уголовное право и публичное право, а также из устного экзамена по данным основным предметам. Основным требованием для кандидатов на сдачу контрольных работ является разрешение казусов по различным правовым дисциплинам, так как я уже упомянул относительно представляемых во время учебы сертификатов успеваемости. Как правило, заданием является рассмотрение конкретных фактических обстоятельств в течение пяти часов. Например, задачей студентов при контрольной работе по преподаваемому мной уголовному праву является рассмотрение конкретного состава преступления, на основании которого студентам необходимо разобраться, совершили ли упомянутые в деле лица наказуемые по материальному уголовному праву деяния. Частично оценка материальной наказуемости дополняется посредством дополнительного уголовно-процессуально-правового вопроса; вопрос относительно уголовно-процессуального применения определенных доказательств, собранных правоохранительными органами. Задачей студентов является ориентированная, в первую очередь, на материально-правовую оценку затронутых лиц постановка вопроса, что стимулирует в определенной степени их деятельность в качестве юристов. Данное обстоятельство ориентированности экзаменационных заданий на последующее осуществление юридических профессий

усиливается в своем значении ориентированности на практику высшего юридического образования в Германии еще и личной укомплектованностью органа экзаменаторов государственно-экзамена по обязательному предмету. Экзаменаторами являются не профессора, а преимущественно эту функцию выполняют практикующие юристы, такие как судьи, прокуроры, высокопоставленные административные чиновники или адвокаты. Решение заданий подобного типа во время государственного экзамена по обязательному предмету означает подготовку студентов к требованиям данного вида экзамена. Преподавание материалов и используемые формы учебных мероприятий должны обеспечить приобретение навыков студентами для владения правовой системой и методов с целью применения права в каждом конкретном деле. Я еще коснусь применяемых учебных методов и видов преподавания того или иного предмета.

2. Экзамен по университетской специальности

Экзамен по университетской специальности является заключительным экзаменом по специальности, который менее ориентирован на преподавание предмета и обучение методам с целью разрешения конкретных правовых казусов и проблем, а, скорее всего, ориентирован на углубление научной разработки отдельных тем. Экзаменационные требования отдельных факультетов резко отличаются друг от друга. Данные законные требования намного либеральны по сравнению с требованиями относительно государственного экзамена по обязательному предмету. Несмотря на определенные расхождения в деталях, большинство юридических факультетов требуют в рамках эк-

замена по специальности т. н. письменную работу. Данная работа, для составления которой существует срок приблизительно от 4 до 8 недель, содержит конкретные темы, на основании которых требуется подробное рассмотрение определенного правового института (например, в уголовно-процессуальном праве «доктрины о запрете использования доказательств»), учитывая существующую до сих пор исследовательскую ситуацию. Очень часто составление письменной работы является частью семинара. Отдельные факультеты требуют дополнительно к письменной работе по принципу диспута еще и устный доклад наиважнейших результатов. На большинстве юридических факультетов в Германии составной частью заключительного экзамена по специальности является устный экзамен. Некоторые факультеты требуют еще дополнительно коллоквиум. Поскольку экзамен по специальности представляет из себя университетский экзамен, круг экзаменатором комплектуется иначе, чем при государственных экзаменах по обязательному предмету и состоит преимущественно из профессоров; практикующие юристы принимают участие в данных экзаменах лишь в том смысле, что они одновременно осуществляют преподавательскую деятельность на том или ином факультете.

А. Методы преподавания учебного и экзаменационного материала в пределах высшего университетского образования в Германии

Скорее всего, мне уже удалось подробно разъяснить, что высшее университетское образование в Германии не ограничивается всего лишь абстрактным преподаванием правовой системы, а имеет в качестве предмета препода-

вания еще и методы и правила применения правового материала конкретных казусов и фактических обстоятельств дела. Однако обучение ориентировано не исключительно на рассмотрение отдельных дел и практических казусов. Я и мои коллеги придаем огромное значение преподаванию методов общей правовой системы и соединительных нитей между отдельными правовыми сферами и фундаментальными правовыми принципами. Высшее университетское юридическое образование ориентировано на выработку умения студентов разрешить неизвестный им правовой казус, прибегая к методам правопедания.

1. Формы применяемых учебных мероприятий

Какие формы университетских учебных мероприятий существуют для всеобъемлющего преподавания академической доктрины посредством ориентированных на методы и решение казусов? Мне известны в общей сложности шесть различных методов учебных мероприятий, являющимися ядром высшего юридического образования в Германии. На переднем плане, по-прежнему, стоит лекция, как ядро высшего академического образования. На лекции, которая посещается порой около 600 студентами, профессор объясняет соответствующую правовую материю. Однако данное правоведческое мероприятие не ограничивается в Германии уже всего лишь абстрактным объяснением соответствующей правовой материи и ее структуры. Во время лекции профессора стараются разъяснить значение правовой материи в правовом применении, т. е. при решении различных казусов. Для достижения данной цели порой рассматриваются казусы во время лекций, несмотря на

большое количество слушателей, в форме диалога. При подборе примеров применяются решения судов низших и высших инстанций по уголовным делам, а также сенатов по уголовным делам Верховного Федерального Суда Германии. Данным методом на лекции не только появляется возможность лучшего преподавания правовой материи, но и непосредственного рассмотрения на ранней стадии обучения рабочего стиля судов и мотивации судебных решений. Для освоения и применения правовых положений в виде решения казусов второй формой учебного мероприятия является совместная рабочая группа, имеющая огромное значение. Совместные рабочие группы проводятся по всем абсолютно обязательным предметам в качестве дополнения ко всем важным лекциям. Профессор, читающий соответствующую лекцию, координирует рабочие группы в содержательном плане. А осуществляются заседания рабочих групп научными сотрудниками, порой докторантами. Рабочая группа, состоящая порой из 15-25 студентов, рассматривает на основании конкретных казусов освоенный на лекциях материал. Руководители рабочих групп обсуждают со студентами (в зависимости от их уровня знаний) простые и сложные казусы и преподают студентам методы решения данных казусов, включая выполняемые формальности. Одновременно с этим, рабочие группы служат подготовке к сертификатам типа контрольных и домашних работ.

Данные зачеты и подобные сертификаты успеваемости необходимо получать в пределах высшего юридического образования в виде упражнения — дальнейшей разновидности учебного мероприятия. Данное учебное мероприятие, преподаваемое профессорами или научными сотрудниками на пост-

очередь, к письменной работе в пределах заключительного экзамена по специальности, а также к последующей защите ученой степени. В отличие от предназначенных для обучения обязательным правовым предметам учебных мероприятий, на данных мероприятиях освоение методов для разрешения отдельных правовых казусов не имеет никакого значения.

Помимо перечисленных выше классических форм преподавания и учебных мероприятий, возникли еще и отдельные виды академического преподавания, ранее существующие, прежде всего, в пределах высшего юридического образования в США. Речь идет об элементах клинического юридического образования. Сам термин обозначает такие методы высшего образования, при которых студенты оказываются в ситуациях, когда они должны конкретно применить разработанные ранее совместно с доцентами в пределах учебных мероприятий теории, принципы и прочие суждения. Самым известным примером тому служат инсценированные судебные разбирательства, на которых студенты симулируют роли при судебном разбирательстве. Инсценированные судебные разбирательства заняли прочное место в университетском высшем юридическом образовании. Данный метод хорошо дополняет концепцию, преподавать студентам, наряду с систематической передачей правового материала, еще и методы конкретного правоприменения на максимально ранней стадии высшего образования. Инсценированные судебные разбирательства все еще не имеют никакого значения с точки зрения государственного и университетского заключительного экзамена, ибо пока нет возможности представления оцениваемых индивидуальных сертификатов успеваемости.

II. Методы преподавания материала

Перечисленные выше учебные мероприятия и связанные с ними цели отчетливо выделяли главное послание: во время немецкого высшего образования уже никакое значение не придается традиционному лекционному методу обучения, при котором профессор или доцент всего-навсего устно докладывает суть определенного вопроса. Даже во время классической лекции преподаватель старается вступить в диалог со студентами. Данный диалог охватывает как формат постановки вопросов со стороны доцента к студентам с целью совместного решения конкретного правового вопроса, так и возможность для студентов, в любой нужный момент во время учебного мероприятия обратиться с вопросом к профессору, либо высказать собственную точку зрения. Упражнения и совместные рабочие группы более интенсивно ориентированы на форму диалога преподавания материала и разработку решения для конкретных правовых казусов. Огромное значение имеет преподавание материала посредством визуализации, в первую очередь, при помощи применения презентации павер-поинт.

III. Методы проверки успеваемости

Как можно проверить, насколько освоили студенты материал и методы правовой оценки конкретных фактических обстоятельств дела? В немецком высшем юридическом образовании контроль над продвинутыми студентами осуществляется посредством промежуточного экзамена и, в первую очередь, посредством упражнений в основных правовых дисциплинах. На основании результатов подготовлен-

ных студентами контрольных и домашних работ действительно хорошо можно установить, насколько четко освоил каждый отдельный студент достаточные знания в отдельной правовой сфере и относительно методов применения. Если студент не сдал упражнения, то упражнение можно повторить и в следующих семестрах.

IV. Дидактические концепции в учебниках

Надеюсь, что мне удалось разъяснить ориентацию немецкого университетского юридического образования на своевременное и интенсивное освоение навыков решения казусов в качестве основной предпосылки для способности решения комплексных правовых вопросов и казусов. Данная модель высшего образования поддерживается дидактической концепцией большинства учебников по основным правовым сферам. В большинстве учебников, составленных по различным темам и сферам немецкого права, существует взаимосвязь между систематическим описанием права и преподаванием техники и умения решения казусов. Почти ни один учебник не отказывается от подробного рассмотрения правового решения конкретного наблюдаемого пути и соответствующей методики. Систематическое рассмотрение материала постоянно поддерживается и усиливается учитыванием в учебниках конкретных многочисленных казусов из судебной практики. Несложно догадаться, что содержательная сторона высшего образования и соответствующих учебников хорошо взаимосвязаны друг с другом. Все ориентировано на своевременное правовое и фактическое преодоление и решение правовых казусов и проблем.

Б. Бакалаврское и магистерское

обучение в высшем образовании правообразования

Выше изложенные рассуждения касаются исключительно высшего юридического образования, т. е. не бакалаврского и магистерского обучения. Немецкое высшее юридическое образование завершается на сегодняшний день «первым экзаменом», который, в основном, является государственным экзаменом. Данное обучение является не модульным и не последовательным. Нет отдельных промежуточных экзаменов по модулям, а есть только один заключительный экзамен. До сегодняшнего дня немецкие юридические факультеты воздерживались от перехода от высшего юридического образования к бакалаврскому и магистерскому обучению. Каковы причины скептического отношения юридических факультетов в Германии относительно бакалаврского и магистерского обучения.

Самой важной, на мой взгляд, причиной является неясное соотношение между бакалавром и магистром и предпосылками допуска к таким юридическим профессиям, как судья, прокурор, высокопоставленный чиновник сферы управления и адвокат. По существующим на сегодняшний день законным предписаниям, предпосылкой допуска к данным юридическим профессиям является успешная сдача двух государственных экзаменов. До сдачи второго государственного экзамена выпускнику необходимо пройти подготовительную юридическую службу, о которой подробно будет идти речь в докладе г-на Германа. Подготовительная служба следует вслед за высшим юридическим образованием и первым государственным экзаменом посредством ориентации на освоение навыков решения казусов. Комплектация экзаменаторов профессорами и практикующими юрис-

тами обеспечивает содержательную часть экзамена, на котором проверяются умения, необходимые для успешного прохождения подготовительной службы. Переход к бакалаврскому и магистерскому обучению привел бы к тесному сближению содержательной стороны обучения и экзамена, а также последующим требованиям в урегулированных юридических профессиях. Поскольку государственные администрации юстиции не смогли бы принимать участие в чисто университетских экзаменах бакалаврского и магистерского обучения, и не смогли бы, тем самым, повлиять на содержательную сторону, следует отметить, что либо доступ к подготовительной службе, либо доступ к юридическим профессиям был бы связан с квалификационными экзаменами. Подобные квалификационные экзамены предложили и проводили бы не те, кто определял и преподавал содержательную часть обучения. Таким образом, потерялась бы ориентация высшего юридического образования на рассмотрение казусов и тесное взаимодействие между освоенными во время учебы способностями и навыками и требованиями урегулированных юридических профессий.

В. Заключение

Высшее юридическое образование в Германии характеризуется, по его сегодняшним структурам, ориентацией

на умение решения казусов. Данная ориентация своевременно дает возможность студентам, на основании солидных правовых знаний решать конкретные правовые проблемы и конкретные казусы. Подобная ориентация предлагает возможность сравнительно плавного перехода к дальнейшей юридической деятельности. Не мне рассуждать, насколько пригодится вам или пойдет на пользу немецкий опыт организации и содержательной стороны высшего юридического образования. Вопрос перехода к структуре бакалаврского и магистерского обучения, бурно обсуждаемый на сегодняшний день, свидетельствует о том, что и в Германии нет полного удовлетворения существующей системой. Однако лично я считаю, что переход к бакалаврскому и магистерскому обучению не приведет к более лучшему результату, нежели единое высшее образование с заключительным «первым экзаменом». Однако данная оценка немецкой системы высшего образования не дает повода для того, чтобы отрицать бакалаврскую и магистерскую систему обучения, как лучшую форму более квалифицированного высшего образования и в других странах. Важнее структурного вопроса содержательная сторона и методы преподавания. Здесь немецкий опыт положителен с точки зрения ориентации на своевременное освоение умения решения казусов.

1. **Хеннинг Радтке** — Университетский профессор, доктор, директор научно-криминалистического института Ганноверского Университета им. Ляйвница и Декан юридического фа-

культета Ляйпцигского Университета, судья Высшего регионального суда Целле и Председатель съезда юридических факультетов Германии.

Томас ГЕРМАН

ВЫСШЕЕ ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГЕРМАНИИ

*Юридическая подготовительная служба
(референдариаат — стажировка)*

Введение

Высшее юридическое образование в Германии резко отличается от соответствующей системы всех остальных стран Евросоюза, в том числе, и в том смысле, что вслед за академической учебой и сдачей первого государственного экзамена следует двухлетняя подготовительная служба, т. н. стажировка. Данная стадия завершается вторым государственным экзаменом. Сдача второго государственного экзамена является предпосылкой осуществления деятельности в традиционных юридических профессиях (принцип т. н. единого юриста). Выпускник, таким образом, вправе осуществлять деятельность в качестве судьи или прокурора, адвоката или нотариуса, в публичной администрации (государственное управление и местное самоуправление), в экономических предприятиях, банках, страховых компаниях и объединениях — без дополнительного специального высшего образования или квалификационного экзамена.

После доклада г-на проф. Радтке, который изложил вам суть высшего университетского юридического образования в Германии, мне бы хотелось сделать обзор о второй части высшего образования — т. н. референдариаате, т. е. стажировке.

Как правило, каждый выпускник, сдавший первый государственный экзамен, вправе требовать прохождения подготовительной юридической службы, организуемой на государственном

уровне. Т. е. стажер вступает в публично-правовые отношения с Федеральной Землей. Это означает, что стажер получает от Федеральной Земли ежемесячное пособие в зависимости от семейного положения и количества детей, приблизительно от 800 до 900 евро чистого дохода в месяц.

В среднем приблизительно 80% выпускников, сдавших первый государственный экзамен, записываются на стажировку. На 01.01.2009 по всей Германии было около 20 000 стажеров.

Целью стажировки является посвятить новоиспеченного юриста в функции судьи, прокурора, адвоката и высокопоставленного чиновника системы управления, т. е. в основные юридические профессии. Если во время учебы большее значение придавалось разработке и обсуждению правовых проблем и различных научных рассуждений, нежели конкретному результату, то во время стажировки ситуация меняется. Сейчас уже важен практический результат, а не правовые проблемы конкретного казуса. Стажер должен научиться правильному применению на практике существующего права. В отличие от университета, где студент имел соприкосновение всего лишь с конкретными фактическими обстоятельствами в пределах казусов, получая теоретические знания при их разрешении вместе с обязательными юридическими практическими умениями, то он должен сейчас суметь разоб-

Помимо введения в юридическую практику, целью референдарата является, в том числе, и профессиональная ориентация и подготовка стажера к особым требованиям в другой юридической профессии.

Как же выглядит на самом деле стажировка?

В первую очередь, мне бы хотелось отметить, что стажировка регулируется, согласно Конституции Германии, 16 Федеральными Землями. Поэтому есть определенные, хоть и незначительные расхождения в положениях. Поэтому я буду говорить о стажировке, как о единой федеральной системе.

Стажировка длится в общей сложности 2 года — в прошлом это были даже от двух с половиной до трех лет — и состоит, как правило, из пяти различных стадий стажировки — 4 обязательных и одной выборочной. Обязательными стадиями стажировки (в данной последовательности) являются: стажировка по гражданскому праву (5 месяцев), стажировка по уголовному праву (3 месяца), стажировка по административному праву (3 месяца) и стажировка в адвокатской канторе (9 месяцев). Продолжительность пятой, добровольной стадии стажировки, которую выбирает сам стажер по собственному усмотрению, составляет 4 месяца.

Стажер проходит пятимесячную стажировку по гражданскому праву в судах первой или второй инстанции, где им руководит судья. После освое-

ния стажером во время учебы определенных материально-правовых знаний и умения их применения к бесспорным фактическим обстоятельствам дела, стажер обязан сейчас освоить и суметь правильно применять гражданское процессуальное право и, как судья, решать данные фактические обстоятельства дела. Стажер должен освоить во время стажировки по гражданскому праву методические навыки, с тем, чтобы суметь разобраться в сложных, противоречивых фактических обстоятельствах дела, разрешить спор, учитывая собранные доказательства, принять разумное решение на основании бремени доказывания и обосновать данное решение. Стажер должен составлять проекты судебных решений, но и предшествующие судебному решению определенные процедурные шаги и определения. Планы стажировки предвидят еще, чтобы стажер, как минимум, один раз провел под наблюдением руководителя устное судебное разбирательство или добычу или сбор доказательств.

Вторую стадию стажировки представляет из себя 3-месячная стажировка по уголовному праву, которую стажер проходит у прокурора. Здесь стажер осваивает типичную работу прокурора, в особенности, составление обвинительного заключения и решений о прекращении дела, а также осуществление определенных мер в пределах предварительного следствия, таких как ходатайства о выдаче ордера на арест или определения на обыск. Кроме этого, обязанностью стажера является неоднократное представление на суде стороны обвинения в качестве представителя прокуратуры. Участие в устном судебном разбирательстве ставит довольно высокие требования перед неопытным стажером. Исход процесса непредсказуем и порой стажер вынуж-

ден, высказаться в заключительном слове, непосредственно после добычи доказательств по вопросу обвинения и разумной мере наказания. Как правило, стажер оказывается «в холодной воде» и воспринимает данное заседание ввиду практической близости и возложенной на него ответственности, порой как кульминацию стажировки. Ибо именно здесь у стажера возникает возможность, лично повлиять на исход процесса посредством различных ходатайств.

Последующие три месяца стажер проходит стадию стажировки по административному праву по структуре, функциям и рабочему стилю немецкой администрации. Стажером руководит юрист сферы государственного управления или местного самоуправления, как правило, в правовом отделе компетентного органа. Это может происходить и в министерстве. Рабочая среда зависит от функций и полномочий компетентного органа. В обязанности стажера входит составление решений и постановлений по административной жалобе, ответов на личные заявления и петиции, отчетов вышестоящим административным органам, правовых заключений, письменных документов, предназначенных для судов административной подсудности вплоть до постановлений, уставов и указов. Само собой, стажер вправе составлять лишь проекты данных решений и не имеет права, самостоятельно принимать решения.

Насколько широк спектр стадии стажировки по административному праву, свидетельствует план стажировки Федеральной Земли Нижняя Саксония, которому мы, в том числе, изымаем следующее:

«Стажировка не должна ограничиваться всего лишь правоприменительной деятельностью в сфере управления.

Помимо этого, стажер должен иметь возможность, проверить приобретенные им во время учебы знания и навыки, такие, как умение ведения устного судебного разбирательства, умение ведения переговоров, риторика, мирное урегулирование спора и медиация в конкретных административно-практических постановках вопроса. Он должен принимать участие в судебных разбирательствах и переговорах, готовиться к ним и принимать участие в их осуществлении. Он должен уметь докладывать, самостоятельно вести маленькие переговоры и вести под контролем крупные переговоры. Он должен хорошо разбираться в более обширных административных процедурах, в особенности, учитывая правовые, экономические, экологические и социальные вопросы административных действий и административно-политические цели и влияние на государственные бюджетные средства. По возможности следует усматривать участие в разрешении организационных вопросов и вопросов управления кадрами. Стажер должен получать неоднократно возможность, знакомиться с поступающей почтой и делать предложения по дальнейшей процедуре. Если стажировка проходит в органе местного самоуправления, то стажер должен принимать участие в консультациях представительных органов и их комитетов. Относительно значения устного информационного обмена ему часто следует предоставить возможность, выступать и представлять результаты собственных рассуждений».

Вслед за стадией стажировки по административному праву следует 9-месячная стажировка у адвоката, которого стажер выбирает по собственному усмотрению. Продолжительность стадии адвокатской стажировки обусловлена тем обстоятельством, что после

сдачи второго государственного экзамена в Германии большинство молодых юристов выбирают именно адвокатскую профессию (по данным 2007г. Федеральной адвокатской Палаты ФРГ это были 80%). Это не обязательно особое пристрастие, а, в основном, недостаточное наличие других профессий, а также ввиду средних и плохих экзаменационных оценок. Стажер должен овладеть на данной стадии стажировки практическими навыками объемной адвокатской профессии и близко ознакомиться с рабочей процедурой адвокатской канторы. Наряду с консультациями подзащитных и с внесудебной перепиской, он должен составлять по различным процедурным разновидностям иски, заявления и встречные иски или возражения, проекты некоторых документов и обращений в суд. Составной частью плана стажировки является еще и составление договоров, одного из важнейших практических заданий, как правило, не имеющего особого значения на стадии академической учебы. Важными стажировочными целями является также самостоятельное участие в судебных разбирательствах (в случае, если процессуальным законодательством не предусмотрено принудительное участие адвоката). В Нижней Саксонии план стажировки предусматривает участие стажера как минимум в 15 различных судебных разбирательствах, в которых необходимо добыть или собрать доказательства. Именно таким образом у стажера появляется возможность приобрести собственный опыт.

Заключительной стадией стажировки является т. н. выборочная, добровольная стадия, длящаяся 4 месяца. Помимо углубления и расширения знаний, целью данной стадии является еще и выбор и подготовка к желаемой

профессии. Данную стадию выбирает сам стажер. Отрасли, которые, в основном, очень похожи, самостоятельно определяются отдельными Федеральными Землями. В Нижней Саксонии это, к примеру, а. Гражданское и уголовное право, б. Государственное и административное право, в. Экономическое и финансовое право, г. Трудовое и социальное право, д. Европейское право. Местами прохождения данной стадии стажировки могут быть все суды общей юрисдикции, специальные отраслевые суды, органы прокуратуры, административные органы, адвокатуры или экономические предприятия. Стажер может пройти добровольную стадию стажировки даже за рубежом, ибо у стажеров очень обширна свобода действий в этом плане. Наиболее популярными местами прохождения данной стадии стажировки являются дипломатические и консульские представительства ФРГ, иностранные представительства Торгово-промышленной Палаты, европейские и международные учреждения или, к примеру, GTZ — Общество Технического Сотрудничества Германии. Например, во время моей деятельности в правовом проекте GTZ в Азербайджане добровольная стадия стажировки была пройдена семью стажерами, которые желали создать себе впечатление о существующем в правовой сфере немецком сотрудничестве развития.

Стажер получает сертификат от руководителя каждой отдельной стадии стажировки. Данный сертификат содержит, наряду с оценкой успеваемости, навыков и личных свойств стажера еще и общую оценку (семизначная оценочная шкала перераспределена от оценки «отлично» до оценки «неудовлетворительно»). Правда, данные сертификаты никак не могут непосредственно повлиять на экзаменационную

отметку, но они дают четкое представление о поведении и личных качествах стажера. По собственному опыту, подобные сертификаты играют важную роль для заявления на вакансию в публичной службе.

Наряду с обязательными стадиями стажировки, имеют место еще и рабочие группы. Стажеры обязаны принимать участие в школьных мероприятиях, руководимых опытными практикующими юристами. Стажеры углубляют во время учебы всего лишь бегло приобретенные знания отдельных процессуальных законодательств и осваивают дополнительные отраслевые информации и методические знания, которые им необходимы для осуществления полномочий на рабочем месте. Помимо этого, в рабочих группах тренируется составление письменных работ и докладов к предстоящему второму государственному экзамену. После концентрированной вступительной стадии в виде многодневного мероприятия проходят еще и еженедельные заседания рабочих групп, длящиеся, как минимум, 4 часа. В завершение стажер получает сертификат.

Естественно, стажер не сможет ввиду кратковременного пребывания в каждой отдельной стадии стажировки создать себе исчерпывающее профессиональное представление на своем месте стажировки. Но он получает хорошее представление о том, как выглядит повседневная работа в основных юридических профессиях и каковы существующие там ожидания. Кроме этого, он продолжает свое образование посредством юридической литературы. Существует неимоверное количество инструкций, книг и пособий, посвященных отдельным стадиям стажировки и подготовке к экзамену. В данных изданиях, а также в отраслевых журналах отображены типичные казусы,

образцовые письменные работы, образцы судебных решений, определений, обвинительных заключений и постановлений административных органов. Кроме этого, от стажера ожидаются знания актуальной судебной практики посредством юридических журналов.

В завершение стажировки стажеру предстоит сдать второй государственный экзамен, состоящий из устной и письменной частей.

Письменная часть второго государственного экзамена проводится после 4-ой обязательной стадии и состоит, как правило, из восьми письменных работ с пятичасовой обработкой на каждую из них. В Нижней Саксонии это: 4 письменные работы по гражданскому праву, 1 письменная работа по уголовному праву, 2 дальнейшие работы по публичному праву и последняя оставшаяся работа по гражданскому или уголовному праву. Основой письменных работ являются конкретные фактические обстоятельства дела, которые представляются в виде выписки из дела и которые стажер обязан разрешить посредством текста закона и стандартного комментария по гражданскому или уголовному праву. По внешней форме речь идет, в первую очередь, о судебном решении (по гражданскому делу), об обвинительном заключении (в уголовном праве), об изначальном решении административного органа или о решении вышестоящего административного органа (в публичном праве). За последние годы возникли еще и другие формы, отображающие, в первую очередь, адвокатский стиль работы. Во всех Федеральных Землях ставятся требования обработки конкретного казуса с адвокатской точки зрения в виде, как минимум, одной письменной работы (в Нижней Саксонии это целых три письменных работы). Это означает, что стажер дол-

Устный экзамен, который начинается 10-минутным докладом на выбранную самим стажером тему из конкретной правовой отрасли, для подготовки к которой ему предоставляется один час, сдается непосредственно после прохождения заключительной, добровольной стадии стажировки. И здесь речь постоянно идет о практическом казусе. В Нижней Саксонии экзаменационное положение предусматривает адвокатскую постановку вопроса. Стажер обязан доказать, что он, после часовой подготовки, в состоянии подытожить наиважнейшие содержательные компоненты с адвокатской точки зрения и дать правовую и практическую рекомендацию для дальнейших адвокатских шагов. Подобный доклад по делу ставит своей целью конкретную задачу, нередко встречающуюся в профессиональной практике, такое как выступление судьи-докладчика на устном слушании или чиновника перед вышестоящим лицом. Данного вида доклад необходимо натренировать во время отдельных стадий стажировки и рабочих групп ввиду его огромного значения в последующей профессиональной деятельности.

После данного доклада проходят четыре экзаменационных собеседования, каждое по 45 минут, которые касают-

ся содержательной стороны четырех обязательных стадий стажировки. Экзаменационная комиссия, состоящая из четырех опытных практикующих юристов, экзаменует одним разом четырех стажеров.

Оценки ставятся в Германии, как правило, очень сдержанно. Отметка «отлично» фактически не ставится никогда. Приблизительно 15-20% выпускников получают оценку «хорошо» или «весьма удовлетворительно». Таким образом, выпускник является квалифицированным юристом, имея наилучшие шансы для успешной заявки в сфере юстиции или публичной службы или же в известной адвокатской канторе. Срезаются приблизительно 20%.

Если стажер не сдает экзамена, то он вправе один раз повторить его. Если же стажер сдаст экзамен, но не доволен оценкой, то он может повторить данный экзамен с целью исправления отметки. Это может быть очень полезно, ибо, как минимум, в начале профессиональной деятельности обе экзаменационные отметки имеют огромное значение. Одновременно с этим оценка второго государственного экзамена имеет большее значение.

Мне бы хотелось отметить, что, подобно административно-правовому акту в правовом споре, и решение экзаменационной комиссии может быть обжаловано ввиду несогласия оценкой и процедурных ошибок. Экзаменаторы обязаны в данном случае рассмотреть жалобу и возражения стажера. Если экзаменационная комиссия оставляет в силе оценку, то выпускник может подать исковое заявление в административный суд. Данные случаи не так уж и редки, ибо, например, в Нижней Саксонии примерно 10% выпускников обжалуют решения экзаменационной комиссии. Однако процент удовлетворения исковых требований очень низок.

После сдачи второго государственного экзамена юрист уполномочен по закону занимать должность судьи, вправе именоваться «ассессором». Двукратно экзаменуемого юриста называют в Германии полноценным юристом.

Разрешите мне сделать заключительное замечание:

Я постарался наглядно представить вам практическую часть немецкого высшего юридического образования. Система стажировки вне сомнения имеет огромные положительные стороны, ибо она предоставляет новоиспеченному юристу возможность быстрого доступа к юридической практике, давая ему хорошую основу для выбора профессии, соответствующей его пристрастиям и способностям. Одновременно стажировка предоставляет возможность задуматься над всеми остальными юридическими профессиями, учитывая противоречивые интересы, что может быть весьма полезным для осуществления будущей профессии. Например, стажер вынужден во время стадии стажировки по гражданскому праву встать на место судьи или же обработать фактические обстоятельства дела на основании адвокатских документов. Данный опыт очень важен, ибо если стажер впоследствии собирается осуществлять адвокатскую деятельность, он должен быть в состоянии внятно и понятно для судьи составлять письменные обращения в суд. То же самое касается и адвоката по уголовным делам. Накопленный им во время стадии стажировки по уголовным делам опыт показывает ему, как работает прокурор и какие тактические соображения важны в процессе коммуникации с прокурором.

Действительно отдаленной перспек-

тивной является пропагандировать переход южнокавказских стран на немецкую модель высшего образования. В особенности, что даже данная модель имеет недостатки и подвергается определенной критике. Стажировка ненужно затягивает продолжительность высшего юридического образования, которое является самым длительным курсом образования в Германии. Студент юридического факультета, начинающий учебу с первого семестра, в лучшем случае сдает первый государственный экзамен после восьми семестров. Учитывая продолжительность экзаменов и времени ожидания до зачисления в подготовительную службу, могут миновать целых 8 лет, перед тем, как полноценный юрист сможет начать профессиональную деятельность. Возраст полноценного немецкого юриста значительно превосходит возраст любого другого европейского коллеги, из-за чего он оказывается в довольно неудобном положении на рынке труда ввиду специализации и интернационализации. И не следует забывать: стажировка очень дорого обходится государству. Приблизительно речь идет о полумиллионе евро.

Я абсолютно уверен, что и в Германии многое изменится в формах юридического образования. Право является живым организмом. Человеческие отношения меняются, а вместе с тем, меняется и право, которое не должно пренебрегает новыми процессами развития. И юридическое образование должно приспособиться к новым процессам развития, если оно хочет стать юридическим образованием современного типа.

Большое спасибо за внимание!

Круглый стол «Реформа юридического образования на Южном Кавказе»

**8 апреля 2010 года
Тбилиси, Грузия**

8 апреля 2010 года по инициативе Немецкого Общества по Техническому Сотрудничеству (GTZ) был проведен круглый стол на тему высшего юридического образования в странах Южного Кавказа. В мероприятии приняли участие высокопоставленные представители высших учебных заведений, министерств образования и иных организаций, имеющих отношение к высшему юридическому образованию. Участники представляли южнокавказские страны - Азербайджан, Армению и Грузию, а также Германию.

Участники мероприятия пришли к единому мнению о необходимости современного высшего юридического образования. Постоянно меняющиеся условия жизни требуют последовательного изменения содержательной стороны высшего юридического образования, и, в первую очередь, методики обучения.

Для обеспечения квалифицированного юридического образования одного лишь изложения содержания учебной программы недостаточно. Помимо этого, необходимо непрерывно упражняться в применении абстрактного права к конкретным фактическим обстоятельствам. Университетское обучение должно по возможности включать также решение практических дел. Это должно стать также составной частью экзаменов с тем, чтобы оценить практические успехи студентов в обучении.

Одновременно учебные программы и практические занятия должны принимать во внимание и те навыки, которые необходимы для юридических профессий.

Для выполнения данных задач необходимо содействовать современным формам обучения, облегчающим студентам практическое применение права. Это могут быть как совместные рабочие группы (практические тренинг-группы), сопровождающие лекции, так и практические семинары, или же другие формы, обсуждаемые на международном уровне под понятием «клиническое юридическое образование». Традиционные формы обучения, такие, как лекции в форме фронтального доклада, которые предлагают материал лишь для того, чтобы учить его наизусть, мало совместимы с современным юридическим образованием. Поэтому участники выражают стремление к достижению общепринятых международных стандартов относительно современных форм обучения.

Для достижения этих стандартов юридического образования необходимо достаточное финансовое обеспечение учебных заведений.

Кроме того, участники приветствуют идею о содействии обмену между юридическими факультетами на Южном Кавказе, например, посредством проведения конференции южнокавказских юридических факультетов (систематических встреч с участием представителей факультетов).

Սերգեյ ՍԱՐԱԲՅԱՆ

**ՀՀ դատական դեպարտամենտի
կազմակերպահրավական վարչության պետ,
ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի հայցորդ**

ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՀՀ ԴԱՏԱՐԱՆԱԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՋԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

**(ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ և ՀՀ դատական օրենսգրքի
3-րդ հոդվածների համեմատական իրավական վերլուծություն)**

Տ ա յ ա ս տ ա ն ի
Հանրապետու-
թյան Սահմանադրու-
թյան 2005 թվականի
նոյեմբերի 27-ի փոփո-
խություններից և լրա-
ցումներից հետո ՀՀ դա-
տական համակարգը,
որի հիմքը դրվեց 1995

թվականին՝ ՀՀ Սահմանադրության ըն-
դունմամբ, թևակոխեց զարգացման
որակապես նոր փուլ՝ պայմանավոր-
ված ՀՀ ստանձնած միջազգային պար-
տավորությունների կատարումն ապա-
հովող մերպետական երաշխիքների
նախատեսմամբ:

Գատարանների նախագահների
խորհուրդը 2006 թվականի փետրվարի
21-ի թիվ 92 որոշմամբ հավանություն
տալով «ՀՀ դատական համակարգի հա-
կակոռուպցիոն ռազմավարության ծրագ-
րի նախագծին», այն ներկայացրեց կա-
ռավարություն, որից հետո սկսվեցին
նրանում նշված միջոցառումների իրա-
կանացումը: Ծրագրի նախագծում, մաս-
նավորապես, նշվում է. «Արդեն հայտա-
բարված է դատահրավական բարեփո-
խումների երկրորդ փուլի սկիզբը: Միջո-
ցառումների ստվար զանգվածը պա-
հանջում է կողմնակից կազմակերպ-
ված միջամտություն»: Որպես նշված
ծրագրի իրականացման արդյունք՝ 2007
թվականի փետրվարի 21-ին ընդունվեց

ՀՀ Գատական օրենսգրքը, որը կոչված
է կարգավորելու դատական իշխանու-
թյան կազմակերպման հետ կապված
բոլոր հարաբերություններն այնքանով,
որքանով դրանք չեն վերաբերում Հա-
յաստանի Հանրապետության սահմա-
նադրական դատարանին:

Գատական օրենսգրքի ընդունումը,
որը, ինչպես և նշված էր հիշատակվող
ծրագրի նախագծում, փոխարինեց
իրենց արդիականությունը կորցրած
«Գատարանակազմության մասին»,
«Գատավորի կարգավիճակի մասին»,
«Արդարադատության խորհրդի մասին»
և մի շարք այլ օրենքների, տրամաբա-
նորեն հանգեցրեց նաև ՀՀ դատարանա-
կազմության փոփոխությանը: Արդյուն-
քում ձևավորվեց նոր դատական համա-
կարգը:

Այսինքն, Գատական օրենսգրքը
համարվում է ՀՀ դատական օրենսդրու-
թյան համակարգման արդյունք: Ան-
շուշտ, Գատական օրենսգրքի ընդունու-
մը ՀՀ օրենսդրական պրակտիկայում
ինքնին դրական երևույթ է¹, սակայն
կասկածից վեր է, որ այն ՀՀ Սահմա-
նադրությանը համապատասխանելու
տեսանկյունից մի շարք խնդիրներ է
առաջացնում, հատկապես, երբ հարցին
նայում ենք նրանում սահմանված դա-
տարանակազմության տեսանկյունից:

ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդ-
վածի համաձայն՝ Հայաստանի Հան-

րապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում նաև մասնագիտացված դատարանները:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են առաջին ատյանի (1) ընդհանուր իրավասության դատարանները և (2) մասնագիտացված դատարանները (3-րդ մաս), այն է՝ 1) Երևան քաղաքի քրեական և քաղաքացիական դատարանները, 2) Հյուսիսային քրեական և քաղաքացիական դատարանները, 3) Հարավային քրեական և քաղաքացիական դատարանները² և վարչական դատարանը (4-րդ մաս):

Հիշյալ հոդվածի 5-րդ մասին համապատասխան Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են **մասնագիտացված** (1) քրեական վերաքննիչ դատարանը և (2) քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանը (**ընդգծումը- Ս.Մ.**):

Վճռաբեկ դատարանը համարվում է ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, և կոչված է ապահովելու օրենքների միատեսակ կիրառությունը:

Ասվածից ակնհայտ է դառնում, որ ՀՀ դատական օրենսգրքում ամրագրված դատարանակազմությունը Սահմանադրության 92-րդ հոդվածին համապատասխանելու տեսանկյունից որոշակի խնդիրներ է առաջացնում:

Մինչև այդ հարցերին անդրադառնալը նշենք, որ 2009 թվականի օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում առաջին ատյանի մասնագիտացված քրեական և քաղաքացիական դատարանները լուծարվեցին, դրա փոխարեն ԳՆԽ-ն սահմանեց ընդհանուր իրավասության դատարաններում մասնագիտացված դատավորների ինստիտուտը: Սակայն, խնդիրն այն է, որ մինչ այդ փոփոխությունները կատարելը

Դատական օրենսգրքում սահմանված դատական համակարգի կառուցվածքը և գործունեության կարգը անտրամաբանական էին: Խոսքը, մասնավորապես, նրա մասին է, որ մասնագիտացված դատարանների (քրեական, քաղաքացիական և վարչական) միջև դրված էր խտրական վերաբերմունք:

Նախ՝ ի տարբերություն վարչական դատարանի, որի դատական տարածքը համարվում էր ողջ ՀՀ տարածքը, մասնագիտացված քրեական և քաղաքացիական դատարանները, ըստ տարածքային ընդդատության, բաժանվում էին Հյուսիսայինի, Հարավայինի և Երևանի դատարանների:

Երկրորդ՝ վարչական դատարանի համար վերաքննիչ վարույթ չնախատեսվեց, այլ սահմանվեց, որ նրա ակտերը բողոքարկվում են վճռաբեկ դատարան, իսկ քրեական և քաղաքացիական մասնագիտացված դատարանների համար սահմանվեցին բողոքարկման ինչպես վերաքննության, այնպես էլ վճռաբեկության մեխանիզմները: Առավել անտրամաբանական էր այն, որ բողոքարկման մեխանիզմի տեսանկյունից մասնագիտացված քրեական և քաղաքացիական դատարանների կողքին ստեղծված «ընդհանուր իրավասության» դատարանների դատական ակտերը նույնպես բողոքարկվում էին նույն մեխանիզմով՝ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարաններ: Այսինքն, վերաքննիչ դատարանները քննում էին ինչպես մասնագիտացված դատարանների, այնպես էլ ընդհանուր իրավասության դատարանների դատական ակտերի դեմ բերված բողոքները: Արդյունքում առաջանում էր հակասություն այն առումով, որ վերաքննիչ դատարանը, ունենալով որոշակի «իրավասություն»,³ քննում էր տարբեր իրավասությունների դատարանների քննած գործերի վերաբերյալ բողոքները:

1. Ինչևէ, ՀՀ սահմանադրական դատարանը, իր ՍԳՈ-758-րդ որոշման մեջ

անդրադառնալով Սահմանադրության 92-րդ հոդվածում սահմանված դատարանակազմությանը, նշում է. «...**ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է ՀՀ դատարանակազմության հիմքում ընկած ընդհանուր հետևյալ կանոնը. «ՀՀ-ում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և ՀՀ վճռաբեկ դատարանը...»:** Սահմանելով այն ընդհանուր նորմը, ըստ որի՝ ՀՀ դատական համակարգի հիմնական բաղադրիչն ընդհանուր իրավասության դատարաններն են՝ միաժամանակ նույն դրույթով Սահմանադրությունն ամրագրել է ընդհանուր իրավասության դատարանների եռաստիճան համակարգը, որը ներկայացված է առաջին ատյանի դատարանների, վերաքննիչ դատարանների և վճռաբեկ դատարանի միջոցով: ... Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածը նախատեսում է ընդհանուր իրավասության դատարանների՝ ստորադասության վրա հիմնված եռաստիճան համակարգ...»:

Փաստորեն, Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշմանը համապատասխան Հայաստանի Հանրապետությունում պետք է գոյություն ունենան ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններ, ընդհանուր իրավասության վերաքննիչ դատարան/ներ/ և ընդհանուր իրավասության վճռաբեկ դատարանը⁴:

Եթե այս տեսանկյունից նայենք ՀՀ դատական օրենսգրքում ամրագրված դատարանակազմությանը, ապա առանց խորը վերլուծություն կատարելու կտեսնենք, որ գործող դատարանակազմությունն ուղղակիորեն հակասում է ՀՀ Սահմանադրությանը՝ սկսած առաջին ատյանի դատարաններից վերջացրած վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարաններով:

Առաջ ընկնելով՝ նշենք, որ ՀՀ դատական օրենսգրքում սահմանված դատարանակազմությունը ՀՀ Սահմանադրության

92-րդ հոդվածին համապատասխանելու տեսանկյունից մի շարք խնդիրներ առաջացնում է, որոնց դեռ կանդրադառնանք, այստեղ ուղղակի նշենք, որ միանշանակ չի կարող ընկալվել նաև Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումը:

Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին նախադասության մեջ «ընդհանուր իրավասություն»-ը գոյականական անդամի (դատարանների) լրացում է՝ որոշիչ, որը ցույց է տալիս գոյականական անդամի, այսինքն՝ դատարանի հատկանիշը, որակը, որայխությունը և այլն⁵: Այլ կերպ ասած՝ նախադասության մեջ «ընդհանուր իրավասություն»-ը որպես որոշիչ ցույց է տալիս դատարանների, որպես գոյականական անդամի «որակական կողմը», այն, թե ինչպիսի վեճեր քննելու իրավասությամբ պետք է օժտված լինեն դատական եռաստիճան հիերարխիայում ընդգրկված դատարանները:

Իրան համապատասխան, ըստ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասի, ՀՀ դատական համակարգի մեջ մտնող դատարանները պետք է լինեն կամ ընդհանուր իրավասության, կամ մասնագիտացված, ինչը որ փաստացի ասել է Սահմանադրական դատարանը: Սակայն Սահմանադրության 92-րդ հոդվածն ունի նաև երկրորդ մաս, որում խոսվում է վճռաբեկ դատարանի՝ որպես բարձրագույն դատական ատյանի մասին, որի իրավասությունը տարածվում է բոլոր այն «վեճերի» նկատմամբ, որոնք կարող են լուծվել դատական կարգով, բացի սահմանադրական արդարադատությանը վերապահված վեճերից: Ինչն էլ վկայում է այն մասին, որ վճռաբեկ դատարանի իրավասությունն ավելի լայն է, քան ընդհանուր իրավասությունն է, կամ մասնագիտացվածությունը: Սահմանադրական դատարանի մոտեցումը կլինեի ճիշտ, եթե հոդվածի 2-րդ մասում չխոսվեր վճռաբեկ դատարանի՝ որպես ունիվերսալ

իրավասությամբ դատական ատյանի մասին:

Բացի այդ, Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասի տեքստը քերականության կանոններին համապատասխան մեկնաբանելով՝ գալիս ենք այն եզրակացության, որ «ընդհանուր իրավասություն» որոշիչը վերաբերում է միայն առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարաններին⁶:

Խնդիրն այն է, որ **«ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները»** բառակապակցությունը **«վճռաբեկ դատարանը»** բառակապակցությունից անջատվում է **«և»** շաղկապով, իսկ **«առաջին ատյան»** բառերից հետո դրվում է **«ստորակետ»** և նշվում՝ **«վերաքննիչ դատարանները»** հոգնակի թվով, ինչը վկայում է այն մասին, որ **«ընդհանուր իրավասություն»** որոշիչը վերաբերում է միայն առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարաններին, սակայն ոչ վճռաբեկ դատարանին:

Վերոնշյալից հետևում է, որ սահմանադրական դատարանը նորմը մեկնաբանել է միայն առաջին մասի իմաստով, ընդ որում՝ միայն տառացի նշանակությամբ, մինչդեռ այն պետք է մեկնաբաներ՝ հաշվի առնելով նաև երկրորդ մասի պահանջները և քերականության կանոնները:

Արդյունքում ստացվում է, որ վճռաբեկ դատարանն, ըստ Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշման, ունի երկակի կարգավիճակ՝ մի դեպքում որպես ընդհանուր իրավասության դատարան, մեկ այլ դեպքում՝ որպես բարձրագույն դատական ատյան: Մինչդեռ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասի քերականական մեկնաբանության և 2-րդ մասի տառացի մեկնաբանության արդյունքում պարզ է դառնում, որ վճռաբեկ դատարանն ունի վերսալ իրավասությամբ ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանն է:

Եթե ելնենք Սահմանադրական դա-

տարանի դիրքորոշումից, ապա վճռաբեկ դատարանը՝ որպես ընդհանուր իրավասության դատարան, «իրավասության» ավելի լայն ոլորտ ունի, քան առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները: Խոսքը նրա մասին է, որ վարչական գործերի մասով վճռաբեկ դատարանի իրավասության շրջանակը ընդարձակվում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանների իրավասությունների համեմատ: Արդյունքում ստացվում է, որ «ընդհանուր իրավասություն» սահմանադրական եզրույթը երկու իմաստով է ստուգաբանվում, ինչը խախտում է ոչ միայն իրավական որոշակիության սկզբունքը, այլև հակասություն է առաջացնում դատական համակարգի հիերարխիկ կառուցվածքի ներսում: Մասնավորապես՝ վճռաբեկ դատարանը՝ որպես «ընդհանուր իրավասության» դատարան, փաստորեն, վերանայում է մասնագիտացված դատարանների քննած գործերով կայացված դատական ակտերը, ինչը նրա իրավասությունից՝ որպես ընդհանուր իրավասության, դուրս է, ինչն անթույլատրելի է:

Այս տեսանկյունից դատական օրենսգիրքը լիարժեք համապատասխանում է Սահմանադրությանը, քանի որ վճռաբեկ դատարանի մասին նշվում է բացառապես որպես բարձրագույն դատական ատյանի:

2. Մինչ այդ հարցերին անդրադառնալը, քննարկենք այն հարցը, թե ինչ պետք է հասկանալ «ընդհանուր իրավասություն» ասելով և արդյոք այս հասկացությունը Դատական օրենսգրքում տեղին է օգտագործվել:

Այս հասկացության իմաստն ուղղակիորեն որևէ իրավական ակտում չի բացահայտվում: Դրա էության վերաբերյալ պատկերացում կարելի է կազմել ՀՀ դատական օրենսգրքի 22-րդ հոդվածում ամրագրված իրավադրոյթների ստուգաբանությունից: Որի 1-ին մասի համաձայն՝ ընդհանուր իրավասության

դատարանին ենթակա են բոլոր գործերը, բացառությամբ վարչական դատարանի ենթակայությանը վերապահված գործերի (նախկին տեքստում սահմանված էր քրեական, քաղաքացիական և վարչական դատարանների ենթակայությանը վերապահված գործերի):

Այսինքն՝ «ընդհանուր իրավասությունը» հասկացվում է այն իմաստով, որ յուրաքանչյուր վեճ, որը պետք է լուծվի դատական կարգով քննվում են այդ որակյին համապատասխանող դատարանի կողմից, բացառությամբ այն վեճերի, որոնք առանձնահատկությամբ, որոնց քննության համար սահմանված են հատուկ իրավասություն ունեցող դատարաններ: Ընդհանուր իրավասություն հասկացությունն այսպես է բնորոշում նաև Գ.Բաղդիրյանը՝ նշելով, որ ընդհանուր իրավասության են համարվում այն դատարանները, որոնց ընդդատյա են բոլոր քրեական, քաղաքացիական և վարչական գործերը, բացառությամբ այն գործերի, որոնք օրենքի համաձայն՝ ընդդատյա են հատուկ իրավասության դատարաններին⁷:

Դատական օրենսգրքում «ընդհանուր իրավասությունը», որը բնութագրում է դատարանի որակական կողմը, փաստորեն, վերածվել է դատարանի «քանակական» կողմին:

Որակական-քանակական հասկացությունները մենք օգտագործում ենք մեր կողմից քննարկվող հարցերն առավել պատկերավոր դարձնելու համար:

Որակը առարկայի այն էական որոշակիությունն է, որի շնորհիվ նա հանդիսանում է հենց տվյալ և ոչ թե մի այլ առարկան և տարբերվում է մյուս առարկաներից: Այն կապված է առարկայի, որպես մի ամբողջության հետ, ընդգրկում է այն լիովին և անբաժանելի է նրանից: Այսինքն, որակը առարկաների, իրերի, իրական երևույթը ներկայացնող հատկությունների ամբողջությունն է: Որակական որոշակիության հետ

մեկտեղ բոլոր առարկաներն ունեն նաև քանակական որոշակիություն՝ որոշակի մեծություն, թիվ, ծավալ, պրոցեսների ընթացման տեմպ, հատկությունների զարգացման աստիճան և այլն: Քանակն իրի այնպիսի որոշակիությունն է, որի շնորհիվ այն կարելի է բաժանել համասեռ մասերի և այդ մասերն ի մի հավաքել: Ոչ մի առարկա օժտված չէ միայն քանակական կամ միայն որակական կազմով: Յուրաքանչյուր առարկա իրենից ներկայացնում է որոշակի որակի և քանակի միասնություն:

Դատական համակարգի որակական հատկանիշն արտահայտվում է «իրավասության» միջոցով, որին համապատասխան գոյություն ունեն ընդհանուր իրավասության և հատուկ իրավասության, այսինքն՝ մասնագիտացված դատարաններ: Դատական համակարգի քանակական հատկանիշն արտահայտվում է «ատյանների կամ օղակների» միջոցով, որին համապատասխան, որպես ընդհանուր կանոն՝ ՀՀ-ում գործում են առաջին օղակի կամ ատյանի, վերաքննիչ (երկրորդ) օղակի կամ ատյանի և վճռաբեկ (երրորդ) օղակի կամ ատյանի դատարաններ:

Դատական օրենսգրքում նշելով, որ «ընդհանուր իրավասության» դատարաններն առաջին ատյանի դատարաններ են, ինչպես որ վարչական դատարանը խախտվում է Սահմանադրության 92-րդ հոդվածում ամրագրված դատական համակարգի քանակական-որակական որոշակիությունը:

Սահմանադրության 92-րդ հոդվածում սահմանված է, որ ոչ թե «ընդհանուր իրավասության» դատարաններն են առաջին ատյանի, այլ ուղղիդ հակառակը՝ **առաջին ատյանի** դատարանները կարող են լինել ընդհանուր իրավասության:

Սա առնվազն նշանակում է, որ նախ՝ Դատական օրենսգրքում նենգափոխվել է Սահմանադրության նորմի իմաստը՝ այն հաշվով, որ, ըստ Դատական

օրենսգրքի, ՀՀ նախագահը նշանակում է ընդհանուր իրավասության դատարանների նախագահներին, մինչդեռ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 11-րդ հոդվածում ուղղակիորեն սահմանված է, որ Նախագահը նշանակում է առաջին ատյանի (ոչ թե ընդհանուր իրավասության) դատարանների նախագահներին: Երկրորդ՝ վարչական դատարանը (մասնագիտացված դատարանները) չի կարող լինել առաջին ատյանի: Վարչական դատարանն ուղղակի գործերը քննում է առաջին ատյանի կարգով, սակայն դա չի նշանակում, որ այն առաջին ատյանի դատարան է⁸: Ասվածն ուղղակիորեն բխում է Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 11-րդ կետից, որում առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների մասին խոսվում է առանձին: Այսպես, ըստ հիշյալ նորմի, ՀՀ նախագահը նշանակում է առաջին ատյանի և մասնագիտացված դատարանների նախագահներին: Եթե մասնագիտացված դատարանները նույնպես լինեին առաջին ատյանի, ապա հիշյալ հոդվածում սահմանված կլիներ, որ ՀՀ նախագահը նշանակում է առաջին ատյանի դատարանների նախագահներին, իսկ քանի որ նրանում առանձին սահմանված են առաջին ատյան և մասնագիտացված հասկացությունները, ընդ որում նրանք իրարից անջատվում են «և» շաղկապով, ապա դրանք ինքնուրույն հասկացություններ են և չեն կարող մեկը փոխարինել մյուսին:

Այս հետևության օգտին է խոսում նաև այն հանգամանքը, որը Սահմանադրության 92-րդ հոդվածում մասնագիտացված դատարանների մասին նշվում է առանձին, ընդ որում՝ առանց սահմանելու դրանց հիերարխիկ կառուցվածքը (քանակական կողմը)՝ ինչպես ընդհանուր իրավասության դատարանների դեպքում: Ավելին, բացի «առաջին ատյանից», այլ ատյանի վարչական դատարանի մասին խոսք

չկա Դատական օրենսգրքում (ինչպես և Սահմանադրությամբ), այլ սահմանված է, որ վարչական դատարանի ակտերը բողոքարկվում են վճռաբեկության կարգով: Հետևաբար, անհասկանալի է այն, թե եթե բացի առաջինից չկա մասնագիտացված այլ ատյան, ապա ինչու է վարչական դատարանը համարվում առաջին ատյան:

Ինչպես նշեցինք քանակական չափանիշին համապատասխան «Առաջին ատյան» հասկացությունը նշանակում է, որ այդ դատարանը դատական համակարգի առաջին օղակն է: Վարչական դատարանը որպես առաջին ատյան դիտելը կլիներ տրամաբանական, եթե լինեին նաև վարչական վերադաս դատարաններ, օրինակ, վարչական վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարաններ: Քանի դեռ նման դատարաններ չկան, ուրեմն անտրամաբանական է խոսել «առաջին ատյանի» վարչական դատարանի մասին: Կարծում ենք այս տրամաբանությունն է ընկած նաև Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի հիմքում, դրա համար ընդհանուր իրավասության դատարանների հիերարխիկ կառուցվածքն ուղղակիորեն սահմանված է նրանում, իսկ մասնագիտացվածներինը՝ ոչ:

Նկատենք, որ այս առումով Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի տեքստը նույնպես անթերի չէ, քանի որ ընդամենը սահմանում է, որ կարող են լինել մասնագիտացված դատարաններ՝ առանց սահմանելու դրանց հիերարխիկ կառուցվածքը /քանակական կողմը/: Մինչդեռ, Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածների ուժով մասնագիտացված դատարանների դատական ակտերը նույնպես ենթակա են բողոքարկման, ուստի դա ինքնըստինքյան ենթադրում է, որ պետք է լինեն նաև մասնագիտացված վերադաս ատյաններ: Փաստորեն, Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորման պայմաններում խախտվում է ոչ միայն դատական համակարգի քանակական-որակական որոշակիու-

թյունը, այլև համաչափության տրամաբանության կանոնները: Եթե նախատեսվում են մասնագիտացված դատարաններ, ընդ որում՝ պայմանով, որ դրանց կայացրած ակտերը ենթակա են բողոքարկման վերադատության կարգով, ապա պետք է լինեն նաև դրանց համապատասխան մասնագիտացված վերադաս դատական ատյաններ: Այսինքն, քանի որ առկա է մասնագիտացված վարչական դատարան, ապա պետք է լինեն նաև վարչական վերադաս դատարաններ:

Չնայած վճռաբեկ դատարանին բարձրագույն դատական ատյանի կարգավիճակ տալով՝ օրենսդիրն ինչ-որ առումով լուծում է մեր կողմից բարձրացված հարցը, քանի որ վճռաբեկ դատարանը ՀՀ դատական համակարգում ունիվերսալ իրավասություն ունեցող դատարան է. նրա իրավասությունը տարածվում է ինչպես ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների քննած գործերի վրա, այնպես էլ վարչական դատարանի քննած գործերի վրա: Այնուամենայնիվ, խնդիրը չի կարող ամբողջությամբ համարվել լուծված, քանի որ, նախ՝ վճռաբեկ դատարանը չի համարվում մասնագիտացված դատարան (այն ունիվերսալ իրավասությամբ դատարան է), երկրորդ՝ վարչական դատարանի դատական ակտերի դեմ բերված բողոքները քննվում են վճռաբեկ դատարանի «քաղաքացիական և վարչական պալատի» կողմից, այսինքն՝ վճռաբեկ դատարանում նույնիսկ առանձին վարչական պալատ՝ որպես այդպիսին չկա, այն միացված է քաղաքացիականի հետ:

Այս դեպքում նույնպես խախտվում է մասնագիտացվածության չափանիշը: Չի կարող միևնույն պալատն ունենալ երկու իրավասություն, սակայն քննել միաժամանակ տարբեր իրավասությունների /վարչական և քաղաքացիական/ և տարբեր ատյանի (վարչականը՝ որպես առաջին ատյան, քաղաքացիա-

կանը՝ վերաքննիչ) դատարանների կայացրած դատական ակտերի դեմ բերված բողոքներ: Քանի որ առկա է վարչական դատարան, ապա դրան համապատասխան պետք է լինի գոնե վճռաբեկ դատարանի վարչական պալատ: Թեև պալատը չի կարող համարվել դատարան՝ դատարանակազմական առումով, քանի որ հանդես չի գալիս որպես դատական համակարգի ինքնուրույն կառուցվածքային միավոր, սակայն գոնե մասնագիտացվածության հարցը կհամարվի լուծված:

Այսինքն՝ ՀՀ Սահմանադրությունը դատական համակարգի որակական քանակական հատկանիշներին համապատասխան սահմանում է ընդհանուր իրավասության դատարանները, սակայն մասնագիտացված դատարանների համար սահմանում է միայն «որակական» հատկանիշը՝ ոչինչ չասելով քանակական հատկանիշի մասին, որը կարելի է դիտել որպես Սահմանադրության բացը:

3. Սահմանադրության և ՀՀ դատական օրենսգրքի հակասությունն էլ ավելի է խորանում, երբ հարցին նայում ենք վերաքննիչ դատարանների տեսանկյունից:

ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանները քանակական հատկանիշով եռաստիճան դատական համակարգի միջին օղակն են, իսկ որակական հատկանիշով ընդհանուր իրավասության են՝ ինչի մասին նշեցինք վերևում: Դատական օրենսգրքում Սահմանադրությանը հակառակ սահմանվեցին որակական հատկանիշով «մասնագիտացված» վերաքննիչ դատարաններ: Այս նույն հակասությունն առկա էր նաև մինչև 2005 թվականի Սահմանադրական փոփոխությունները և 2007 թվականին ՀՀ դատական օրենսգրքի ընդունումը: Այդ հարցը ժամանակին բարձրացվել էր նաև իրավաբանական գրականության մեջ⁹, սակայն այդ հանգամանքը որևէ

մեկի կողմից ուշադրության չարժանացավ: Արդյունքում նույն սխալը թույլ տրվեց նաև 2007 թվականի Դատական օրենսգրքի ընդունմամբ:

Խնդիրն ավելի է բարդանում, երբ վերաքննիչ դատարանը, լինելով «մասնագիտացված» կամ հատուկ իրավասության դատարան, վերանայում է «ընդհանուր իրավասության» դատարանների կայացրած դատական ակտերը: Այսինքն, որակական հատկանիշից ելնելով, վերաքննիչ դատարանը՝ որպես «մասնագիտացված» դատարան, չի կարող վերանայել «ընդհանուր իրավասության» որակական հատկանիշով օժտված դատարանի կայացրած դատական ակտերը: Սահմանադրության նորմին համապատասխան առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները պետք է հարաբերակցվեն ուղղահայաց, մինչդեռ գործող կարգին համապատասխան դրանք չեն կարող հարաբերակցվել ուղղահայաց, դրանք գործառնական կապով կապված չեն:

Այսինքն՝ Դատական օրենսգրքով վերաքննիչ դատարաններին տրված «կարգավիճակի» շնորհիվ խախտվում է դատական եռաստիճան համակարգի Սահմանադրությամբ ամրագրված ստորադասությունը, ինչպես նաև դատարանների «իրավասությունների» սահմանադրորեն ամրագրված բաժանումը:

Սահմանադրության նորմի իմաստին համապատասխան Դատական օրենսգրքում պետք է սահմանված լիներ այն կանոնը, որ ընդհանուր իրավասության «առաջին ատյանի» դատարանների դատական ակտերի դեմ բերված բողոքները քննվում են ընդհանուր իրավասության «վերաքննիչ դատարանների» կողմից, իսկ վերջիններիս դատական ակտերի դեմ բերված բողոքները բարձրագույն ատյան վճռաբեկ դատարանի կողմից¹⁰: Այս մոտեցումը հիմնավորվում է նաև Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-758 որոշմամբ, որում դատարանը նշում է. «ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդ-

վածը նախատեսում է ընդհանուր իրավասության դատարանների՝ ստորադասության վրա հիմնված եռաստիճան համակարգ, որում հստակեցված է նաև վճռաբեկ դատարանի ֆունկցիոնալ դերը՝ օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու առումով: Այդ համակարգին բնորոշ է տարբեր ատյանների դատարանների միջև եղած գործառնական կապը: Տարբեր ատյանների միջև եղած կապը նպատակ է հետապնդում ապահովել դատարանների կողմից կայացվող դատական ակտերի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, վերացնել օրենքի խախտումները և վերականգնել դատավարության մասնակիցների խախտված իրավունքները»:

Ինչ վերաբերում է այն մոտեցմանը, որ վերադաս դատական ատյանները պետք է լինեն առավել մասնագիտացված, ուստի սահմանվել են մասնագիտացված վերաքննիչ դատարաններ, ապա նշենք, որ դա կարող էր արվել այլ կերպ, օրինակ, ինչպես վճռաբեկ դատարանը՝ սահմանելով մասնագիտացված պալատներ: Այսինքն, դա չի կարող լինել բավարար բացատրություն մասնագիտացված վերաքննիչ դատարան ունենալու համար: Ասվածը կլիներ տրամաբանական, եթե Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված «ընդհանուր իրավասություն»-ը չտարածվեր վերաքննիչի վրա, իսկ վճռաբեկ դատարանը սահմանված լիներ հոգնակի թվով, որպեսզի մասնագիտացված վերաքննիչներին համապատասխան լինեին մասնագիտացված վճռաբեկ դատարաններ:

Վերոնշյալ դատողությունների օգտին են խոսում Սահմանադրության 92-րդ հոդվածին համապատասխան դատական համակարգ ձևավորելու համար դեռևս 1996-1997 թվականներին ՀՀ ԱՄ պետաիրավական հարցերի հանձնաժողովի կողմից մշակված «Դատաիրավական բարեփոխման հայեցակարգը» և «Դատաիրավական բարեփոխումների ծրագիրը»¹¹:

Հայեցակարգը նախատեսում էր ստեղծել չորս վերաքննիչ ընդհանուր իրավասության դատարաններ, որոնցից յուրաքանչյուրի իրավասության տարածքում ընդգրկվում էին 2-3 առաջին ատյանի մարզային դատարաններ: Վերաքննիչ դատարաններում նախատեսված էր ստեղծել քրեական և քաղաքացիական գործերով դատական պալատներ, այլ ոչ թե ինքնուրույն քաղաքացիական և քրեական գործերով վերաքննիչ դատարաններ:

Օրագիրը նախատեսում էր ստեղծել ընդհանուր իրավասության երեք վերաքննիչ դատարաններ՝ Երևանում, Գյումրիում և Արտաշատում: Վերաքննիչ դատարանը պետք է կազմված լիներ քաղաքացիական, քրեական, տնտեսական և զինվորական դատական կոլեգիաներից ու մեղադրական պալատից:

Այսպիսով, կարող ենք հավաստել, որ վերաքննիչ դատարաններն ինչպես նախկինում, այնպես էլ գործող «կարգավիճակով» սահմանադրաիրավական հիմքից զուրկ են, այսինքն՝ հակասում են ՀՀ Սահմանադրությանը:

Այսպիսով, եթե գործող դատական համակարգը ներկայացնենք սխեմատիկ տեսքով՝ ըստ քանակական-որակական չափանիշի, ապա կստացվի հետևյալը. **ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններ — վերաքննիչ մասնագիտացված դատարաններ (քրեական, քաղաքացիական) — բարձրագույն դատական ատյան վճռաբեկ դատարան՝ մասնագիտացված պալատներով:**

Առաջին ատյանի մասնագիտացված դատարան (վարչական դատարան) — բարձրագույն դատական ատյան վճռաբեկ դատարան՝ մասնագիտացված պալատներով:

Ակնհայտ է, որ դատական համակարգի հիերարխիայի մեջ մտնող դատարանները «իրավասությունների» մասով ստորադասության համաչափության սկզ-

բունքից շեղված են:

Յուրաքանչյուր «իրավասության» դատարան պետք է ունենա իր իրավասությանը համապատասխան հիերարխիկ կառուցվածքը՝ ընդհանուր իրավասության դատարանները պետք է ունենան իրենց հիերարխիկ կառուցվածքը, իսկ մասնագիտացված դատարանները՝ իրենց: Այսինքն, յուրաքանչյուր առաջին օղակի դատարանի իրավասությանը համապատասխան պետք է լինի ուղղահայաց վերադաս դատական օղակ:

Այս սկզբունքով են կառուցված աշխարհի շատ երկրների դատական համակարգերը, օրինակ, Էստոնիայի, Ալբանիայի, Գերմանիայի, Դանիայի, ՌԳ և այլն¹²:

Ալբանիայի դատական համակարգը եռաստճան է՝ օկրուգային դատարաններ, վերաքննիչ դատարան և բարձր դատարան: Օկրուգային դատարանների իրավասություններին համապատասխան (քաղաքացիական, քրեական և այլն) վերադաս դատարաններում առկա են համապատասխան կոլեգիաներ¹³:

Էստոնիայում գործում են առաջին ատյանի գավառային, քաղաքային և վարչական դատարաններ: Երկրորդ ատյանը կոչվում է օկրուգային դատարաններ, որոնք քննում են առաջին ատյանի դատարանների որոշումների և դատավճիռների դեմ բերված վերաքննիչ բողոքները: Ընդ որում, յուրաքանչյուր իրավասության գործ քննվում է համապատասխան իրավասության կոլեգիայի կողմից՝ քրեականը՝ քրեական կոլեգիայի, քաղաքացիականը՝ քաղաքացիական կոլեգիայի և վարչականը՝ վարչական կոլեգիայի կողմից: Էստոնիայի բարձրագույն դատական ատյանն է պետական դատարանը, որը բաղկացած է՝ քաղաքացիական կոլեգիայից, քրեական կոլեգիայից, վարչական կոլեգիայից, սահմանադրական հսկողության կոլեգիայից և պլենումից¹⁴:

Գերմանիայում գործում են հինգ իրավասության դատարաններ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր վերադաս դատական ատյանը¹⁵:

Ինչևէ, ներկայումս հռչակվել է դատաիրավական բարեփոխումների երրորդ փուլը և դրան համապատասխան

իրականացվում են համապատասխան փոփոխություններ, կարծում ենք, այս փուլի առաջնային խնդիրը պետք է լինի գործող դատական համակարգը ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանեցնելու հարցի լուծումը:

1. **Ղանբարյան Ա.** Դատական օրենսգրքի վերլուծությունը օրենսդրական տեխնիկայի կանոնների լույսի ներքո // Դատական իշխանություն, թիվ 10/111, 2008, 12-17 էջեր:

2. Մեր կողմից ներկայացվում է մինչև 2009 թվականի փոփոխություններ եղած դատական համակարգը, քանի որ մասնագիտացված քրեական և քաղաքացիական դատարաններն այդ փոփոխությունների արդյունքում վերացվեցին:

3. Այս հարցին դեռ կանդիդատներ:

4. Այստեղ չենք նշում մասնագիտացված դատարանների մասին՝ նկատի ունենալով, որ ՄԴ-ն այդ հարցին չի անդրադարձել:

5. **Սահակյան Վ., Սահակյան Վ.** Ուղղադրության, կետադրության և քրեականության ուղեցույց, Երևան, 2004, էջ 58:

6. Նկատենք, որ ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի մինչև 2005 թվականի խմբագրությամբ ուղղակիորեն սահմանված էր, որ ինչպես առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանները համարվում են ընդհանուր իրավասության դատարաններ, այսպես կարդում ենք. «**Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության դատարաններն են՝ առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը**»: Կարծում ենք, նախկին և ներկա տեքստերը իմաստային առումով չեն փոփոխվել, այլ ուղղակի շարադրանքն է փոխվել: Դա վկայում է նաև այն, որ դատարանակազմությունը տեքստերի փոփոխությունից որևէ փոփոխության չենթարկվեց:

7. **Բաղդիրյան Գ.** Դատաիրավական բարեփոխումները և Հայաստանի Հանրապետության նոր դատական համակարգը. Երևան, 2002, էջ 13:

8. Փիլիսոփայական բառարան, Երևան, 1975, էջ 329:

9. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 9-րդ հոդվածում խոսվում է գոր-

ծերն առաջին անգամ քննելու մասին, իսկ 121-րդ հոդվածում, որը վերաբերում է գործի նոր քննության կարգին, սահմանված է, որ գործի նոր քննությունն իրականացվում է առաջին ատյանի կարգով գործերի քննության համար սույն օրենսգրքով սահմանված կանոններով:

10. Անդրադառնալով վերաքննիչ դատարանների մասնագիտացվածության հանգամանքին՝ իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ դրանք Սահմանադրությանը հակառակ են ստեղծվել՝ տե՛ս **Ղազինյան Գ.Ս.** Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում, Երևան, 2001, էջ 382-383: **Բաղդիրյան Գ.** Դատաիրավական բարեփոխումները և Հայաստանի Հանրապետության նոր դատական համակարգը. Երևան, 2002, էջ 47:

11. Իրականում խոսքը պետք է գնա ընդհանուր իրավասության վճռաբեկ դատարանի մասին, ինչպես նշում է սահմանադրական դատարանը, սակայն նկատի ունենալով, որ Սահմանադրությամբ արդեն իսկ ամրագրված է ունիվերսալ իրավասությամբ վճռաբեկ դատարանը, ուստի մենք գալիս ենք նշված հետևությանը: Այսինքն, մենք քննարկում ենք այն հնարավոր տարբերակի հարցը, որ Դատական օրենսգրքում պետք է սահմանվեր գործող Սահմանադրության տեքստին համապատասխան: Ինքներս համաձայն չլինելով Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի հետ:

12. **Բաղդիրյան Գ.** Դատաիրավական բարեփոխումները և Հայաստանի Հանրապետության նոր դատական համակարգը. Երևան, 2002, էջ 46:

13. Տե՛ս Դատական համակարգեր, Եր.: «Օրենք և իրականություն», 2008:

14. Նույն տեղում, էջ 11-13:

15. Նույն տեղում, էջ 155-158:

16. Նույն տեղում, էջ 122-146:

Սահմանադրական իրավունք

Նարեկ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի

և իրավունքի հնատիտուտի ասպիրանտ,

ՀՀ դատական դեպարտամենտի դեկավարի խորհրդական

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՋՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ, ԿԱՉՄԱԿԵՐՊԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԶԵՎ

Իրավական պետությունում դատական իշխանությունը, հանդիսանալով պետական իշխանության ինքնուրույն ճյուղ, իրականացնում է մի շարք գործառույթներ, որոնք հարիր չեն բռնատիրական, քաղաքական ռեժիմների առկայության պայմաններում: Մասնագիտական գրականության մեջ ընդունված է առանձնացնել դատական իշխանության իրացման հետևյալ կազմակերպարավական ձևերը՝ արդարադատությունը որպես գլխավոր ձև, դատական (յուրիսդիկցիոն) վերահսկողություն, դատական կառավարում¹:

Տեսության մեջ նշվում է, որ դատական իշխանության իրացման կազմակերպարավական ձևերից են ոչ միայն արդարադատությունը, այլ նաև սահմանադրական վերահսկողությունը, պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց գործողությունների և որոշումների օրինակաչության և հիմնավորվածության նկատմամբ վերահսկողությունը, կալանքի, բնակարանի խուզարկության, հեռախոսային խոսակցություններ լսելու նկատմամբ վերահսկողությունը, դատական պրակտիկայի հարցերով գործող օրենսդրության պարզաբանումը²: Լ. Լուսեզենովան նշում է, որ ներկայիս տեսքով գոյություն ունեցող սահմանադրական վերահսկողությունը և վարչական դատավարությունը հանդիսանում են դատական իշխանության իրականացման ձևեր, սակայն չեն ընդգրկվում «արդարադատություն» հասկացության մեջ³: Նշված դիրքորոշումը ցույց է տալիս, որ դատական իշխանության իրականացումը չի սահմանափակվում միայն արդարադատությամբ:

րադատությամբ:

Վ. Լազարևան նշում է, որ դատական իշխանությունն իրականացվում է արդարադատության ձևով (սահմանադրական, վարչական, քաղաքացիական և քրեական դատավարություն), իսկ նրա միակ գործառույթը մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն է⁴:

Ս. Շեյֆերը և Վ. Յաբրոկովը գտնում են, որ դատական իշխանությունն իրականացվում է սահմանադրական, քաղաքացիական, քրեական, վարչական և տնտեսական դատավարությունների ձևով, իսկ դատական իշխանության գործառույթներն են՝ 1) արդարադատության իրականացումը, 2) յուրիսդիկցիոն վերահսկողությունը⁵: Նմանատիպ մոտեցում արտահայտել են նաև այլ գիտնականներ⁶:

Նշված մեջբերումներից դժվար չէ նկատել, որ հեղինակների կողմից տարբեր կերպ են ընկալվում դատական իշխանության իրականացման ձև և գործառույթ հասկացությունները, որի արդյունքում ստեղծվում է հասկացությունների խառնաշփոթ: Սի դեպքում արդարադատությունը դիտվում է որպես դատական իշխանության գործառույթ, մեկ այլ դեպքում՝ դատական իշխանության իրականացման ձև: Որոշ հեղինակներ նույնիսկ նշում են, որ արդարադատությունը դատական իշխանության իրականացման ձև է, միաժամանակ նրա գործառույթը⁷:

Մեր կարծիքով դատական իշխանությունն իրականացվում է հատուկ կազմակերպարավական ձևերով, որոնք հան-

Սահմանադրական իրավունք

գում են հետևյալին. արդարադատություն, դատական վերահսկողություն և դատական նորմաստեղծ (իրավաստեղծ գործունեություն), որոնք բնութագրական են իրավական պետություններում գործող դատական իշխանության համակարգերին:

Գատական իշխանության իրացման կազմակերպարավական ձևերից գլխավորն ու հիմնականը՝ արդարադատությունն է, որն ամրագրված ՀՀ Սահմանադրության 91-րդ հոդվածում. «Հաստատանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան»:

Իրավագիտության մեջ, ընդհանուր առմամբ, «արդարադատություն» հասկացության վերաբերյալ վեճեր չկան: Արդարադատությունը բնորոշվում է որպես Սահմանադրությամբ ամրագրված պետական գործունեության հատուկ տեսակ, որն իրականացնում է միայն դատարանը՝ դատական համապարտադիր որոշումների օրինականությունը, արդարացիությունը, հիմնավորվածությունն ապահովող օրենքով սահմանված պահանջների և կարգի խստագույն պահպանմամբ, համապատասխան դատավարական ձևերով և ուղղված է սահմանադրական, վարչական, քրեական, քաղաքացիական (տնտեսական) գործեր քննելուն և լուծելուն⁸:

Գ. Բուշուկը գտնում է, որ արդարադատությունը միմյանց հետ օրգանապես կապված տարրերի համակարգ է, որ գործում է սահմանադրական սկզբունքների հիման վրա և պահպանում է իրավակարգը: Արդարադատությունը ներառում է հետևյալ հիմնական բաղադրատարրերը՝

1. պահպանության օբյեկտը,
2. դատարանը՝ որպես արդարադատություն իրականացնող պետական մարմին,
3. արդարադատության իրականացման եղանակները,
4. արդարադատության իրականացման ընթացքը,
5. արդարադատության հարաբերակ-

ցությունը միջավայրի հետ⁹:

Խորհրդային դասագրքերում արդարադատությունը բնութագրվում էր խորհրդային դատարանի գործունեություն՝ ուղղված դատավարական կարգով քրեական և քաղաքացիական գործերի պատշաճ քննմանը և լուծմանը, իրավախախտում թույլ տված անձի նկատմամբ օրենքի հիման վրա պետական հարկադրանք կիրառելուն¹⁰:

Ժամանակակից գրականության մեջ արդարադատությունը սահմանվում է հետևյալ կերպ. արդարադատությունը պետական գործունեության ձև (տեսակ) է՝ տարբեր սոցիալական վեճերի քննարկման և լուծման համար, որոնք կապված են իրավունքի նորմերի իրական կամ ենթադրյալ խախտման հետ¹¹:

Արդարադատության հիմնական հատկանիշներն են՝

- 1) արդարադատությունն իրականացվում է միայն դատարանի միջոցով,
- 2) արդարադատությունն իրականացվում է օրենքով սահմանված հատուկ ընթացակարգով՝ դատավարությունների ձևով¹²,
- 3) արդարադատությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան¹³:

Արդարադատության գլխավոր գործառույթն է՝ մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների ապահովումը¹⁴:

Մեր կարծիքով արդարադատության բնորոշումը տալիս պետք է նկատի ունենալ, որ այն իրավակիրառ գործունեության տեսակ է, և բնորոշման մեջ նշել այն հատկանիշները, որոնցով արդարադատությունը տարբերվում է դատարանի կողմից իրականացվող այլ գործունեությունից:

Վ. Նաժմովն արդարադատությունը լայն առումով դիտում է իրավական նորմերի կիրառմանն ուղղված դատական գործունեություն¹⁵: Լայն առումով արդարադատության բնորոշումը հիմնավոր չէ

Սահմանադրական իրավունք

միայն այն պատճառով, որ հնարավորություն չի տալիս այն տարբերել իրավակիրառ այլ գործունեության տեսակներից: Վ.Նաժմովի կողմից տրված բառի լայն իմաստով արդարադատության բնորոշումը քննադատության է արժանացել գրականության մեջ հետևյալ հիմնավորմամբ. առաջին՝ բնորոշման մեջ չեն նշվում այն հատկանիշները, որոնցով իրավունքի կիրառման սույն գործունեությունը տարբերվում է իրավակիրառման այլ տեսակներից, երկրորդ՝ այն թույլատրում է իրավունքի դատական կիրառման ցանկացած տեսակ համարել արդարադատություն, նույնիսկ դատարանի արտադատավարական գործունեությունը: Կարծում ենք՝ արդարադատությունն իրավակիրառ գործունեության այլ տեսակներից տարբերվում է արդարադատություն իրականացնող սուբյեկտով, արդարադատության ժողովրդավարական բնույթն արտացոլող սահմանադրական սկզբունքներով և դատավարական ձևով: Պետական իրավակիրառ գործունեության ոչ մի այլ ձև, ի տարբերություն ար-

դարադատության, իր մեջ չի պարունակում իրավական երաշխիքների այնպիսի համակարգ, որը գործով կապահովեր օրինական և արդարացի որոշումների կայացում¹⁷:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա. Ղամբարյանը. «Արդարադատության բնորոշման մեջ անհրաժեշտ է հատուկ նշել սոցիալական կոնֆլիկտների լուծումը՝ որպես արդարադատության հատկանիշ: Իրավահարաբերության սուբյեկտներն արդարադատության մարմիններին են դիմում այն ժամանակ, երբ այս կամ այն հարցի կապակցությամբ առաջանում է իրավական վեճ, որը պետք է լուծվի իրավական եղանակով, ժողովրդավարական սկզբունքների և երաշխիքների հիման վրա»¹⁸:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ արդարադատությունը դատական իշխանության իրացման հիմնական կազմակերպարարական ձևն է, որի առաքելությունն է իրավական նշանակության սոցիալական վեճերի լուծումը՝ իրավունքի ուժով և իրավունքի հիման վրա:

1. **Чепурнова Н.М.** Судебная власть в Российской Федерации: проблемы теории и государственной правовой практики. Диссертация... док-ра юрид. наук. Ростов-на-Дону. 1999, с. 86.
2. **Корнюкова Е.В.** Конституционные основы правосудия по уголовным делам в РФ: Дисс. канд. юрид. наук. Саратов, 2003, с. 33.
3. **Лусеցенова Л.С.** Теоретико-правовые основы судебной власти в РФ. Автореф. канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону. 2000.
4. **Лазарева В.А.** Судебная власть и уголовное судопроизводство. - ГИП. N5, 2001, с. 53.
5. **Шейфер С.А., Яблоков В.А.** Понятие судебной власти и ее функции. Проблемы судебно-правовой реформы в России. Самара. 1999, с. 198.
6. **Шамсутдинов Р.К.** К вопросу о функциях судебной власти и формах их реализации в уголовном процессе России. Проблемы противодействия преступности в современных условиях. Материалы международной научно-практической конференции 16-17 октября 2003. Часть 3, Уфа. РИОБашГУ, 2004. **Старилов Ю.Н.** Административная юстиция. Теория, история, перспективы.- М.: Изд.НОРМА, 2001, с. 81-82.
7. **Изварина А.Ф.** Судебная власть в Российской Федерации: Учеб. пособие. Ростов н/Д: Изд. "МарТ", 2001, с. 28.
8. **Ղամբարյան Ա.** Արդարադատության սահմանադրարարական հիմունքները Հայաստանի Հանրապետությունում: Երևան, 2006, էջ 39: **Ղազինյան Գ.Ս., Վիրանդյան Ս.Ա.** Հայաստանի Հանրապետության դատարանակազմությունը և իրավապահպան մարմինները: - Եր.: Եր. համալս. հրատ.,

- 2003, էջ 55:
9. **Бушует Г.И.** Правосудие в социалистическом обществе. Сов. ГиП. N3, 1983, с. 64-65.
10. **Семенов В.М.** Суд и правосудие в СССР. Изд. Второе, переработанное и дополненное. - М.: 1984, с. 19.
11. Комментарий к Конституции Российской Федерации. Общ. ред. Ю.В. Кудрявцева. М., 1996, с. 482; Конституция Российской Федерации: Научно-практический комментарий. Под ред. Б.Н. Топорнина. М., 1997, с. 598.
12. **Петрухин И.Л.** Правосудие в системе государственных функций. - "Правоведение", 1983, N3, с. 38.
13. **Ершов В.В.** Конституционные проблемы судостроительства и судопроизводства. - "Государство и право", 1994, N12, с. 49.
14. **Лусеցенова З.С.** Теоретико-правовые основы судебной власти в Российской Федерации. Диссертация... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2000, с. 90.
15. **Нажимов В.П.** К вопросу о понятии и содержании правосудия. Вопросы повышения эффективности правосудия по уголовным делам. Калининград, 1980, с. 8.
16. **Лупинская П.А.** К вопросу о понятии правосудия по уголовным делам в свете Конституции СССР и нового законодательства о судостроительстве и судопроизводстве. Актуальные вопросы развития и совершенствования законодательства о судостроительстве и судопроизводстве и прокурорском надзоре. Сб. науч. тр. М., 1981, с. 17.
17. Уголовно-процессуальное право. Учебник. Под общ. ред. В.И. Рохлина. Изд. Юридический центр Пресс. 2004, с. 84.
18. **Ղամբարյան Ա.**, նշված աշխատությունը, էջ 42:

Роберт КАЛАШЯН

*Руководитель юридического департамента
Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета,
Аспирант кафедры конституционного
и муниципального права юридического факультета
Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета*

ВЕРХОВНЫЙ СУД РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В ПРОЦЕДУРЕ ИМПИЧМЕНТА

Незыблемость президентской власти основывается на доверии народа. В силу этого Президент должен нести особую ответственность перед народом. Институт отрешения существует не для того, чтобы сделать Президента безответственным. Наоборот, смысл его — принудить Президента контролировать, соизмерять свое поведение с Конституцией Российской Федерации, законами, нравственными нормами, существующими в обществе не только в период выборов, но и между выборами.

Однако, действующая Конституция Российской Федерации излишне усложнила процедуру привлечения Президента Российской Федерации к ответственности, сделала ее недоступной для представительной власти, а значит и для народа.

Часть первая статьи 93 Конституции Российской Федерации устанавливает, что Президент Российской Федерации «может быть отрешен от должности Советом Федерации только на основании выдвинутого Государственной Думой обвинения в государственной измене или со-

вершении иного тяжкого преступления, подтвержденного заключением Верховного Суда Российской Федерации о наличии в действиях Президента Российской Федерации признаков преступления и заключением Конституционного Суда Российской Федерации о соблюдении установленного порядка выдвижения обвинения».

Таким образом, в процедуре импичмента участвуют четыре органа государственной власти: две палаты Федерального Собрания Российской Федерации (Государственная Дума и Совет Федерации), а также два высших органа федеральной судебной власти — Конституционный Суд и Верховный Суд Российской Федерации.

На мой взгляд, весьма спорным является участие в процедуре импичмента Верховного Суда Российской Федерации. Не подлежит сомнению тот факт, что судопроизводство включает специальные стадии (досудебная подготовка, предварительное слушание, прения сторон, исследование доказательств, включая заслушивание свидетелей, экспертов, реп-

Конституционное право

лики), которые направлены на выяснение объективной истины, служат средством ее достижения. В свете этого трудно представить, о какой истине может идти речь, когда Верховный Суд должен дать заключение о наличии в действиях Президента признаков тяжкого преступления без проведения соответствующих процессуальных действий. В реальности такое заключение будет являться в значительной мере субъективным предположением, основанным не на всесторонней оценке доказательств, а лишь на изучении письменных документов.

Более того, в законодательстве не урегулирован вопрос о процессуальном порядке рассмотрения Верховным Судом Российской Федерации наличия признаков преступления в действиях главы государства, невозможно определить, какой орган в составе Верховного Суда должен давать заключение (Президиум, коллегия или Пленум)¹.

Следует отметить, что процедура привлечения к ответственности в большинстве демократических государств мира отличается от российской модели в сторону большей «открытости» и процедурной ясности. Процедуры, как правило, имеют две разновидности: судит президента специальный суд, а передают дело в суд обе палаты парламента (Высокая палата правосудия — во Франции, Конституционный Суд — в Италии, Государственный Трибунал — в

Польше)².

Таким образом, поскольку в Российской Федерации, в отличие от многих стран, единственным основанием отрешения Президента от должности является совершение им уголовно-наказуемого деяния (государственная измена или иное тяжкое преступление), следовательно, конституционно-правовая ответственность Президента в России всегда совмещена с уголовной. Т.е. вслед за отстранением от должности, решением Совета Федерации, должно последовать «производное» от заключения Верховного Суда судебное разбирательство. Фактически «уголовная составляющая» в процессе импичмента проявляется дважды — в виде предварительного «осуждения» Президента заключением Верховного Суда и последующего отстранению судебного разбирательства.

Однако, в свете конституционно-правовой ответственности, смыслом импичмента Президента является лишение соответствующего статуса главы государства, и наличие заключения Верховного Суда представляется, на мой взгляд, лишним, т.к. Совет Федерации Российской Федерации вполне имеет право не рассматривать вопрос, и по истечении трех месяцев процедура импичмента прекращается, если даже будет положительное заключение Верховного Суда, превращающегося в фикцию.

1. *Радченко В.И.* Президент в конституционном строе Российской Федерации. Саратов, 2000, с. 102.

2. *Иванова В.С.* Институт импичмента и правовой статус Президента США // Конституционное и муниципальное право. 2004. № 1, с. 43-44.

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ ДОГОВОРА ИПОТЕКИ

С возникновением и развитием рыночных отношений именно договор стал эффективным регулятором экономики, выступая в качестве основного юридического факта. Социально-экономическую значимость договора очень точно охарактеризовал профессор Д.И. Мейер: «Каждое отдельное лицо нуждается в силах других лиц, но зато и само должно предоставлять им свои силы: только при взаимности услуг, только при мене имущественных средств возможно равновесие между потребностями и средствами к их удовлетворению»¹. Эти слова не потеряли актуальности и сегодня.

Договор, как юридическое действие (сделка), представляет собой соглашение двух и более лиц об установлении, изменении или прекращении гражданских прав и обязанностей (п. 1 ст. 436 ГК РФ). Исследуя правовое регулирование ипотеки законодательством Российской Федерации О.В. Чижова рассматривает «содержание договора ипотеки, то есть права и обязанности сторон в отношении друг друга»². Такое видение содержания договора ипотеки, как нам представляется, является ошибочным. Права и обязанности сторон являются содержанием ипотечного правоотношения, помимо которого в содержание договора входят предмет, стороны, а также иные существенные условия, предусмотренные законом, либо соглашением сторон.

Содержание любого договора составляет совокупность всех условий, на кото-

рых стороны согласились создать для себя определенное договорное обязательство. Эти условия классифицируются на существенные, случайные и обычные³.

Среди них особое место занимают существенные условия (*essentialia negotii*), которые представляют собой существо, квинтэссенцию соглашения. К ним относятся: условия относительно предмета договора; условия, названные в законе или иных правовых актах как существенные; условия, необходимые (существенные) для договоров данного вида; иные условия, относительно которых любая из сторон желает достичь согласия. Договор об ипотеке относится к числу традиционных гражданско-правовых договоров в государствах с рыночной экономикой. Однако в советский период в течение целого ряда десятилетий ипотека не была востребована. Это было связано, прежде всего, с государственной монополией на права собственности на значительную часть объектов недвижимости.

В 2-ом параграфе главы 15 ГК РФ определено место отведено договору об ипотеке, а также его существенным условиям, содержанию, форме, правам и обязанностям сторон по обеспечению сохранности заложенного по договору об ипотеке имущества, последствиям их нарушения, изменению договора. В соответствии со ст. 260 ГК РФ ипотекой признается залог, предметом которого является не только недвижимое имущество, но и залог права застройки земельного

Гражданское право

участка, которые остаются во владении и пользовании залогодателя или третьего лица. Общие правила о залоге, содержащиеся в параграфе о залоге ГК РА, применяются к ипотеке, если иные правила не установлены в параграфе, относящейся к ипотеке (п. 5 ст. 226 ГК РА).

По договору об ипотеке (о залоге недвижимого имущества) одна сторона - залогодержатель, являющийся кредитором по договору или обязательству, обеспеченному ипотекой (основному обязательству), имеет право получить удовлетворение своих денежных требований к должнику по этому обязательству из стоимости заложенного недвижимого имущества другой стороны — залогодателя преимущественно перед другими кредиторами залогодателя (ст. 262 ГК РА). Залогодателем может быть как сам должник по обязательству, обеспеченному залогом (ипотекой), так и третье лицо, не участвующее в этом обязательстве. Залогодателем может быть только собственник имущества (ст. 228 ГК РА).

Понятие договора ипотеки получило развитие применительно к отдельным объектам недвижимости. Так Ю.А. Кожина под договором ипотеки жилых помещений понимает «соглашение залогодержателя (кредитора по основному обязательству) и залогодателя (должника или третьего лица) об установлении, изменении и прекращении гражданских прав и обязанностей в отношении жилого помещения, являющегося предметом договора ипотеки»⁴. На наш взгляд предложенная Ю.А. Кожиной дефиниция договора ипотеки не отражает сущности и характера как основного, так и обеспечительного обязательства. Оно представляет собой скорее понятие договора как юридического факта без учета специфики ипотечного правоотношения. Сфера применения ипотеки достаточно широка. Ипотека может быть установлена в обес-

печение обязательства по кредитному договору, договорам займа, купли-продажи, аренды, подряда, другим договорам, а также обязательств, возникших вследствие причинения вреда, если иное не предусмотрено законом. В настоящее время законом в отношении объектов недвижимого имущества предусмотрено несколько видов государственной регистрации: в отношении самого объекта недвижимости (в качестве такового), в отношении прав на него и их перехода. Так в ч. 1 ст. 135 ГК РА установлено, что «право собственности и другие имущественные права на недвижимое имущество, ограничения этих прав, их возникновение, переход и прекращение подлежат государственной регистрации». В то же время согласно той же статье «Регистрации подлежат: право собственности, право пользования, ипотека, сервитуты, а также иные права на недвижимое имущество в случаях предусмотренных в ГК РА и иными законами». Целью регистрации (учета) объекта недвижимости является признание его функциональных качеств именно как качеств объекта недвижимости, т.е. непотребляемого (относительно), прочного, перемещение которого без несоразмерного ущерба его назначению невозможно. Указанная регистрация подтверждает также, что объект недвижимости обладает определенными потребительскими свойствами и качествами, позволяющими его однозначно идентифицировать. Согласно ст. 4 «Закона о государственной регистрации прав на имущество», основными задачами государственной регистрации являются: а) признание, гарантирование и защита государством прав на имущество; б) содействие становлению рынка недвижимости; в) создание информационной системы по имуществу, правам и ограничениям в отношении него; г) предоставление информации об имуществе, правах и ограничениях в отношении него органам государ-

ственного управления, местного самоуправления, судебным органам, юридическим лицам, банкам и гражданам; д) обеспечение доступности, объективности и непрерывности данных об имуществе, правах и ограничениях прав в отношении него. Такая регистрация осуществляется путем ведения кадастрового учета, в ходе которого объекту присваивают индивидуальный кадастровый (или инвентаризационный) номер. Правовым последствием данной регистрации является признание объекта недвижимым имуществом и распространение в отношении него правового режима недвижимого имущества, включающего в себя также и регистрацию прав на него и их перехода.

Таким образом, регистрация объекта недвижимости становится юридическим фактом, необходимым для дальнейшего функционирования недвижимого имущества в качестве объекта гражданских прав и объективной предпосылкой регистрации в дальнейшем прав на недвижимость (ограничений прав) и их перехода от одного лица к другому. Эта техническая цепочка имеет непосредственное отношение и к объектам незавершенного строительства с целью их вовлечения в гражданский оборот.

Согласно ст. 23 «Закона о государственной регистрации прав на имущество», права, возникающие из сделок с имуществом - право собственности, право пользования, залог, ипотека, сервитуты, иные ограничения, право на движимое имущество, а также, в установленных законом случаях, иные права - подлежат государственной регистрации в территориальных подразделениях Государственного регистра недвижимого имущества по месту нахождения недвижимого имущества в 30-дневный срок со дня совершения сделки.

Несоблюдение требования государственной регистрации прав, возникаю-

щих из сделок, влечет их недействительность. Такая сделка считается ничтожной (ст. 302 ГК РФ). Это означает, что обязательства по залого недвижимого имущества, ипотеке возникают лишь только с момента государственной регистрации.

В связи с этим до момента регистрации объекта недвижимости в качестве такового, он не может быть признан объектом недвижимости, даже если является прочным, непотребляемым и прочно связан с землей. Ипотека таких объектов, по мнению специалистов, невозможна⁵. Однако данный вид залога с некоторых пор в РФ фактически стал признаваться ипотекой. Статья 271 ГК РФ установил ипотеку строящихся жилых домов, зданий и сооружений. Согласно указанной статье при предоставлении кредита для сооружения жилого дома, здания или сооружения в договоре об ипотеке может быть предусмотрено обеспечение обязательства незавершенным строительством и принадлежащими залогодателю материалами и оборудованием заготовленными для строительства.

Объект незавершенного строительства должен обязательно располагаться на отведенном для этих целей земельном участке. Объект незавершенного строительства (фактически еще не являющийся жилым домом, обладающим потребительскими свойствами) привязан к земельному участку, на котором он находится. На практике стороны находят выход из сложившейся ситуации в составлении смешанного договора, содержащего в себе положения об ипотеке земельного участка, прав на него (обязательная регистрация) и о залоге движимого имущества, на нем находящегося.

Таким образом, в данном случае государственная регистрация (технический учет объекта) является обязательным основанием отнесения объекта к недвижимости и применения к нему соответствую-

Гражданское право

ющих правовых последствий, что, безусловно, влияет на ипотечные отношения. В этом случае наличие сведений о техническом учете объекта в качестве недвижимого имущества может быть расценено регистрирующими органами как признание специалистами наличие у объекта иных признаков недвижимого имущества. Технический же учет для учреждений юстиции становится факультативным признаком недвижимости.

Существенными условиями договора об ипотеке, которые наш взгляд, являются общими для всех аналогичных договоров, следующие:

а) право, в силу которого имущество, являющееся предметом ипотеки, принадлежит залогодателю;

б) наименование органа государственной регистрации прав на недвижимое имущество, зарегистрировавшего это право залогодателя.

В тех договорах об ипотеке, условия которых предусматривают обеспечение исполнения основного обязательства, подлежащего исполнению по частям, должны быть помимо всего прочего указаны сроки (периодичность) подлежащих внесению по исполнению основного обязательства платежей и размеры этих платежей либо условия, позволяющие определить эти размеры.

В договоре об ипотеке необходимо назвать обязательство, которое обеспечено ипотекой, с указанием его суммы, основания возникновения, срока исполнения, а если оно возникло из договора, следует указать также его стороны, дату и место заключения. В договоре об акцессорном обязательстве указывается на основное обязательство, которое обеспечивается законом. Необходимо в акцессорном обязательстве указывать реквизиты главного, а не наоборот.

Следует признать недостаточно урегулированными некоторые вопросы определения перечня имущества, которое мо-

жет быть заложено по договору ипотеки. На практике возникает немало затруднений, когда состав заложенного имущества в период действия договора об ипотеке претерпевает изменения. Вещно-правовая концепция целостности имени в законодательстве РА не сохранилась.

В отношении к ипотеке законодатель установил достаточно сложную процедуру оформления. Договор об ипотеке, составленный в письменной форме, должен быть нотариально удостоверен, а после этого еще и пройти государственную регистрацию в порядке, установленном Законом о государственной регистрации прав.

Нотариальное удостоверение договора об ипотеке производит государственный нотариус в соответствии с Законом РА от 4 декабря 2001 года «О нотариате». За нотариальное удостоверение договора об ипотеке с заявителями, т.е. сторона договора, взыскивается государственная пошлина в десятикратном размере базовой пошлины (1000 драм).

Несоответствие представленного заявителями договора об ипотеке требованиям ГК РА является основанием для отказа в совершении нотариального действия по удостоверению сделки.

Для удостоверения договора ипотеки необходимы следующие документы:

* правоустанавливающие документы на имущество, переходящее в залог;

* подлинник свидетельства о государственной регистрации права залогодателя на закладываемое имущество;

* копия договора, исполнение обязательства, по которому обеспечивается ипотекой;

* для юридического лица – копии свидетельства о регистрации и учредительных документов;

* один из документов, подтверждающих полномочия лица, заключающего договор от имени юридического лица: выписка из протокола общего собрания об

избрании органа юридического лица, копия приказа собственника о назначении директора или заключенного с ним контракта.

В случае подписания договора лицом, не являющимся руководителем юридического лица, представляется доверенность на заключение сделки, подписанная уполномоченным лицом и скрепленная печатью юридического лица.

Для созданных в порядке приватизации государственных и муниципальных акционерных обществ, требуется выписка из реестра акционеров с указанием количества акций, находящихся в собственности государства. Если более 25% акций находится в государственной собственности, обязательно согласие соответствующего держателя государственного пакета (комитета по управлению имуществом или фонда имущества).

К договору об ипотеке для определения его стоимости дополнительно должны быть приложены акт инвентаризации, бухгалтерский баланс и заключение независимого аудитора.

Согласие на залог имущества, находящегося в совместной собственности супругов, со стороны другого супруга должно быть нотариально удостоверено в соответствии с Семейным кодексом РФ.

Если предметом ипотеки является жилое помещение, находящееся в собственности несовершеннолетних граждан, ограниченно дееспособных или недееспособных лиц, требуется согласие на то органов опеки и попечительства.

Должны соблюдаться все условия придания установленной законом формы ипотечной сделки и в тех случаях, когда условия ипотечной сделки помещаются в договор, содержащий основное обязательство, обеспечиваемое ипотекой.

При этом размер нотариального сбора (госпошлины) не должен при регистрации такого договора взиматься дважды. Однако, если цена сделки, породив-

шей основное обязательство, превышает стоимость предмета ипотеки, то нотариус вправе исчислить размер нотариального сбора от цены сделки, породившей основное обязательство. Данный вывод основан на том, что п. 3 ст. 437 ГК РФ представляет субъектам гражданских правоотношений право заключить смешанный договор как один договор.

Недвижимое имущество является не единственным предметом ипотеки.

Предметом ипотеки может быть также право аренды объекта недвижимого имущества. Однако ГК РФ указанное право считает не ипотекой, а залогом прав. В соответствии со ст. 256 ГК РФ: «При залоге права предметом залога является право аренды на земельный участок, здание, сооружение, жилой дом (квартиру)». Однако по существу данное право является ипотекой.

Если предметом ипотеки выступает право аренды объекта недвижимого имущества, то арендованное имущество должно быть определено так же, как если бы оно само являлось предметом ипотеки с указанием срока аренды – конкретной календарной даты, либо периода времени от момента подписания договора об ипотеке.

Следует отметить, что ипотека может устанавливаться также и на право аренды части арендованного объекта недвижимости. В этом случае такая часть должна быть подробно конкретизирована описанием ее.

Правила об ипотеке недвижимого имущества соответственно применяются к залогом прав арендатора по договору об аренде такого имущества (право аренды), поскольку иное не установлено законом и не противоречит существу арендных отношений. Таким образом, предметом ипотеки может быть право аренды, что по сути дела является введением нового понятия – ипотека права или залог прав на недвижимое имущество.

Право аренды, несмотря на определенную связь с конкретным имуществом, по сути, является правом обязательственным (правом требования), и в отличие от прав вещных, означающих совокупность определенных полномочий по владению, пользованию и распоряжению вещью - относительным, а не абсолютным по своему характеру. Данное положение, однако, не объясняет неприемлемость и теоретическую обоснованность нераспространения ипотеки на некоторые обязательственные права, при которых также присутствует определенная связь с вещью, например, ренты недвижимого имущества или найма жилого помещения. Как нам представляется, при анализе «ипотеки права аренды» целесообразно использовать законодательные подходы, применяемые в исследованиях залога права. Однако анализ правовой конструкции залога прав находится за рамками настоящего исследования.

Помимо выше перечисленных признаков недвижимости, присущих предмету ипотеки, предмет ипотеки также должен обладать и иными признаками, необходимость наличия которых вытекает из существа ипотечного обязательства и требований законодательства. Так, предмет ипотеки не может быть вещью, изъятой из гражданского оборота, или относиться к имуществу, обращение взыскания на которое не допускается, что обуславливает наличие специфического признака, так называемой «товарности». Наличие данного признака обусловлено необходимостью беспрепятственной реализации

предмета залога путем его продажи⁶.

В условиях отсутствия необходимой экономической стабильности, инфляции и других негативных явлений многие участники гражданских правоотношений практикуют увязку размера будущих денежных обязательств с текущим официальным курсом доллара США, евро, с размером ставки учетного процента по кредитам Центрального банка РФ и т.п. Если сумма обеспечиваемого ипотекой денежного обязательства подлежит определению в будущем, то в договоре об ипотеке должны быть указаны порядок и другие необходимые условия ее определения.

Таким образом, на основе вышеизложенного можно сделать следующие выводы:

1. С возникновением и развитием рыночных отношений усиливается роль договора, в том числе и роль ипотечного договора, как эффективного регулятора экономики, в частности в сфере регулирования рынка ипотеки.

2. Предметом договора ипотеки является не только недвижимое имущество, а также залог права застройки земельного участка, который остается во владении и пользовании залогодателя или третьего лица.

3. Правовым последствием регистрации является признание объекта недвижимым имуществом и распространение в отношении него правового режима недвижимого имущества, включающего в себя также и регистрацию прав на него и их перехода.

1. *Мейер д.И.* Русское гражданское право. М., 2000, с. 203.

2. *Чижова О.В.* Правовое регулирование ипотеки законодательством РФ:

Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / МГЮА. М., 2001, с. 11.

3. Гражданское право: Учебник 1 Под общ. Ред. В.Ф. Яковлева. М., Издво РАГС, 2003, с. 467.

4. *Кожина Ю.А.* Договор ипотеки жилых помещений: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / ВА МВД РФ. Волгоград, 2002, с. 5.

5. *Скловский К.* Квалификация отношений по застройке и право на объект строительства /1 Хозяйство и право. 1997. Х2 10; *Галиева Р.Ф.* Ипотека- залог недвижимого имущества /1 Нотариус, 1997, N4.

6. Именно в силу данного обстоятельства длительные споры вызывает имеющий место на практике залог денежных средств в форме национальной валюты, обращение взыскания на которые путем продажи с публичных торгов невозможно отложить. *Маяковская А.А.* Залог денежных средств и ценных бумаг. М., МЦФЭР, 1999.

«ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ» ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԻ ՇՈՒՐԳ

Մոտիվացվածությամբ ունեցող երկրներում քաղաքացիների բնակարանային իրավունքի դերն ու նշանակությունն արտացոլվում է տվյալ իրավունքի արդյունավետ իրականացումն ապահովող և կարգավորող օրենսդրական բազայում: Վերջինիս հետագա զարգացումը հանգեցրեց այնպիսի իրավական ինստիտուտի առաջացմանը, ինչպիսին բնակարանային իրավունքն է:

Իրավունքը՝ որպես հասարակական ինստիտուտ, մարդկային հասարակությունում գոյություն է ունեցել ոչ միշտ: Այն առաջացել է պետության ձևավորման հետ միաժամանակ և հանդիսանում է վերջինիս պարտադիր չափորոշիչներից մեկը (ինչպես, օրինակ, տարածքը, բնակչությունը, հանրային իշխանությունը և այլն):

Իրավունքը՝ որպես վարքագծի պարտադիր կանոնների համակարգ, հանդիսանում է կառավարման հզոր միջոց և սկսում է գործել պետականության առաջացման պահից: Պետությունն իրականացնում է իրավաստեղծ գործունեություն, այսինքն՝ ընդունում է օրենքներ և այլ նորմատիվ ակտեր՝ հասցեագրված ողջ հանրությանը: Իրավունքն իշխանություններին հնարավորություն է ընձեռում սեփական որոշումները դարձնել համապարտադիր երկրի ողջ բնակչության համար այնպես, որպեսզի զանգվածների վարքագիծն ուղղորդի որոշակի հունով: Իրավաբանական նորմերը սահմանում են, թե ինչ է հատկապես հարկավոր անել, չնայած դա ոչ միշտ է իրականացվում ամբողջ ծավալով: Այն ծավալով, որքանով տվյալ պետության բնակչության մեծ մասը հետևում է նորմերին,

խոսում է դրանց արդյունավետության մասին¹:

Տեսականորեն իրավունքը դիտվում է սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ իմաստներով: Իրավունքի առաջին նշանակությունն արտահայտվում է իրավահարաբերությունների մասնակիցների (սուբյեկտների) հստակ իրավունքներում և պարտականություններում: Երկրորդ նշանակությունն ունի օբյեկտիվ բնույթ. այն գոյություն ունի տարբեր իրավական ակտերում բովանդակվող իրավական ակտերի տեսքով:

Իրավունքն իրենից ներկայացնում է համապարտադիր, պետության կողմից սահմանված և ապահովված նորմերի համակարգ, որը կոչված է կարգավորելու հասարակական հարաբերությունները: Իրավունքի հիմնական հատկանիշներից է նորմատիվությունը: Իրավունքը բաղկացած է հասարակական հարաբերությունները կարգավորող ընդհանուր բնույթի նորմ-վարքագծի կանոններից²:

Իրավունքի վերոնշյալ բնորոշումները սուրված են օբյեկտիվ իմաստով՝ որպես հասարակական հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերի համակցություն (համակարգ): Ընդ որում, իրավունքի յուրաքանչյուր ճյուղ կարգավորում է հասարակական հարաբերությունների որոշակի ոլորտներ, որոնց մեծամասնության համար, այդ թվում՝ բնակարանային իրավունքի, իրավունքի կողմեր (նյութական) են հանդիսանում նորմատիվ իրավական ակտերը (օրենքները և ենթաօրենսդրական ակտերը):

Իրավունքի տեսությունից հայտնի է, որ իրավանորմերը (ի տարբերություն այլ նորմերի՝ սոցիալական և ոչ սոցիալական) բնութագրվում են մի շարք հատկանիշներով:

- Դրանք են՝
- պաշտոնապես սահմանվածությունը

Բնակարանային իրավունք

(օրենքով կամ այլ իրավական ակտով),

- ֆորմալ որոշակիությունը (հստակությունը, միանշանակությունը և աներկիմաստությունը),

- համապարտադիրությունը (դրանցով պետք է ղեկավարվեն և դրանց պետք է հետևեն բոլորը, այդ թվում՝ քաղաքացիները),

- պետության կողմից հարկադրական ուժով կատարման ապահովվածությունը (դրանց չհետևելու դեպքում պետության կողմից կիրառվում են տարբեր պատժամիջոցներ):

Ո՞րն է իրավունքի էությունը, մասնավորապես՝ բնակարանային իրավունքի:

Էությունը՝ այսինքն՝ ամենագլխավորը, առանձնահատուկ գիծը, արժեքները, պահանջներն են, տվյալ առարկայի կամ երևույթի՝ մարդկային հասարակության համար նախատեսվածությունը: Այդ իսկ պատճառով իրավունքի, ինչպես և պետության էությունը դրա սոցիալական նշանակության՝ հասարակական հարաբերությունների կարգավորման, հասարակության կառավարման կազմակերպումն է³:

Բնակարանային իրավունքը կարգավորում է այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ուղղակիորեն կապված են մարդու կարևորագույն պահանջմունքներից մեկի՝ բնակարանի պահանջմունքի բավարարման հետ, այսինքն՝ այն ունի կարևոր սոցիալական նշանակություն: Ընդհանուր առմամբ, կարելի է ասել, որ նշված հարաբերություններն առաջանում են (գոյություն ունեն) պետության (ի դեմս՝ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման համապատասխան մարմինների) և քաղաքացու, իրավաբանական անձի ու բնակարանային իրավահարաբերությունների այլ մասնակիցների միջև: Բնակարանային իրավունքը, որի հիմքը կազմում է բնակարանային օրենսդրությունը, իրենից ներկայացնում է բնակարանային հարաբերություններ կարգավորող փոխկապակցված իրավական նորմերի համակարգ: Այլ կերպ ասած՝ նորմատիվային տեսանկյունից բնակարանային իրավունքը տարբեր նորմատիվ իրավական ակտերում (տվյալ իրավունքի աղբյուրներում) պարունակվող բնակարանային նորմերի համակցություն է:

Այստեղ կարևոր է նշել, որ բնակարանա-

յին օրենսդրությունը հանդիսանում է ճյուղային ակտերի (հատկապես բնակարանային օրենսդրության ակտերի) համակցություն, որոնք ընդունվում են բնակարանային հարաբերությունները կարգավորելու նպատակով: Սակայն բնակարանային օրենսդրությունը չի պարունակում բնակարանային իրավունքին վերաբերող բոլոր իրավական նորմերը (բնակարանային նորմերը): Այն որպես իրավունքի ճյուղ ներառում է իրավական ակտերի նորմերի երկու խումբ՝ 1) բնակարանային օրենսդրության և 2) բնակարանային օրենսդրությանը չվերաբերող, սակայն իրավունքի տվյալ ճյուղի նորմեր պարունակող այլ ակտեր: Վերջիններն առկա են, օրինակ, քաղաքացիական օրենսգրքում և մի շարք այլ օրենքներում ու ենթաօրենսդրական ակտերում:

Բնակարանային իրավունքը՝ որպես իրավունքի ճյուղ, կարգավորում է բնակարանային հարաբերություններ, այսինքն՝ հասարակական հարաբերությունների որոշակի ոլորտ: Մասնավորապես՝ բնակարանային օրենսդրությամբ սահմանված են այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք վերաբերում են իրավունքի տվյալ ճյուղի իրավական կարգավորման առարկային:

Բնակարանային իրավունքի առարկայի մեջ կարելի է առանձնացնել հետևյալ միմյանց հետ փոխկապակցված հասարակական հարաբերությունները, որոնք առաջանում են՝

- համայնքային և անհատական բնակարանային ֆոնդերի բնակելի տարածությունների տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման իրավունքի առաջացման, իրականացման, փոփոխման և դադարման,
- անհատական բնակարանային ֆոնդի բնակելի տարածությունների օգտագործման,
- շինությունների սեփականատերերի ընդհանուր գույքի օգտագործման,
- շինությունները բնակատարածությունների շարքը դասելու և բնակարանային ֆոնդից դուրս բերման,
- բնակարանային ֆոնդի հաշվառման,
- բնակատարածությունների պահպանման և վերանորոգման,
- բնակատարածությունների վերակառուցման և վերապլանավորման,
- բազմաբնակարան տների կառավար-

Բնակարանային իրավունք

ման,

- բնակարանի սեփականատերերի ընկերությունների և վերջիններիս անդամների իրավունքների ու պարտականությունների առաջացման և գործունեության,

- կոմունալ ծառայությունների մատուցման,

- բնակտարածության և կոմունալ ծառայությունների դիմաց վճարների սահմանման,

- բնակարանային ֆոնդի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ հսկողության, բնակելի տարածությունները սանիտարական և տեխնիկական կանոններին ու նորմերին, ինչպես նաև օրենսդրության այլ պահանջներին համապատասխանեցնելու կապակցությամբ:

Մեր կարծիքով վերոնշյալ թվարկումը չի բովանդակում բնակարանային ոլորտին առնչվող բոլոր հարցերը, այսինքն՝ այն սպառնիչ չէ: Բացի այդ, չպետք է մոռանալ, որ բնակարանային իրավունքը ներառում է ոչ միայն բնակարանային օրենսդրության նորմեր, այլ նաև այլ իրավական ակտերի (տարբեր ճյուղային պատկանելիության նորմեր, այդ թվում՝ բնակարանային):

Ներկայում կարելի է առանձնացնել բնակարանային օրենսդրությամբ կարգավորվող նոր հարաբերություններ, մասնավորապես՝ անհատական բնակարանային ֆոնդի բնակելի տարածությունների օգտագործումը, բնակարանի սեփականատերերի միությունների ստեղծումը ու դրանց գործունեությունը և այլն:

Այսպիսով, բնակարանային իրավունքի իրավական կարգավորման առարկան են կազմում բնակարանային հարաբերությունները, այսինքն՝ այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կապված են բնակելի տարածության հետ (քաղաքացիների բնակարանի պահանջմունքի բավարարման):

Բնակարանային հարաբերությունների գոյության օրենսդրական ամրագրումն ունի կարևոր տեսական և գործնական նշանակություն, քանի որ հնարավորություն է տալիս առանձնացնել, թե հատկապես որ հարաբերություններն են հանդիսանում բնակարանային:

Ինչպես արդեն նշել ենք, իրավունքի ճյուղերը տարանջատելու հարցում օգտագործվում է նաև այնպիսի չափանիշ, ինչպիսին իրավական կարգավորման մեթոդն է (իրավա-

կան կարգավորման առարկայի հետ միասին): Եթե առարկան սահմանում է, թե ինչպիսի հասարակական հարաբերություններ են ենթարկվում իրավական կարգավորման (մեր դեպքում բնակարանային հարաբերություններն են), ապա մեթոդը թույլ է տալիս որոշել, թե ինչպես են այդ հարաբերությունները կարգավորվում: Այլ կերպ ասած՝ մեթոդ ասելով՝ ընդունված է հասկանալ յուրահատուկ եղանակների, միջոցների, հնարքների համակցություն, որոնց միջոցով իրավունքը ներգործում է հասարակական հարաբերությունների վրա՝ սահմանելով դրանց մասնակիցների վարքագծի կանոններ, նրանց վերապահելով իրավունքներ և նրանց վրա դնելով պարտականություններ:

Մինչև վերջերս իրավաբանական գրականությունում բնակարանային իրավունքի մեթոդի հարցը չէր քննարկվում: Հիմնականում խոսվում էր բնակարանային իրավունքի առարկայի մասին, իսկ մեթոդի հարցը չէր վերլուծվում: Մինչդեռ, ինչպես նշվել է վերևում, իրավունքը ճյուղերի բաժանելու համար հարկավոր է երկրորդ չափորոշիչը՝ իրավական կարգավորման մեթոդը: Բնակարանային իրավունքը ներառում է ինչպես դիսպոզիտիվ, այնպես էլ իմպերատիվ բնույթի տարբեր իրավական նորմեր:

Ինչպես հայտնի է, մասնավոր իրավունքն օգտագործում է հարաբերության մասնակիցների իրավահավասարության, կամահայտնության, գույքային ինքնուրույնության, ուրիշի գործերին չմիջամտելու մեթոդը, որն իրենից ներկայացնում է համակարգման, այսինքն՝ հորիզոնական հարաբերությունների մեթոդ: Մասնավոր իրավունքի ճյուղերի շարքն են դասվում քաղաքացիական իրավունքը, ընտանեկան իրավունքը, աշխատանքային իրավունքը և այլն:

Հանրային իրավունքը, ընդհակառակը, հիմնվում է իշխանական ենթակայության, հրամայական մեթոդի վրա: Վերջինս սուբորդինացիայի, այսինքն՝ ուղղահայաց հարաբերությունների մեթոդ է: Նշված մեթոդը բնորոշ է սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, քրեական իրավունքին և այլն:

Որպես հանրային իրավունքի գործիք, միջոց, սովորաբար, ծառայում են իմպերատիվ նորմերը, իսկ մասնավոր իրավունքի համար՝ դիսպոզիտիվ: Իրավական կարգավորման

Բնակարանային իրավունք

մեթոդների առավել ակնհայտ տարբերությունն արտահայտվում է քաղաքացիական և վարչական իրավունքի օրինակով:

Առանձնացնում են հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման մեթոդների երկու տեսակ՝ քաղաքացիաիրավական և վարչաիրավական: Առաջինը հնարավորություն է ընձեռում իրավահարաբերության մասնակիցներին օրենքի շրջանակներում ինքնուրույն որոշել իրենց վարքագիծը և բնութագրվում է, որպես կանոն, կողմերի հավասարությանը: Իրավահարաբերության մասնակիցների փոխադարձ իրավունքներն ու պարտականությունները ծագում են կամավոր պայմանագրային հիմքի վրա և կարող են ամրագրված լինել անմիջապես պայմանագրում: Այս դեպքում հակաիրավական վարքագծի դեպքում հիմնականում առաջ է գալիս գույքային պատասխանավորություն: Մինչդեռ վարչաիրավական մեթոդի դեպքում կողմերի փոխադարձ իրավունքներն ու պարտականություններն առաջանում են ոչ թե փոխադարձ համաձայնության հիման վրա, այլ պետության կողմից ընդունված իրավական նորմերի հիման վրա: Իրավահարաբերության սուբյեկտները գտնվում են, որպես կանոն, իշխանական և ենթակայական հարաբերությունների մեջ, ունեն փոխադարձ իրավունքների և պարտականությունների ոչ համահավասար ծավալ, որոնք հստակ սահմանված են նորմատիվ ակտերում: Իրավունքների խախտման և պարտավորությունների չկատարման համար իրավապահական նորմեր պարունակող պատժամիջոցները կրում են տուգանային, պատժիչ և ոչ թե միայն իրավունքը վերականգնող բնույթ⁴:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ կարելի է հավաստել, որ բնակարանային հարաբերություններին բնորոշ են ինչպես քաղաքացիաիրավական (եթե խոսքը գնում է պայմանագրային հարաբերությունների մասին, օրինակ, բնակելի տարածության վարձակալության պայմանագրի վարձատուի և վարձակալի միջև), այնպես էլ վարչաիրավական մեթոդները (եթե որոշակի հարաբերություններ են ծագում բնակարանի կարիք ունեցող քաղաքացու և բնակարանի կարիք ունեցող քաղաքացիների հաշվառումը վարող մարմնի միջև):

Մի շարք հեղինակների կարծիքով. «Ի

տարբերություն քաղաքացիական իրավունքին բնորոշ խիստ դիսպոզիտիվ մեթոդի՝ բնակարանային իրավունքը կառուցված է իմպերատիվ և դիսպոզիտիվ մեթոդների ողջամիտ համակցության վրա»⁵:

Հետևաբար բնակարանային իրավունքի մեթոդին բնորոշ են իրավական կարգավորման երկու հիմնական մեթոդների հատկանիշները:

Իրավաբանական գրականության մեջ հաճախ նշվում է, որ «բնակարանային իրավունք» եզրույթն օգտագործվում է երկու իմաստներով. նախ՝ որպես քաղաքացիական իրավունքի մաս, քաղաքացիաիրավական այնպիսի նորմերի համակցություն, որոնք կարգավորում են բնակելի տարածության օգտագործման, բնակեցման հարաբերությունները (այսպես կոչված՝ նեղ մոտեցում), և երկրորդ՝ մարդու բնակարանային պահանջ-մունքների բավարարմանն ուղղված հարաբերությունները կարգավորող նորմերի համակցություն (այսպես կոչված՝ լայն մոտեցում)⁶:

Սույն ուսումնասիրության շրջանակներում մենք կանդադառնանք բնակարանային իրավունքի, այսպես կոչված, լայն մոտեցմանը, համաձայն որի՝ տվյալ իրավաբանական միավորումը կոչված է կանոնակարգելու այն հասարակական հարաբերությունները, որոնցում բավարարվում է մարդու՝ մշտական բնակարանով ապահովված լինելու հիմնարար պահանջմունքը: Մեր կարծիքով բնակարանային իրավունքն իրենից ներկայացնում է համալիր բնույթի իրավունքի ճյուղ:

Իրավունքի կառուցվածքայնության համալիր-ճյուղային մոտեցումն ունի հին պատմություն: Ժամանակին համապատասխան միտք է արտահայտել Վ.Կ. Ռայխերը (1947թ.), այնուհետև այդ տեսակետն իր գաղափարում է գտել Ս.Ս. Ալեկսեևի, Վ.Մ. Չիսիկվաձեի, Յ. Ա. Յամպոլսկայայի, Յու. Կ. Տոլստոյի, Օ.Ս. Իոֆֆեի և մի շարք այլ գիտնականների աշխատություններում: Ներկայումս այս տեսությունն ունի ինչպես համախոհներ⁷, այնպես էլ հակախոհներ⁸:

Ինչպես ենթադրում էր Վ.Կ. Ռայխերը. «Ամբողջովին օրինաչափ է իրավունքի այնպիսի ոլորտների առկայությունը, որոնք իրենց նորմատիվային բովանդակության բազմազանությունից բացի, տարբերվում են

նակ առարկայական միասնականությամբ»⁹: Գիտնականի կարծիքով՝ իրավունքի այդպիսի ճյուղը մի կողմից բաղկացած է այնպիսի տարրերից, որոնք վերաբերում են իրավունքի ճյուղերի և իրավական կարգավորման տարրեր առարկաներին, և այդ իմաստով ունի խառը, համալիր բնույթ, բայց մյուս կողմից այն օժտված է այլ՝ բնութագրիչ իրավական կարգավորման առարկայի միասնությամբ, և այդ իմաստով հանդիսանում է ներքուստ միասնական իրավունքի ճյուղ՝ չնայած իր համալիր կառուցվածքին¹⁰:

Հեղինակը միաժամանակ մատնանշում էր նաև այն պայմանները, որոնց պետք է ապահովեր իրավական նորմերի համակցությունը, որպեսզի այն հնարավոր լիներ դիտարկել որպես իրավունքի ինքնուրույն ճյուղ: Դրանք են՝ հասարակական հարաբերությունների յուրահատուկ ոլորտին այդ նորմերի համապատասխանության անհրաժեշտությունը, այսինքն՝ առարկայական միասնության պայմանը, այդ նորմերի համակցությամբ կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների հանրային հսկայական նշանակությունը, տվյալ համակցությունը կազմող նորմատիվ-իրավական նյութի հսկայական ծավալը¹¹: Գիտնականի կարծիքով՝ իրավական նորմերի այդպիսի համակցությունը դիտվում է որպես իրավունքի ճյուղ, չնայած այն մյուս ճյուղերի համեմատությամբ կրում է համալիր բնույթ¹²:

Իրավունքի համակարգում համալիր ճյուղերի վերաբերյալ Ս.Ս. Ալեկսեևի դատադրությունները ոչ միշտ են եղել միանշանակ: Այսպես, ի սկզբանե նա գտնում էր, որ համալիր ճյուղերի վերաբերյալ հարցադրումն ընդհանրապես գրկված է որևէ հիմքից. «Եթե մնանք օբյեկտիվ իրականության փաստերի սահմաններում, հետևաբար, չզբաղվենք համալիր ճյուղերի կամայական կառուցողականությամբ, ապա չի կարելի չընդունել, որ բոլոր այն նորմերի համակցությունը, որը գրականության մեջ դասվում է համալիր ճյուղերի շարքին (տրանսպորտային իրավունք, ծովային իրավունք, ապահովագրական իրավունք, բանկային իրավունք և այլն), իրականում չեն հանդիսանում օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող իրավունքի համակարգի ենթաբաժիններ (ենթամասեր): Դրանք բոլորը վերաբերում են

կամ օրենսդրության ճյուղերին, կամ իրավական գիտության ճյուղերին»¹³:

Գիտնականի հետագա հայեցակետի համաձայն՝ իրավական համակարգում իրավունքի ճյուղերը կարող են զբաղեցնել և իրականում զբաղեցնում են տարբեր դիրքեր, իսկ համալիր ճյուղերն իրենցից ներկայացնում են երկրորդական, ածանցյալ միավորումներ, որոնք բխում են գլխավոր կառուցվածքային ստորաբաժանումներից՝ հիմնական ճյուղերից¹⁴:

Իրավունքի համակարգում իրավունքի համալիր միավորումների վերաբերյալ հայեցակարգը շարունակում է մնալ վիճահարույց և թույլ ուսումնասիրված: Դրա հիմքում ընկած է իրավունքի ժամանակակից համակարգի՝ որպես բարդ, հիերարխիկ, դինամիկ զարգացող սոցիալական միավորման մասին պատկերացումը՝ ներթափանցված տարբերակման և ամբողջականացման գործընթացներով: Այդ գործընթացները պայմանավորված են հասարակական հարաբերություններում կատարվող օբյեկտիվ փոփոխություններով, մասնավորապես՝ իրավական կարգավորման նոր ոլորտների առաջացմամբ, առանձին տեսակի հարաբերությունների կարգավորման անհրաժեշտության վերացմամբ, որի պատճառով էլ իրավական միավորումների սահմանները մշտապես գտնվում են «շարժման» մեջ:

Մենք կիսում ենք այն տեսակետը, համաձայն որի՝ իրավունքի ժամանակակից համակարգի կառուցվածքը կազմում են առաջին հերթին՝ հիմնական ճյուղերը, որոնք բնորոշվում են որպես հիմնական իրավաբանական ռեժիմներ (քաղաքացիական, քրեական, վարչական իրավունքը և դատավարական ճյուղերը), երկրորդ՝ հատուկ ճյուղերը, որտեղ իրավական ռեժիմները մոդիֆիկացված են (աշխատանքային իրավունք, սոցիալական ապահովության իրավունք, ֆինանսական, հողային, ընտանեկան, քրեակատարողական իրավունք), երրորդ՝ համալիր ճյուղեր, որոնց բնորոշ է հիմնական և հատուկ ճյուղերի տարատեսակ ինստիտուտների համակցությունը¹⁵, և որպես կանոն, քաղաքացիական, վարչական և աշխատանքային իրավունքների: Համալիր ճյուղեր են հանդիսանում առևտրային, ծովային, էկոլոգիական, տեղեկատվա-

Բնակարանային իրավունք

կան, գործարարական իրավունքը, ինչպես նաև բնակարանային իրավունքը:

Իրավունքի համակարգում համալիր բնույթի ստորաբաժանումների առաջացումը, մեր կարծիքով, կարելի է համարել ժամանակակից իրավունքի համակարգի հեռանկարային զարգացման կարևոր բաղադրատարրերից: Ժամանակակից համալիր ճյուղերը կոչված են լուծելու բարդ տնտեսական և սոցիալական խնդիրներ, իրավաբանորեն միջնորդավորել սոցիալականության նոր շերտերը, ինչն իրավագիտությունից պահանջում է մեծ ուշադրություն, ժամանակակից իրականության փաստերի՝ գիտականորեն ու տակտով և հիմնավորված իմաստավորման համար նոր մոտեցումների մշակում և այլն¹⁶:

Համալիր ճյուղերը ժամանակակից իրավական համակարգի բնականոն զարգացմանը չեն խոչընդոտում, այլ հանդիսանում են վերջինիս օրինաչափ արդյունք: Համալիր ճյուղերի ձևավորման վրա ազդեցություն են ունենում հետևյալ ոչ պակաս կարևոր գործոնները. Սահմանադրությամբ մարդուն և քաղաքացուն վերապահված առաջատար իրավունքների ու ազատությունների ամրագրումը, որոնք պահանջում են իրականացման և պաշտպանության հատուկ մեխանիզմներ (օրինակ՝ բնակարանի իրավունքը), հասարակական հարաբերությունների այս կամ այն ոլորտի զարգացման սոցիալական նշանակության և պետական հոգածության բարձրացումը, տվյալ հասարակական հարաբերությունների թույլ կամ բացթողումներով իրավական կարգավորվածությունը, համալիր ճյուղի ձևավորման սկզբնական փուլում առաջացած իրավական կարգավորման ընթացիկ մեթոդների և միջոցների կատարելագործման օբյեկտիվորեն հատուկացած պահանջումները, իրավունքի «մայր» ճյուղերի նորմերի՝ տվյալ հասարակական հարաբերությունների կարգավորման հարցում իրենց սկզբնական տեսքով կիրառելու անհնարինությունը, մեծ քանակությամբ հատուկ նորմերի ընդունումը, տվյալ համալիր ճյուղին բնորոշ առանձնահատուկ իրավաբանական հասկացությունների մշակումը, հատուկ նորմատիվ իրավական ակտերի ստեղծման և ընդունման անհրաժեշտությունը, օրենսդրության կողմից կազմակերպվող խիստ գիտական հիմունքներով,

որը, որպես կանոն, դրսևորվում է օրենսգրքի, այդ թվում՝ բնակարանային օրենսգրքի ընդունմամբ և այլն:

Բնակարանային իրավունքի՝ որպես իրավունքի համալիր ճյուղի հայեցակարգը շատ գիտնականների կողմից է ընդունվում: Այսպես, Ս. Մ. Կորնեևը գտնում է, որ ավելի ճիշտ է բնակարանային իրավունքը համարել որպես իրավունքի համալիր ճյուղ, որը հիմնվում է օրենսդրության համալիր ճյուղերի վրա: «Որպես իրավունքի համալիր ճյուղ՝ բնակարանային իրավունքն իրենից ներկայացնում է այնպիսի նորմերի համակցություն, որոնք կարգավորում են բնակարանային ֆոնդերի կառավարման, դրանց պահպանման և վերանորոգման, բնակարանները վարձակալության հիմունքներով քաղաքացիներին տրամադրելու և օգտագործելու, բնակարանային ոլորտում սեփականության, ինչպես նաև բնակարանային պահանջումների բավարարման հետ կապված այլ հասարակական հարաբերությունները»¹⁷:

Պ.Ի. Սերուգինի կարծիքով՝ բնակարանային իրավունքը լայն իմաստով համալիր ճյուղ է, որում միավորված են քաղաքացիական, վարչական և իրավունքի այլ ճյուղերի նորմերն ու իրավական ինստիտուտները: Որպես երկրորդական, համալիր իրավունքի ճյուղ՝ բնակարանային իրավունքը կարգավորում է բնակելի տարածությունների օգտագործման, բնակելի տարածությունների հատկացման, բնակարանային ֆոնդերի կառավարման և շահագործման հարաբերությունները, այսինքն՝ հասարակական հարաբերություններ, որոնք առաջանում են բնակարանի իրավունքի իրականացման գործընթացում: Բնակարանային իրավունքի նորմերով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների առանձնահատկությունը, հեղինակի կարծիքով, այն է, որ դրանք առաջանում, գործում և զարգանում են հիմնականում հատուկ նյութական օբյեկտի՝ բնակարանի (բնակելի տուն, սենյակ և այլն) կապակցությամբ, որը հատուկ նախատեսված է քաղաքացիների բնակվելու համար:

Սիևնույն ժամանակ, ըստ հեղինակի, բնակարանային իրավունքը տարաբնույթ իրավական նորմերի մեխանիկական համակցություն չէ: Կողմից կազմման գործընթացում բնակարանային օրենսգրքում և բնակարանային օրենք-

ներում տեղի է ունեցել ոչ միայն բնակարանային-իրավական նյութի համակարգված շարադրում, այլ իրավական նորմերի բովանդակության վերամշակում և հարստացում, իրավունքում բացերի լրացում, իրավագիտության ոլորտ նոր հատուկ համակարգված նորմատիվ իրավական հասկացությունների ներմուծում (այդ թվում՝ «բնակարանային հարաբերություններ» հասկացությունը), ինչն էլ հնարավորություն ընձեռեց ստեղծելու հարաբերականորեն ինքնուրույն համալիր իրավական միավորում:

Պ. Ի. Սեդուցինը գրում է. «Բնակարանային իրավունքը՝ որպես երկրորդական, համալիր իրավական միավորում, բնութագրվում է նրանով, որ այն որոշակիորեն ամբողջական իրավական միավորում է, նրան բնորոշ են յուրահատուկ կարգավորման առարկան, սկզբունքները, ընդհանուր (հիմնական) դրույթների առկայությունը, իրավական կարգավորման առանձնահատուկ միջոցներն ու հնարքները, այսինքն՝ իրավական կարգավորման հատուկ մեխանիզմի, ռեժիմի առկայությունը, որոնցով այդ իրավունքը տարբերվում է հարակից ճյուղերից և համալիր իրավական միավորումներից: Բնակարանային իրավունքը՝ որպես համալիր ճյուղ, ունի իր համակարգը, այսինքն՝ իր իրավական ինստիտուտները, իրավական

նորմերը, որոնցով կարգավորվում են միանման բնակարանային հարաբերությունների համապատասխան խմբերը: Հեղինակն ընդհանրացնում է. «Կարելի է եզրակացնել, որ քաղաքացիական օրենսդրության համակարգում բնակարանային օրենսդրության ինքնուրույն գոյության ճանաչումը հիմնականում կանխորոշում է բնակարանային իրավունքի՝ որպես երկրորդական, համալիր իրավական միավորման առանձնացումը»¹⁸:

Այսպիսով, բնակարանային իրավունքը կարելի է բնորոշել որպես հարաբերականորեն ինքնուրույն համալիր, «խառը» բնույթի իրավական միավորում, իրավունքի ճյուղ, որն ամրագրում և կարգավորում է յուրաքանչյուր մարդու բնակարանի սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ և օրինաչափ կենսագործման հետ կապված հասարակական հարաբերությունները:

Բնակարանային իրավունքի համալիր բնույթն այն է, որ այն իր մեջ ներառում է քաղաքացիական-իրավական բնույթի նորմեր, հիմնականում, որպես կանոն, բնակարանային, ինչպես նաև այլ՝ սահմանադրական, վարչական, հողային, ֆինանսական իրավունքի նորմեր և այլն:

1. *Кашанина Т.В., Кашанин А.В.* Основы российского права. М. Инфра-М., Норма, 2001, с. 15, 16.
2. *Лазарев В.В., Липень С.В.* Теория государства и права учебник. М., Спарк, 2000, с. 185.
3. *Лазарев В.В., Липень С.В.*, там же, с. 193.
4. *Лазарев В.В., Липень С.В.*, там же, с. 251-253.
5. Жилищное право: учебник / И.А. Ермичев и др.; под ред. проф. И.А. Ермичева, проф. П.В.Алексия. М., ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2005, с. 11.
6. *Седугин П.И.* Жилищное право. Учебник для вузов. М., "Изд. группа Норма-Инфра М.", 1999, с. 10-11.
7. *Яковлева Е.М.* Изобретательское право - комплексная отрасль советского права // Тезисы докладов на второй конференции ЦИПК, 25-26 декабря 1973г.: Материалы конференции Центрального института повышения квалификации руководящих работников и специалистов народного хозяйства в области патентной работы. М., 1973, с. 2-6; *Качатова О.А.* Сельскохозяйственное право как комплексная отрасль права // Советское государство и право. 1973. №9, с. 53-55; *Язев В.А.* Советское торговое право как комплексная отрасль права // Советское государство и право. 1983, №7, с. 68-73; Основы таможенного дела: Учебное пособие. Вып. 4. Правовое регулирование таможенного дела / *Круглов А.С., Блинов Н.М., Кругликов В.Ф.* и др. М., 1995; Муниципальное право Российской Федерации: Учебник / *Кутафин О.Е., Фадеев В.И.* М., 1997; Муниципальное право Российской Федерации: Учебник / *Борисова Н.Е., Дмитриев Ю.А., Комарова В.В.* и др. М., 1999; *Стремоухов А.В., Сенников Н.М.* Профсоюзное право как комплексная отрасль российского права // Правоведение. 2000. № 5, с. 82-92; *Курбатов А.Я.* Сочетание частных и публичных интересов при правовом регулировании

- предпринимательской деятельности М., 2001; *Алексеев С.* Предпосылки становления физкультурно-спортивного права в Российской Федерации // Право и жизнь (независимый научно-популярный журнал). 2001, № 37, с. 24-32. *Бричуж М.М.* Экологическое право (право окружающей среды). М., 1998; *Шленева Е.В.* Конституционное право на охрану здоровья в Российской Федерации. Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук. М., 2004 и др.
8. *Толстой Ю.К.* О теоретических основах кодификации гражданского законодательства // Правоведение. 1957, №1, с. 45. *Шаргородский М.Д., Иоффе О.С.* О системе советского права // Советское государство и право. 1957, №6, с. 106-107, 109-110. *Поленина С.В.* Взаимодействие системы права и системы законодательства современной России // Государство и право. 1999, № 9, с. 7-8.
9. *Райхер В.К.* Общественно-исторические типы страхования. М., 1947, с. 189.
10. Там же.
11. Там же, с. 189-190.
12. Там же, с. 190.
13. *Алексеев С.С.* Общие теоретические проблемы (системы) советского права. М., 1961, с. 100-101.
14. *Алексеев С.С.* Право: азбука, теория, философия. Опыт комплексного исследования. М., 1999, с. 600.
15. Там же, с. 45-46.
16. Там же, с. 599-600.
17. *Корнеев С. М.* Основные тенденции развития жилищного права в условиях становления рыночной экономики // Гражданское право России при переходе к рынку. М., 1995, с. 149-150.
18. *Седугин П.И.*, там же, с. 13-15.

ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՏՈՒՅԺԵՐԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ՝ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ

ՄԱՑԻՍ 2010 5 (130)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

60

Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի¹ գլուխ 21-ում կոնսուլդացված են աշխատանքային կարգապահությանը վերաբերող իրավական նորմերը: Նշված գլխով է կարգավորվում գործատուի կարգապահական իշխանության իրացման կարգը: Այս գլխում են զետեղված նաև կարգապահական տույժերի տեսակները և դրանց կիրառման կարգը կանոնակարգող իրավական նորմերը, որոնց ուսումնասիրությանն է նվիրված սույն հոդվածը:

Խոսելով կարգապահական պատասխանատվության միջոցների մասին՝ նշենք, որ դրանք հանդիսանում են աշխատանքային կարգապահության խախտման համար սանկցիաներ: Ընդ որում, կարգապահական պատասխանատվության կոնկրետ միջոցն արտահայտում է կարգապահական զանցանք կատարելու համար աշ-

խատողին պարսավելու աստիճանը և նրա նկատմամբ նշանակման ենթակա պատժի չափը:

Կարգապահական պատասխանատվության միջոցները, կամ, որ նույնն է, կարգապահական տույժերը, ինչպես դրանց լայնորեն անվանում են իրավաբանական գրականության մեջ և գործող օրենսդրությամբ, կարելի է որոշել որպես նորմատիվ իրավական ակտերով նախատեսված հարկադիր միջոցներ, որոնք կարգապահական իշխանության սուբյեկտն իրեն ընձեռված իրավասությանը համապատասխան կիրառում է աշխատողի նկատմամբ աշխատողի կողմից կարգապահական զանցանք կատարելու համար:

Իրավական հարկադրանքն իրենից ներկայացնում է աշխատողի վարքագծի վրա ներգործության միջոց, որն իրականացվում է աշխատանքային իրավունքի նորմերում ամրագրված իրավական հնարքնե-

Քաղաքացիական դատավարություն

րի օգնությամբ: Նախևառաջ դրանք կարգապահական պատասխանատվության միջոցներն են:

Այսպիսով՝ կարգապահական տույժերը, սահմանվելով պետության կողմից և ամրագրվելով համապատասխան իրավական նորմերում, կիրառվում են աշխատողի նկատմամբ և դասվում են իրավական հարկադրանքի միջոցների թվին, քանի որ բացի կարգապահական տույժերից, աշխատանքային հարաբերություններում կարող են կիրառվել նաև հարկադրանքի այլ միջոցներ²: Ըստ նշվածի՝ կարելի է փաստել, որ ընդհանուր առմամբ կարգապահական տույժերն աշխատողի վարքագծի վրա իրավական ներգործության միջոց են³:

Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ աշխատանքային կարգապահությունը խախտելու համար կարող են կիրառվել հետևյալ կարգապահական տույժերը՝ նկատողություն, խիստ նկատողություն, աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ և 122-րդ հոդվածների հիմքերով աշխատանքային պայմանագրի լուծում⁴: Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածում տրված կարգապահական տույժերի ցանկն ընդհանուր է և կարող է կիրառվել բոլոր աշխատողների նկատմամբ, այսինքն՝ թե՛ ընդհանուր և թե՛ հատուկ կարգապահական պատասխանատվության սուբյեկտների նկատմամբ: Նշված հոդվածում սահմանված կարգապահական

տույժերի ցանկը տարածական մեկնաբանության ենթակա չէ: Միաժամանակ այդ կանոնից կա մեկ բացառություն: Խոսքը վերաբերում է հատուկ կարգապահական պատասխանատվության դեպքերին: Այսպես՝ առանձին կատեգորիայի աշխատողների համար օրենքով կարող են սահմանվել նաև այլ կարգապահական տույժեր (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Օրինակ՝ 2001 թվականի հոկտեմբերի 24-ին ընդունված «Դիվանագիտական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 39-րդ հոդվածի 1-ին մասի «դ» կետում որպես դիվանագետի նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժի տեսակ՝ սահմանված է օրենքով սահմանված կարգով աշխատավարձի իջեցումը (մինչև 3 ամիս ժամկետով), 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին ընդունված «Համայնքային ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին մասում որպես համայնքային ծառայողի նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժի միջոց նախատեսված է նախազգուշացումը, 2002 թվականի հուլիսի 3-ին ընդունված «Հարկային ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոցներ նախատեսված են բանավոր նկատողությունը, կոչման իջեցումը, նյութական պատասխանատվության կի-

Քաղաքացիական դատավարություն

ՄԱՅԻՍ 2010 Ծ (130)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

62

րառումը, զբաղեցրած պաշտոնից իջեցումը⁵ (25-րդ հոդվածի 1-ին մաս), կամ օրինակ՝ 2002 թվականի հուլիսի 3-ին ընդունված «Մաքսային ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 44-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է մաքսային ծառայողի նկատմամբ կարգապահական տույժերի մի շարք միջոցներ, որոնք տարբերվում են ընդհանուր կարգապահական պատասխանատվության դեպքում կիրառվող միջոցներից, դրանց թվում են դիտողությունը, հատուկ կոչման իջեցումը, բայց երկու աստիճանից ոչ ավելի, մաքսային ծառայողի պաշտոնի իջեցումը, բայց մեկ աստիճանից ոչ ավելի, նյութական պատասխանատվության կիրառումը⁶ և այլն:

Տնտեսության կամ պետական ծառայության առանձին ոլորտներում լրացուցիչ կարգապահական տույժեր նախատեսելու անհրաժեշտությունը կասկած չի հարուցում, նույնիսկ եթե դրանք ավելի խիստ բնույթ ունեն, քան ընդհանուր կարգապահական պատասխանատվության միջոցները: Խիստ բնույթի կարգապահական տույժի միջոցներն ուղղված են առաջին հերթին աշխատանքային կարգապահության խախտումները կանխելուն այնպիսի ոլորտներում, որոնցում ներգրավված աշխատողների աշխատանքն ապահովում է Հայաստանի Հանրապետության պետական անվտանգությունը, հասարակական կարգը, իսկ որոշ դեպքերում անգամ դուրս է գալիս Հայաստանի Հանրապետության

շրջանակներից և ապահովում է համամարդկային արժեքների պահպանությունը, օրինակ՝ մարդու առողջությունը, շրջակա միջավայրի անվտանգությունը և այլն:

Ինչպես արդեն նշեցինք, օրենքով չնախատեսված կարգապահական տույժերի կիրառումն արգելվում է (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): «Օրենք» եզրույթի տակ հասկացվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգիրքը և Հայաստանի Հանրապետության այլ օրենքները: Նշված նորմի էությունն այն է, որ որպեսզի իրավակիրառողների համար պարզորոշ լինի, որ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածում և Հայաստանի Հանրապետության այլ օրենքներում պարունակվող կարգապահական տույժերի ցանկում չընդգրկված կարգապահական տույժերի կիրառումն արգելվում է:

Չնայած Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի 3-րդ մասն արգելք է սահմանել օրենք չհանդիսացող նորմատիվ-իրավական ակտերում կարգապահական տույժեր սահմանելու համար, այդուհանդերձ, օրենք չհանդիսացող որոշ նորմատիվ-իրավական ակտերով սահմանված են կարգապահական տույժեր, ինչը հակասում է ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքին, այլ նաև Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

Քաղաքացիական դատավարություն

Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածում և «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նախատեսվում է, որ բացառապես Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով են սահմանվում ֆիզիկական անձանց պատասխանատվության տեսակները, չափերը, պատասխանատվության ենթարկելու կարգը: Նման տրամաբանությամբ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածում սահմանվում է. «Առանձին կատեգորիայի աշխատողների համար օրենքով կարող են սահմանվել նաև կարգապահական այլ տույժեր: Օրենքով չնախատեսված կարգապահական տույժերի կիրառումն արգելվում է»: Չնայած Սահմանադրության մեջ և օրենքներում մնան դրույթների առկայությանը՝ այնուամենայնիվ, ներկայումս գործում են մի շարք նորմատիվ-իրավական ակտեր, որոնք օրենքներ չեն, սակայն դրանցում պարունակվում են այնպիսի կարգապահական տույժեր, որոնք օրենքով սահմանված չեն: Այսպես, օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1996 թվականի օգոստոսի 12-ի «Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի կարգապահական կանոնադրությունը հաստատելու մասին» թիվ 247 որոշմամբ սահմանվում են այնպիսի կարգապահական տույժեր, որոնք Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային

օրենսգրքով, «Ձինվորական ծառայության անցնելու մասին» և «Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնադիրքը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով չեն սահմանվում, օրինակ՝ ժամկետային ծառայության զինվորներին արտահերթ վերակարգում աշխատանքի նշանակումը՝ մինչև հինգ վերակարգ, ժամկետային ծառայության զինվորների մեկուսացում և պահում կարգապահական մեկուսարանում՝ մինչև տասն օր, գերազանցիկի կրծքանշանից զրկում և այլն (կետ 54): Բացի այդ, հարկ ենք համարում նշել, որ կան նաև մի շարք ակտեր, որոնք, ըստ էության, դադարել են գործել, սակայն առ այսօր համապատասխան իրավասու մարմնի կողմից ուժը կորցրած չեն ճանաչվել: Դրանք մեզ հետաքրքրում են այնքանով, որ դրանցով սահմանված են կարգապահական պատասխանատվության այնպիսի միջոցներ, որոնք Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված չեն: Օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի 1996 թվականին օգոստոսի 29-ի «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության համակարգի և ժողովրդական դատարանների աշխատողների աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոնները հաստատելու մասին» թիվ 310 հրամանով որպես կարգապահական պա-

Քաղաքացիական դատավարութուն

տասխանատվության միջոց սահմանված են դիտողությունը և ավելի ցածր վարձատրվող աշխատանքի փոխադրումը՝ երեք ամիս ժամանակով կամ նույն ժամանակով ավելի ցածր պաշտոնի նշանակումը: Առաջարկում ենք ուժը կորցրած ճանաչել այդ հրամանը:

Եթե վերլուծենք Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածը, ապա կարող ենք եզրակացնել, որ դրանում կարգապահական տույժերի թվարկումը տրված է ըստ այդ տույժերի ծանրության աստիճանի՝ չնայած նկատողության և խիստ նկատողության միջև Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունն իրավական հետևանքների առումով որևէ տարբերություն չի դնում: Այդ կարգապահական տույժերի միջև տարբերությունը պայմանավորված է դրանց լեզվաբանական տարբերություններով: Կարգապահական տույժի ամենալուրջ միջոցը հանդիսանում է աշխատողի հետ աշխատանքային պայմանագրի լուծումը:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծումն աշխատողի կամ գործատուի կողմից աշխատանքային հարաբերությունների միակողմանիորեն կամ փոխադարձ համաձայնությամբ դադարեցումն է: Աշխատանքային պայմանագրի լուծումը⁷ որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոց, առաջ է բերում ինչպես ոչ գույքային բնույթի (աշխատատեղի կորուստ), այնպես էլ գույքային (նախկին աշխատավարձը ստա-

նալու հնարավորության կորուստը) բնույթի անբարենպաստ հետևանքների առաջացում և կիրառվում է միայն աշխատողի կողմից կարգապահական զանցանք կատարելու դեպքում: Աշխատանքային պայմանագրի լուծումը՝ որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոց, պարունակում է նաև օրենքով նախատեսված իրավաբանական կազմերից մեկի (121-րդ և 122-րդ հոդվածներ) բոլոր հատկանիշները՝ որպես գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման հիմք:

Այստեղ հարկ է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքի վրա, որ աշխատողի հետ աշխատանքային պայմանագրի ամեն մի լուծում չի ենթադրում կարգապահական տույժի կիրառում, հատկապես երբ խոսվում է աշխատողի նախաձեռնությամբ և կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու դեպքերի մասին, քանի որ հասկանալի է, որ աշխատողի նախաձեռնությամբ, կողմերի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու դեպքերում միանշանակ է, որ պայմանագիրը չի լուծվում իբրև կարգապահական տույժի հետևանք: Այլ կարծիք կարող է առաջանալ աշխատանքային պայմանագիրը գործատուի նախաձեռնությամբ լուծելու և գործողության ժամկետը լրանալու պատճառով որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագրի ժամկետը չերկարաձգելու

Քաղաքացիական դատավարութուն

դեպքերում:

Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 111-րդ հոդվածում կարգավորվում են աշխատանքային պայմանագրի լուծման հետ կապված հարաբերությունները՝ պայմանավորված դրա գործողության ժամկետը լրանալու հետ: Ակնհայտ է, որ այդ դեպքում չի կարելի խոսել աշխատանքային պայմանագրի լուծման մասին իբրև կարգապահական տույժի միջոցի և հետևանքի՝ նախ այն պատճառաբանությամբ, որ աշխատանքային պայմանագրի լուծումը դրա գործողության ժամկետի լրանալու հանգամանքով կարող է լուծել ոչ միայն գործատուն, այլ նաև աշխատողը, հետո՝ պայմանագիրը լուծելու հանգամանքը պայմանավորված է սոսկ պայմանագրի գործողության ժամկետի հանգամանքով, այլ ոչ թե աշխատանքային կարգապահությունը խախտելու հանգամանքով՝ չնայած իրականում աշխատանքային պայմանագրի գործողության ժամկետը երկարաձգելու գործատուի իրական մտադրությունը կարող է պայմանավորված լինել աշխատողի կողմից աշխատանքային պարտականությունները նախկինում չկատարելու, ոչ բավարար մասնագիտական գիտելիքներ դրսևորելու հանգամանքներով: Բացի այդ, Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետում հստակ նշվում է, թե որ հոդվածներով սահմանված հիմքերով է, որ աշխատանք-

ային պայմանագրի լուծումը կարող է հանդիսանալ կարգապահական տույժի միջոց և միաժամանակ դրա հետևանք:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ աշխատանքային պայմանագրի լուծումը շոշափում է աշխատողների ամենաէական աշխատանքային իրավունքները և շահերը, գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու հիմքերը սպառնիչ կերպով սահմանվում են միայն օրենքով: Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ բավականին մանրամասն կանոնակարգված են աշխատանքային կարգապահության խախտումների դեպքերը, որոնք կարող են հիմք հանդիսանալ աշխատանքային պայմանագիրը գործատուի նախաձեռնությամբ լուծելու համար: Դրանց շարքում թվարկվում են նաև աշխատողի նկատմամբ վստահությունը կորցնելը (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 1-ին մասի 7-րդ կետ) և աշխատողի կողմից իր պարտականությունները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 1-ին մասի 6-րդ կետ): Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հենց նշված կետերում զետեղված հիմքերն են մանրամասնեցված Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ և 122-րդ հոդվածներում, ուստի գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծումը 113-

Քաղաքացիական դատավարություն

ՄԱՅԻՍ 2010 5 (130)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

66

րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ և 7-րդ հիմքերով կհամարվի կարգապահական պատասխանատվության միջոցի կիրառում՝ չնայած Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 223-րդ հոդվածում հղում չի կատարվում 113-րդ հոդվածին, այլ հղում է կատարվում միայն 121-րդ և 122-րդ հոդվածներին: Այսպիսով՝ գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու հիմքերից միայն երկուսն են, որ հանդիսանում են իբրև կարգապահական տույժի միջոց և հետևանք: Դրանք են՝ աշխատողի կողմից իր պարտականությունները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ հոդված, 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետ) և աշխատողի նկատմամբ վատահոսությունը կորցնելը (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 122-րդ հոդված, 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետ):

Առաջին հայացքից կարող է կարծիք ձևավորվել, որ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 122-րդ հոդվածում նախատեսված հիմքով աշխատանքային պայմանագրի լուծումը կարող է նաև չհամարվել իբրև կարգապահական տույժ, եթե ուշադրությունը սևեռենք որոշ հանգամանքների վրա, որոնք առկա են լինում կարգապահական պատասխանատվության միջոց կիրառելիս, և որոնք, սակայն, օրենսդրի կողմից չեն նախատեսվել աշխա-

տանքային օրենսգրքի 122-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերով աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս: Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 226-րդ հոդվածում սահմանվում է, որ մինչև կարգապահական տույժի կիրառումը գործատուն պետք է աշխատողից պահանջի խախտման մասին գրավոր բացատրություն: Ուստի Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ և 122-րդ հոդվածներում սահմանված հիմքերով աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս պետք է պահպանվի այդ ընթացակարգը: Այս առումով անհասկանալի է, թե ինչու է 121-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրվել, որ «սույն հոդվածին համապատասխան՝ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս գործատուն պարտավոր է պահպանել կարգապահական պատասխանատվության կիրառման կանոնները», իսկ 122-րդ հոդվածում նմանատիպ նորմ չի ամրագրվել: Չնայած աշխատանքային օրենսգրքի 122-րդ հոդվածում նման դրույթի բացակայությանը՝ մենք կարծում ենք, որ նշված հոդվածի հիման վրա աշխատանքային պայմանագրի լուծման բոլոր դեպքերը պետք է դիտարկվեն որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոցներ, քանի որ նախ՝ 223-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետում հստակ նշվում է, որ 122-րդ հոդվածով սահմանված հիմքով աշխատանքային պայմանագրի լուծումը կարգապահական

Քաղաքացիական դատավարություն

տույժ է, բացի այդ, գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու մնացած բոլոր հիմքերի հետ համեմատած, բացառությամբ 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, տվյալ դեպքում առկա է աշխատողի կողմից աշխատանքային գործունեության ընթացքում ոչ իրավաչափ վարքագիծ, թեկուզև դրանում ուղղակիորեն բացակայում է աշխատանքային պարտականությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման հանգամանքը: Այսպիսով՝ կարելի է արձանագրել, որ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքում աշխատանքային պայմանագրի լուծման դեպքերը՝ իբրև կարգապահական պատասխանատվության միջոց և հետևանք՝ հանգում են հետևյալին.

- եթե աշխատողը վերջին մեկ տարվա ընթացքում առնվազն երկու անգամ ենթարկվել է կարգապահական պատասխանատվության (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ հոդված)⁸,

- եթե աշխատողը թույլ է տվել աշխատանքային կարգապահության կոպիտ խախտում, մասնավորապես.

- կատարել է քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները ոտնահարող գործողություններ.

- հրապարակել է պետական, ծառայողական, առևտրային կամ տեխնոլոգիական գաղտնիքներ կամ դրանց մասին հայտնել է մրցակից կազմակերպությանը.

- օգտագործել է պաշտոնական դիրքն իր և այլոց համար անօրինական եկամուտներ ստանալու կամ այլ անձնական դրոշմադրոշմներով, ինչպես նաև դրսևորել է կամայականություն.

- խախտել է կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքները կամ սեռական հետապնդումներ է իրականացրել աշխատակիցների, ենթակաների կամ շահառուների նկատմամբ.

- ոգելից խմիչքների, թմրամիջոցների կամ հոգեներգործունեյությունների ազդեցության տակ գտնվել է աշխատավայրում.

- անհարգելի պատճառներով ամբողջ աշխատանքային օրվա (հերթափոխի) ընթացքում չի ներկայացել աշխատանքի.

- հրաժարվել է պարտադիր բժշկական զննությունից (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 221-րդ հոդված, 2-րդ մաս).

- աշխատողի նկատմամբ վստահությունը կորցնելու դեպքում, մասնավորապես, երբ աշխատողը.

- փչացրել, վնասել կամ կորցրել է գործատուի գույքը, ինչպես նաև աշխատանքի վայրում կատարել է հափշտակություն.

- գործատուի գույքի պահպանությունը դրել է վտանգի տակ.

- անվստահություն է առաջացրել սպառողների, հաճախորդների կամ գործատուի գործընկերների մոտ, որի հետևանքով գործատուն կրել է կամ կարող էր կրել վնասներ (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 122-

Քաղաքացիական դատավարութուն

րդ հողված):

Այսպիսով՝ վերը նշված հիմքերով աշխատանքային պայմանագրի լուծումը կարող է դիտարկվել որպես կարգապահական պատասխանատվություն, ընդ որում, գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու հիմքերի մեջ դրանք առանձնանում են իբրև կարգապահական պատասխանատվության հետևանք: Միաժամանակ այդ խմբում ընդգրկված հիմքերը, որոնցով գործատուն իր նախաձեռնությամբ լուծում է աշխատանքային պայմանագիրը, իր հերթին պայմանականորեն կարելի է բաժանել երկու ենթախմբի՝ աշխատանքային պարտականությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման հետևանքով աշխատանքային պայմանագրի լուծում (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ հոդված) և աշխատանքային պայմանագրի լուծում աշխատողի կողմից այնպիսի գործողությունների կատարման հետևանքով, որոնք թեկուզև աշխատանքային ժամերին չեն կատարվում, կապված չեն աշխատանքային պարտականությունների կատարման հետ, սակայն վտանգում են կամ կարող են վտանգել գործատուի գույքային շահերը (Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 122-րդ հոդված): Այստեղ պետք է նշել, որ 122-րդ հոդ-

վածում խոսվում է միայն այն դեպքերի մասին, որոնք պարունակում են իրենց մեջ գույքային վնասի առաջացում, սակայն, մեր կարծիքով, դա սխալ է, քանի որ գործատուին պետք է վերապահել նաև իրավունք որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոց լուծելու աշխատողի հետ աշխատանքային պայմանագիրը նաև այն դեպքերում, երբ առկա են վնասներ ոչ գույքային ձևով (օրինակ՝ կորպորատիվ կառավարման հարաբերություններում վստահության կորուստը), հակառակ դեպքում՝ խախտվում է կարգապահական զանցանքի սուբյեկտիվ տարրի պատճառահետևանքային հատկանիշը, որը ենթադրում է նաև կարգապահական զանցանքի կատարմամբ՝ նաև ոչ գույքային բացասական հետևանքների առաջացում:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ կարգապահական տույժերը հանդիսանում են աշխատանքային կարգապահության խախտման համար սանկցիաներ, որոնք սպառնիչ ձևով սահմանվելով պետության կողմից համապատասխան օրենքներում, կիրառվում են գործատուի կողմից՝ որպես աշխատողի նկատմամբ իրավական հարկադրանք՝ նպատակ ունենալով ուղղորդել աշխատողի հետագա վարքագիծը:

Քաղաքացիական դատավարուիւթյուն

1 Ընդունվել է 2004թ. նոյեմբերի 9-ին, ՀՀՊՏ N 69 (368), 21.12.04:

2. **Сыроватская Л.А.** Трудовое право. М., 2001, с. 234-235. **Сыроватская Л.А.** Ответственность за нарушение трудового законодательства. М., 1990. с. 66-67.

3. **Курилов В.И.** Личность. Труд. Право. М., Юрид. лит., 1989, с. 197.

4. Ի դեպ, նշված նորմում չի խոսվում աշխատանքային կարգապահության մեղավոր խախտման մասին, և առհասարակ այդ ձևակերպման մեջ չեն արտահայտվել կարգապահական զանցանքին բնորոշ այլ հատկանիշներ, որոնց հաշվի առնմամբ է նշանակվում կարգապահական տույժը:

5. Հարկ է ուշադրություն դարձնել 2002 թվականի հուլիսի 3-ին ընդունված «Մաքսային ծառայության մասին» և «Հարկային ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքներում նախատեսված կարգապահական տույժերի տարբեր ցանկերի վրա, ինչն անընդունելի է, չէ՞ որ հարկային և մաքսային ծառայությունները ներկայումս գործում են միևնույն պետական մարմնի համակարգում՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական եկամուտների կոմիտեն: Հետևաբար նշված երկու օրենքներում կարգապահական տույժերի ցանկերը պետք է համապատասխանացվեն միմյանց, հակառակ դեպքում կխախտվի աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված աշխատողների հավասարության սկզբունքը:

6. Ի դեպ, անհասկանալի է նյութական պատասխանատվության կիրառու-

մը որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոց դիտարկելը, ինչը լուրջ քննադատության է արժանի, սակայն հաշվի առնելով, որ նյութական պատասխանատվությանը վերաբերող հարցերն առանձին ուսումնասիրության նյութ են, սույն հոդվածի շրջանակներում մենք դրանց չենք անդրադառնում:

7. Ի դեպ, Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի որոշ հոդվածներում (օրինակ՝ 115-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 119-րդ հոդվածի 2-րդ, 3-րդ մասեր), ինչպես նաև այլ օրենքներում «աշխատանքային պայմանագրի լուծում» եզրույթի փոխարեն որոշ դեպքերում օգտագործվում է «աշխատանքից ազատում» եզրույթը, ինչը բխում է նախկին օրենսդրության տերմինաբանությունից: Մա նշանակում է, որ օրենսդրության մեջ տեղ գտած մնանատիպ նորմերը վերանայման կարիք ունեն:

8. Անհասկանալի է, թե ինչու է նշված հոդվածը վերնագրված «Աշխատանքային պայմանագրի լուծումն աշխատողի կողմից իր պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքում», քանի որ մման ձևակերպումը շատ լայն է և հոդվածի վերնագրից չի հասկացվում, որ այն նախատեսում է պայմանագրի լուծման հետ կապված հարաբերությունների կարգավորում՝ պայմանավորված աշխատողի մեղավոր վարքագծով, ուստի առաջարկում ենք հոդվածի վերնագրում «չկատարումը» բառից առաջ ավելացնել «մեղավոր» եզրույթը:

Айк АРУТЮНЯН

*Младший специалист организационно-правового
Управления Судебного департамента РА*

КОРРУПЦИЯ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

История коррупции не уступает по древности известной нам истории человеческой цивилизации, где бы данное явление не имело место – в Египте, Риме или Иудее. Определение коррупции в римском праве понималось значительно шире, а именно как: ломать, искажать, портить, подкупать, что в общем контексте означало противоправное поведение. При таком толковании сущности понятия «коррупция» можно предположить, что древние римляне под коррупционным поведением понимали не только действия, совершаемые исключительно посредством подкупа, но и любые действия, нарушающие установленный процесс управления делами общества.

В своде законов «Армянского Судебника», Мхитара Гоша, а именно во второй части, озаглавленной «Светский закон», устанавливается противоправность действий блюстителей закона (судей) за корыстные действия. Статья гласит: «Если судья действует пристрастно, он должен быть лишен этого звания». Вне сомнения, имеются в виду случаи получения судьями выгод без нарушения своих обязанностей¹.

Законодательство Киликийского Армянского государства вначале 13в., характеризует взяточничество как свойство продажности интересов власти. Статья 10 Судебника Смбата Спарапета, именуемая «О продажности. Закон Божий за взятку», гласит: «Если доказано против судьи церковного или мирского, что он продает Закон Божий за взятку, то его лишают судейского стула»².

Важность борьбы с коррупцией признается всеми странами, без исключения и вызывает озабоченность их правительств. Коррупция является одной из наиболее серьезных проблем глобального характера, которая угрожает социально-экономическому и политическому развитию, подрывает демократические и моральные устои общества. Мировое сообщество признало, что коррупция на современном этапе пронизывает все сферы жизни любой страны, независимо от уровня демократии и социального благополучия, и стала транснациональным явлением. Она посягает на нормальные стабильные отношения между государствами, наносит ущерб мирному сотрудничеству в различных областях отношений, а также организациям и гражданам.

Именно поэтому в последние годы мы наблюдаем повышение активности по противодействию этому явлению не только в международном сообществе, но и в своей стране.

Коррупция является одной из основных угроз международной безопасности и стабильности. Она ограничивает свободное действие экономических законов, снижает престиж отдельных стран, нарушая связи и взаимовыгодное сотрудничество. Для сегодняшней Армении, коррупция- настоящий бич. Каждый год в эту «черную дыру» улетают суммы, соизмеримые с бюджетом страны. Она проникла во все поры общества.

Коррупция (от лат. *corruptio* - подкуп) — явление, выражающееся в систематическом использовании государственными служащими своего служебного положения за материальное вознаграждение в интересах третьих лиц или групп, в результате чего подрывается авторитет государственной власти и государственной службы, в прямом или косвенном использовании должностными лицами своих служебных возможностей и полномочий для личного обогащения³.

Коррупция, как системное явление, не ограничивается злоупотреблениями отдельного чиновника в связи с использованием им государственных функций в личных корыстных целях. Это система, при которой существуют условия для подобных злоупотреблений. Анализ развития истории показывает,

что коррупция – не классовое явление, ее первоисточник кроется в самом государстве, точнее, в его деформации, а от этого, в свою очередь, зависят состояние и параметры экономической, социальной и духовной сфер жизни общества.

Анализируя параметры и характер коррупции, можно предложить различные классификации коррупции и выделить следующие ее виды:

* коррупция элитарная (девиантное поведение политической элиты, использующей ресурсы общества и государства в целях корыстного обогащения), верхушечная (обусловленная коррупционными интересами деятельность высших должностных лиц государства, сопряженная с принятием социально значимых решений: лоббирование при принятии законов, государственных заказов, политических решений и пр.) и низовая (коррупционное поведение должностных лиц местного значения при обслуживании населения);

* коррупция вертикальная (система подкупа нижестоящими должностными лицами вышестоящих в пределах одного государственного органа или управленческой структуры) и горизонтальная (коррупционные отношения чиновников одного уровня разных ведомств, не связанных между собой), нисходящая (подкуп вышестоящими должностными лицами нижестоящих с расчетом на личную преданность и поддержку);

* коррупция, инициируемая сверху и снизу;

Уголовное право

* коррупция экзогенная (порожденная внешними факторами) и эндогенная (порожденная внутренними факторами, например преступные традиции);

* коррупция в правоохранительных органах, судебская, парламентская, деловая, корпоративная, экономическая, экологическая, моральная, политическая, партийная, избирательная, электоральная, международная, транснациональная и др;

* коррупция «светлая» (ненаказуемая действующим законодательством), «серая» (поборы чиновников) и «темная» (уголовно-наказуемая)⁴.

Армянская уголовно-правовая и криминологическая наука к настоящему времени не выработала какого-либо общепринятого определения понятия коррупции. Данная проблема неоднократно обсуждалась на научно — практических конференциях, на страницах юридической печати⁵. Однако Цагикян С.Ш. предлагает свою формулировку сущности коррупции. Коррупция — это социально-правовое, политико-экономическое и нравственное явление, выражающееся в использовании государственным служащим, либо служащим коммерческих и иных организаций служебных полномочий и возможностей своего должностного статуса с корыстной целью в личных, групповых и корпоративных интересах либо предоставление этим лицам таковых благ и преимуществ со стороны физических и юридичес-

ких лиц⁶.

Одно из наиболее кратких, но достаточно емких определений коррупции дано в «Словаре иностранных слов»: это «подкупаемость и продажность государственных чиновников, должностных лиц, а также общественных и политических деятелей вообще». Весьма любопытно, что авторы словаря не ограничивали сферу распространения коррупции исключительно государственной службой, что, на наш взгляд, вполне оправданно, так как область ее применения гораздо шире.

Особое внимание следует обратить на то, как развивается коррупция в Армении, и ее соседних странах. На сегодняшний день Армения занимает 120 место по коррумпированности среди 165 стран мира. В 2007г. в Армении было зарегистрировано 175 случаев коррупции, показатель восприятия коррупции в Армении за этот год, по сравнению с прошлогодним показателем, не изменился и составил 2,9 по 10-балльной системе, и Армения занимала 93 место по коррумпированности среди 165 стран мира. За 2008 - 2009гг. показатели ИВК Армении продолжают снижаться — в этом году они составили 2.7 балла по сравнению с 2.9 балла, полученных в 2008 г. Политическая и экономическая элита страны по-прежнему удерживает контроль над судебной системой, средствами массовой информации, бизнесом и иными институтами. Сохраняющаяся непоследовательность в приме-

нении антикоррупционного законодательства, выполнении международных обязательств, а также отсутствие воли властей к противостоянию коррупции в верхах — таковы одни из важнейших факторов, вносящих вклад в продолжающееся снижение показателей этой страны. В Армении уже 3 года осуществляется антикоррупционная стратегия, однако проведенные мониторинги свидетельствуют, что продвижения в плане борьбы с коррупцией не наблюдаются. В Армении борьба с коррупцией носит имитационный характер, наличествует атмосфера ненаказуемости. Наши соседи - Грузия, Азербайджан, Турция - в 2009 году улучшили показатель индекса восприятия коррупции. Например, показатели ИВК Грузии продолжают расти, поднявшись с 3.9 балла до 4.1 балла, Азербайджан улучшил свои показатели с 1.9 балла в 2008г. до 2.3 балла в 2009г., количество баллов ИВК, набранных в 2009г. Турцией, 4.4 балла⁷, из чего можно сделать вывод, что в этих странах развивается антикоррупционная система для борьбы с глобальной проблемой, то есть, с коррупцией. Данные показатели дают нам повод задуматься над тем, что коррупция, как глобальная проблема, подрывает авторитет страны и остается серьезной проблемой для всех стран мира.

В юридической науке лицо, предоставляющее незаконные блага государственным и негосударственным служащим, а также лицам, за-

нимающим государственные должности, называется корруппатором⁸.

Принимая за основу вышеизложенное понятие Максимова С., можно в действующем Уголовном Кодексе РА признавать следующие коррупционные преступления и разделять их на три группы.

Первая группа-это должностные преступления, так называемые классические разновидности коррупционных проявлений. К этой категории преступлений относятся: злоупотребление должностными полномочиями; превышение должностных полномочий; незаконное участие в предпринимательской деятельности; получение взятки; дача взятки; служебный подлог; подкуп или принуждение к даче ложных показаний, ложного заключения или к неправильному переводу (ст. 308-311, 312, 314, 340 УК РА).

Юридические признаки указанных преступлений коррупционного характера:

- 1) лицо, находящееся на государственной службе, как субъект преступления;
- 2) действие (бездействие), связанное с использованием служебного положения;
- 3) умышленные действия с корыстной целью.

Вторая группа, не связанная с должностными преступлениями, так называемые простые коррупционные преступления.

К таким преступлениям можно отнести: коммерческий подкуп; подкуп участников и организаторов спортивных соревнований и зре-

Уголовное право

листных коммерческих конкурсов; злоупотребление полномочиями служащими коммерческих или других организаций; получение общественным служащим, не являющимся должностным лицом, незаконного вознаграждения; дача общественному служащему, не являющемуся должностным лицом, незаконного вознаграждения (ст. 200, 201, 214, 311.1, 312.1 УК РА).

Вышеназванные коррупционные преступления своей юридической формой отличаются от первой группы, названных преступлений и тем, что субъектами могут быть любые лица, (юридические, физические, общественные и др.) кроме должностных.

Третья группа-это смешанные коррупционные преступления, где субъектами могут выступать как должностные, так и юридические, физические, общественные и др. лица. Законодатель к этой группе отнес такие коррупционные преступления, как: использование реального или предполагаемого влияния в корыстных целях; посредничество во взяточничестве (ст. 311.2, 313 УК РА).

Названные преступления отличаются своей особенной чертой, тем, что субъектами могут выступать те лица, которые мы включили в первую и вторую группу, то есть должностные, юридические, физические, общественные и др. лица.

Как было отмечено выше, в армянском уголовном праве нет единого понимания определения коррупции. Это можно назвать одной

из глобальных проблем в уголовном праве Армении. Законодательное определение понятия коррупции принципиально важно и необходимо. В уголовном праве оно поможет осуществить максимальную криминализацию коррупционных деяний, в профилактическом законодательстве — выстроить эффективную систему антикоррупционной политики.

Целесообразно ввести в армянское уголовное законодательство определение коррупции, под которым следует понимать коррупция — «сложное, совокупное, исторически изменчивое социально — правовое явление, включающее в себя незаконное использование физическим лицом своего должностного положения вопреки законным интересам общества и государства в целях получения выгоды в виде денег, ценностей, иного имущества или услуг имущественного характера, иных имущественных прав для себя или для третьих лиц либо незаконное предоставление такой выгоды указанному лицу другими физическими лицами.

После того как предложили включить в уголовное законодательство включили определение коррупции, следующий антикоррупционный юридически-логичный шаг - включенные в главу третью Общей части УК РА статью 191 — «коррупционная преступность», раскрывающую сущность коррупционной преступности и дающую строгий перечень коррупционных преступлений, что позволит обеспечить единый статистический

учет и единообразное понимание коррупционной преступности в нашей стране и будет в полной мере соответствовать международным и армянским государственным требованиям по обеспечению контроля за данным социально — правовым явлением.

Вышеназванный шаг оправдывается тем что, коррупция рассматривается как отдельное самостоятельное преступление, обладающее собственными признаками и существующее параллельно с теми преступлениями, которые обычно именуется коррупционными.

Так, в УК Кыргызской Республики коррупция рассматривается как самостоятельное преступление. Ст. 303 УК Кыргызской Республики определяет состав данного преступления следующим образом: «Коррупция - это умышленные деяния, состоящие в создании противоправной устойчивой связи одного или нескольких должностных лиц, обладающих властными полномочиями, с отдельными лицами или группировками в целях незаконного получения материальных, любых иных благ и преимуществ, а также предоставление ими этих благ и преимуществ физическим и юридическим лицам, создающее угрозу интересам общества или государства»⁹.

Безусловно, вышеназванное определение далеко от совершенства. В частности, уже подвергались критике попытки определения субъектов коррупции через признаки должностного лица. Более того,

в цитируемом понятии коррупции даже не все категории должностных лиц будут признаны субъектами коррупции, а только представители власти, ибо только они обладают властными полномочиями.

Таким образом, попытку создания определения коррупции как самостоятельного состава преступления в УК Кыргызстана следует признать не безуспешной. Следует обсудить возможность создания аналогичного определения коррупции в УК РА, что и предлагалось выше.

После вышеназванных действий назревает необходимость в действующем УК РА, в Особенной части, сгруппировать преступления коррупционного характера в единую главу, которая включала бы следующие преступления: 1) коммерческий подкуп (ст. 200 УК РА); 2) подкуп участников и организаторов спортивных соревнований и зрелищных коммерческих конкурсов (ст. 201 УК РА); 3) злоупотребление полномочиями служащими коммерческих или других организаций (ст. 214 УК РА); 4) злоупотребление должностными полномочиями (ст. 308 УК РА); 5) превышение должностных полномочий (ст. 309 УК РА); 6) незаконное участие в предпринимательской деятельности (ст. 310 УК РА); 7) получение взятки (ст. 311 УК РА); 8) получение общественным служащим, не являющимся должностным лицом, незаконного вознаграждения (ст. 311.1 УК РА); 9) использование реального или предполагаемого влияния в корыстных це-

Уголовное право

лях (ст. 311.2 УК РА); 10) дача взятки (ст. 312 УК РА); 11) дача общественному служащему, не являющемуся должностным лицом, незаконного вознаграждения (ст. 312.1 УК РА); 12) посредничество во взяточничестве (ст. 313 УК РА); 13) служебный подлог (ст. 314 УК РА); 14) подкуп или принуждение к даче ложных показаний, ложного заключения или к неправильному переводу (ст. 340 УК РА).

Таким образом, целесообразно объединить вышеназванные коррупционные преступления в разделы и главы действующего уголовного кодекса по объектом преступления. Ключевым является вопрос об объекте коррупционных преступлений, предопределяющий решение остальных проблем, который в наибольшей мере определяет сущность и социальную природу, степень общественной опасности коррупционного преступления. Объект преступления - это охраняемые уголовным законом социаль-

но значимые ценности, интересы, блага, на которые посягает лицо, совершающее преступление, и которым в результате совершения преступного деяния причиняется или может быть причинен существенный вред. Объектом сгруппированных преступлений являются, те общественные отношения, обеспечивающие авторитет государственной службы, уважение и доверие к ней со стороны населения, законную деятельность государственного и общественного аппарата.

В заключение, следует отметить тот факт, что коррупция как глобальная проблема для Армении остается неизменной. Первые шаги для выхода из этой ситуации - создать эффективное законодательство, то есть заимствовать опыт у зарубежных стран и успешно применять его на практике. Только тогда есть надежда, что можно будет объявить войну с армянской коррупцией.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Мхитар Гош* Армянский судебник. Ереван, 1954.
2. *Смбат Спарпет* Судебник. Ереван, 1954.
3. Словарь иностранных слов. Москва, 1954.
4. *Куширенко С.П.* Противодействие коррупции на муниципальном уровне. Москва, Волтерс Клувер. 2008.
5. Индекс восприятие коррупции. 2009.
6. Уголовный кодекс Республики Армении 2003.
7. *Максимов С.В.* Коррупция. Закон. Ответственность.- Москва, Юр.- Инфор.- 2008.
8. Стамбульский план действий по борьбе с коррупцией, доклад РА. 2004.
9. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики. 1997.
10. *Цагикян С.Ш.* Противодействие коррупции в Армении. Санкт-Петербург. Антарес. 2006.
11. *Мхитар Гош* Армянский судебник. Ереван, 1954.
12. *Смбат Спарпет* Судебник. Ереван, 1954.
13. Словарь иностранных слов. Москва, 1954.
14. *Куширенко С.П.* Противодействие коррупции на муниципальном уровне. Москва. Вольтерс Клувер. 2008.
15. Стамбульский план действий по борьбе с коррупцией, доклад РА. 2004.
16. *Цагикян С.Ш.* Противодействие коррупции в Армении. Санкт-Петербург. Антарес. 2006.
17. Индекс восприятие коррупции (ИВК). 2009.
18. *Максимов С.* Коррупция. Закон. Ответственность. Москва. 2000.
19. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики. 1997.

Գևորգ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի
նախագահի խորհրդական,
ԵՊՀ քրեական դատավարության
և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ

ՔՐԵԱԿԱՆ ՀԵՏԱԴՆԴՄԱՆ ՄԱՐՄԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԱԶՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Քրեական դատավարությունում կարևոր նշանակություն ունի գործի քննության մինչդատական փուլերում վարույթն իրականացնող մարմին հանդիսացող քրեական հետապնդման մարմնի որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկումը՝ որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության բաղկացուցիչ մաս:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածը հռչակում է քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունների և որոշումների բողոքարկման ազատությունը՝ որպես քրեական վարույթին մասնակցող անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կարևոր երաշխիք: Մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովման տեսանկյունից հետագա դատական վերահսկողության կարևորությամբ պայմանավորված՝ առանձին երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքերը դատավարական գործողությունների և որոշումների բողոքարկման ազատությունն ամրագրում են որպես քրեական դատավարության ինքնուրույն սկզբունք¹:

Սույն հոդվածում ուսումնասիրության առարկան հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտի հիմնահարցն է: Հող-

վածը նպատակ է հետապնդում հստակեցնել այն չափանիշը, որով որոշվում են մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության սահմանները, այսինքն, որի հիման վրա քրեական հետապնդման մարմնի այս կամ այն գործողությունը կամ որոշումը համարվում է դատական բողոքարկման ենթակա կամ հակառակը՝ այն բացառվում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ոլորտից:

Խնդրո առարկա հիմնահարցի վերաբերյալ մոտեցումները չեն համընկնում ինչպես իրավաբանական գրականության մեջ, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկայում:

Գրականության մեջ նշվում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած կարգավորման համաձայն, այսպես կոչված, հետագա դատական վերահսկողությունը քրեական դատավարության մինչդատական փուլերում չի սահմանափակվում, քանի որ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի համաձայն՝ կասկածյալը, մեղադրյալը, պաշտպանը, տուժողը, քրեական դատավարության մասնակիցները, այլ անձինք, իրավունք ունեն դատարանում բողոքարկել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական

ՄԱՅԻՍ 2010 5 (130)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ի-խառնութուն

Քրեական դատավարություն

գործողություններ իրականացնող մարմինների «քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումների ու գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելը»: Այսպիսով, հետագա դատական «միջամտությունը» նախնական քննության, դատախազության, օպերատիվ-հետախուզական մարմինների գործունեությանը ոչնչով չի սահմանափակված:

Դատարանը պարտավոր է քննել ցանկացած բողոք՝ բերված դատավարության նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների դեմ²:

Ա. Ն. Արտամոնովը գտնում է, որ դատարան կարող են բողոքարկվել հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի ոչ բոլոր գործողությունները և որոշումները, այլ նրանք, որոնք շոշափում են Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքները³:

Հ. Ավետիսյանի կարծիքով դատական վերահսկողության ոլորտի ընդլայնումը կարող է լրացուցիչ երաշխիք լինել դատավարության մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության համար, քանի որ ավելի հեշտ կլինի իրավունքների անհիմն խախտումները վերականգնել անմիջապես՝ մինչդատական փուլում, և ոչ թե դատական քննության ընթացքում: Սակայն նախնական քննության մարմինների ցանկացած որոշում և գործողություն դատարանին բողոքարկելու իրավունք վերապահելու, ինչպես նաև բոլոր բողոքներն անմիջականորեն դատարան ներկայացվելու դեպքում, դատարանների ծանրաբեռնվածության պատճառով անհրաժեշտություն կառաջանա դատական համակարգում ստեղծել առանձին դատարաններ, որոնք կգրադվեն միայն այդ բողոքների քննությամբ:

Հեղինակը հնարավոր չի համարում Քրեական դատավարության օրենսգրքում մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկվող որոշումների և գոր-

ծողությունների ցանկը նախատեսելը⁴:

Ն. Ս. Կուրիչևան դատավարական որոշումը կամ գործողությունը որպես դատական բողոքարկման առարկա համարելու չափանիշ առանձնացնում է տվյալ որոշման կամ գործողության բնույթը: Դատավարության մասնակիցների և վարույթին մասնակցող այլ անձանց սահմանադրական իրավունքներին և ազատություններին վնասելու ընդունակությունը հեղինակը համարում է պայման, որը թույլ է տալիս դատարանին գնահատել այդ դատավարական գործողությունների կամ որոշումների թույլատրելիությունը: Ն. Ս. Կուրիչևան կողմ է արտահայտվում հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ հանդիսացող գործողությունների և որոշումների հստակ շրջանակի օրենսդրական ամրագրմանը⁵:

Հիմնահարցի վերաբերյալ դիրքորոշումները չեն համընկնում նաև իրավակիրառ պրակտիկայում: Դրանք ներկայացնենք մեկ օրինակով:

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը, Վալերի Գրիգորյանի վերաբերյալ ԵԿԴ/0031/11/08 քրեական գործով 2008թ. մայիսի 6-ի որոշման մեջ մեջբերելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի 2-րդ մասի այն դրույթը, որ դատարանը, նույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով քննում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականության վերաբերյալ բողոքները, նշում է, որ «օրենքի բովանդակությունից հետևում է, որ մինչդատական վարույթում քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններն ոչ բոլոր գործողությունները և որոշումները կարող են բողոքարկվել դատարան: Բողոքարկման ենթակա որոշումների ցանկը օրենսդիրը նախատեսել է Քրեական դատավարության օրենսգրքի մի

շարք հողավաճեցում, այդ թվում նաև 290-րդ հողվածի 2-րդ մասում, որի համաձայն՝ դատարան կարող են բողոքարկվել հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելուց, քրեական գործ հարուցելուց հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի հրաժարվելը, ինչպես նաև քրեական գործը կասեցնելու, կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումները՝ դարձյալ օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում»:

Փաստորեն, ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտը սահմանող 278-րդ հողվածի 2-րդ մասի «սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով» դրույթը, գտել է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ոլորտում տեղավորվելու համար քրեական հետապնդման մարմնի կոնկրետ որոշման կամ գործողության բողոքարկումը պետք է նախատեսված լինի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

Նույն գործով 2008թ. հուլիսի 25-ի որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թերի է համարել քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության ոլորտից բացառելը միայն այն հիմնավորմամբ, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի որևէ հողվածում սահմանված չէ, որ այն կարող է բողոքարկվել դատական կարգով:

Վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հողվածի 1-ին մասից հետևում է, որ դատական վերահսկողության առարկա կարող են լինել հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների բոլոր այն որոշումները և գործողությունները, որոնք խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը: Ան-

ձի իրավունքները և օրինական շահերը խախտելու դեպքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումները և գործողությունները դատական բողոքարկման առարկա լինելու հանգամանքն ուղղակիորեն բխում է ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հողվածում ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքից, որի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու ... համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք»: Ինչը ենթադրում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը նույնպես կարող է դատական բողոքարկման առարկա լինել, եթե այն խախտում է անձի իրավունքները և օրինական շահերը: Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հողվածի 2-րդ մասին, որում թվարկվում են բողոքարկման ենթակա որոշումները, և որի վրա հիմնվելով, վերաքննիչ դատարանը հիմնավորել է իր որոշումը, սպա այն 290-րդ հողվածի 1-ին մասի համեմատ կրում է լրացուցիչ բնույթ, քանի որ նրանում օգտագործվում է «նաև» շաղկապը, ինչը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ նրանում սպառիչ չի թվարկված դատական կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումները:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ եթե Քրեական դատավարության օրենսգրքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման ուղղակի դեպք և կարգ սահմանված չէ, սակայն այդ որոշումները և գործողությունները խախտում են անձի իրավունքները և

Քրեական դատավարություն

օրինական շահերը, ապա ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով դրանք ենթակա են դատական կարգով բողոքարկման:

Նշված երկու որոշումները վերաբերում են քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման՝ հետագա դատական վերահսկողության առարկա հանդիսանալու խնդրին, այնուամենայնիվ, պայմանավորված այդ խնդրի օրենսդրական կարգավորման բացակայությամբ՝ դրանցում վերլուծվում և արտահայտվում է դատարանների դիրքորոշումը քրեական հետապնդման մարմինների որոշումների և գործողությունների բողոքարկման ազատության սահմանների և դրանց որոշման չափանիշների մասին:

Ներկայացված երկու դիրքորոշումների համեմատական վերլուծությունից երևում է, որ դրանց տարբերությունը դրսևորվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի լայն կամ նեղ մեկնաբանության մեջ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, լայն մեկնաբանելով վերոնշյալ հոդվածը, ընդարձակում է հետագա դատական վերահսկողության ոլորտը՝ դրա տակ մտցնելով քրեական հետապնդման մարմնի բոլոր այն գործողություններն ու որոշումները, որոնք սահմանափակում են անձի իրավունքները կամ ազատությունները:

Ակնհայտ է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումն իր հիմքում ունի դատավարության մասնակիցների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության երաշխիքների լայնացման միտում, սակայն, մեր կարծիքով, այն չի ապահովում գործնականում հիմնախնդրի կարգավորումը դրա հստակության տեսանկյունից:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը հռչակում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության

պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը, որի վրա հիմնված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ քրեական հետապնդման մարմնի գործողությունների և որոշումների դատական բողոքարկման ազատության սահմանների վերաբերյալ վերոնշյալ դիրքորոշումը, երաշխավորում է միայն մարդու իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող ցանկացած որոշման և գործողության դատական վերահսկողության առարկա լինելը: Այն չի սահմանում այդ որոշումների և գործողությունների դատական վերահսկողության ընթացակարգն ու կոնկրետ տեսակը, որին ենթակա է կոնկրետ դատավարական որոշումը կամ դատավարական գործողությունը: Կոնկրետ որոշման կամ դատավարական գործողության կամ դրանց կոնկրետ խմբի քննության ընթացակարգը որոշում է քրեադատավարական օրենսգիրքը՝ դրանով որոշելով նաև դատական վերահսկողության՝ դրանց վրա տարածվող տեսակը: Նշված հանգամանքը որոշելիս հաշվի են առնվում կոնկրետ դատավարական որոշման կամ գործողության առանձնահատկությունները, դրանց իրավական հետևանքներն՝ ըստ էության և ժամանակի մեջ, հետագայում դրանց օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման հնարավորությունը: Դատավարական գործողությունների ու որոշումների դատական վերահսկողության առարկա լինելը չի ենթադրում դրանց բողոքարկման պարտադիրություն: Դրանք կարող են դատական վերահսկողության առարկա հանդիսանալ ոչ միայն բողոքարկման, այլև դատական քննության փուլում դրանց օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման միջոցով:

Այսինքն՝ ՀՀ Սահմանադրության 19-

րդ հողվածը սահմանում է քրեական հետապնդման մարմնի՝ իրավունք սահմանափակող որոշումների և գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգման և ոչ թե դրանց բողոքարկման պարտադիրությունը: Իսկ այն հանգամանքը, թե դատավարական գործողության կամ որոշման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը կիրականացվի դրանց բողոքարկման, թե այլ ընթացակարգի կիրառման արդյունքում, որոշում է քրեադատավարական օրենքը՝ այդ գործողությունների և որոշումների առանձնահատկությունների հաշվառմամբ:

Բացի այդ, քրեական գործով վարույթի ընթացքում անձի իրավունքներն ու ազատություններն ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակող որոշումները բավականին շատ են: Դրա համար դրանք պետք է առաջին հերթին՝ տարբերակել օրինականության և հիմնավորվածության ապահովման ընթացակարգի կիրառման տեսանկյունից, այսինքն՝ հստակեցնել այն չափանիշը, որով որոշվում է քրեական հետապնդման մարմնի յուրաքանչյուր գործողության և որոշման վրա տարածվող վերահսկողության տեսակը:

Քրեական հետապնդման մարմնի մի շարք որոշումներ և գործողություններ, թեև ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակում են դատավարության մասնակիցների իրավունքներն ու ազատությունները, սակայն իրենց առանձնահատկությունների ուժով հանդիսանում են ոչ թե հետագա, այլ ռեզիզիոն դատական վերահսկողության առարկա: Դրավա օրինակ են անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը և մեղադրական եզրակացությունը:

Սրանք այնպիսի դատավարական փաստաթղթեր են, որոնք հանդիսանում են քննության որոշակի փուլի ամփոփման ձև և ունեն իրենց շարունակությունը: Այսպես, շարունակվող քննության արդյունքում կայացվում է որոշում ան-

ձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին՝ դրանով ազդարարելով հանցագործությունը կոնկրետ անձի կողմից կատարելու մասին վկայող բավարար հիմքերի առկայությունը: Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման տրամաբանական շարունակությունն էլ հանդիսանում է մեղադրական եզրակացությունը: Քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվում է դատարան և դրանում ձևակերպված մեղադրանքի սահմաններում իրականացվող դատական քննությամբ դատարանը ռեզիզիոն վերահսկողություն է իրականացնում և՛ հանցագործության առկայության, և՛ այն կոնկրետ անձի կողմից կատարվելու, և՛ քրեական հետապնդման մարմնի այդ եզրահանգումների հիմքում ընկած որոշումների և գործողությունների նկատմամբ՝ ձևական և բովանդակային առումով: Այսինքն՝ վերոնշյալ դատավարական փաստաթղթերում քրեական գործով վարույթի որոշակի փուլերում ձևակերպվում է մեղադրանքը, որի հիմնավորվածությունը դատարանն ստուգում է վարույթի մյուս՝ դատական քննության փուլում: Այդ փաստաթղթերի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատարանն ստուգում է իր հիմնական գործառնության՝ արդարադատության իրականացմամբ:

Նույնը կարելի է պնդել մաև քրեական հետապնդման մարմնի՝ սպացույցների հավաքմանն ուղղված գործողությունների և որոշումների, այսինքն՝ քննչական գործողությունների և քննչական գործողություն կատարելու վերաբերյալ որոշումների⁶ օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման կապակցությամբ: Դրանց մեծամասնությունը սահմանափակում է անձի իրավունքներն ու ազատությունները, սակայն չպետք է ենթակա լինի դատական բողոքարկման, քանի որ հանդիսանում է դատական քննության առարկա հանդիսացող մեղադրանքի ձևավորման միջոց, և դրանց օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը

Քրեական դատավարություն

նը ենթակա է ստուգման մեղադրանքի հիմնավորվածության ստուգման համատեքստում: Այսպիսի որոշումների կամ գործողությունների դատական բողոքարկումը միանշանակ կկազմալուծի նախնական քննությունը:

Այսինքն՝ հետագա դատական վերահսկողության առարկա չպետք է հանդիսանան քրեական հետապնդման մարմնի այն որոշումները, որոնցում ձևակերպվում է դատական քննության առարկա հանդիսացող մեղադրանքը և այն որոշումներն ու գործողությունները, որոնք ուղղված են այդ մեղադրանքի հիմքերի ձևավորմանը: Առանձին դատավարական գործողությունների և դատավարական որոշումների բացառումը հետագա դատական վերահսկողությունից չի հակասում ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին, քանի որ մյուս՝ այսինքն՝ հետագա և նախնական վերահսկողության ոլորտից դուրս մնացած բոլոր դատավարական որոշումների և գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումն իրականացվում է վերստուգող դատական վերահսկողության սահմաններում՝ գործի ըստ էության լուծման համատեքստում:

Հետևաբար, հետագա դատական վերահսկողության առարկայի մեջ մտնում են քրեական հետապնդման մարմնի՝ վարույթին մասնակցող անձանց իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող միայն այն որոշումներն ու գործողությունները, որոնք չեն կազմում դատական քննության հիմնական առարկան:

Հակառակ դեպքում, եթե հետագա դատական վերահսկողությունը տարածվում է բոլոր, այդ թվում՝ ապացույցների հավաքմանն ուղղված և թեկուզ հարկադրանք պարունակող, հետևաբար նաև դատավարության մասնակցի իրավունքները սահմանափակող գործողությունների և քննության որոշակի արդյունք ամփոփող որոշումների վրա, ապա ստացվում է, որ դատարանը դեռևս մինչդատական

վարույթից սկսած՝ վերահսկողություն է իրականացնում գործի ամբողջ քննության նկատմամբ: Այս դեպքում այդ քննության արդյունքների նկատմամբ ռևիզիոն դատական վերահսկողությունը գործի դատական քննության շրջանակներում դառնում է անիմաստ, քանի որ դատական քննության ընթացքում քննարկման առարկա հանդիսացող հարցերի մասին իր վերաբերմունքը դատարանն արդեն իսկ արտահայտած է լինում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում: Ստացվում է, որ դատարանն արդարադատության իրականացման իր գործառնության իրականացումն սկսում է մինչդատական վարույթից:

Այսպիսով, մեր համոզմամբ, հետագա դատական վերահսկողության առարկայի որոշման համար պետք է գործեն հետևյալ երկու չափանիշները.

- քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը կամ գործողությունը պետք է սահմանափակի դատավարությանը մասնակցող անձանց իրավունքները կամ ազատությունները.

- այդ որոշումը կամ գործողությունը չպետք է հանդիսանա դատական քննության հիմնական առարկան, կամ դրա բաղկացուցիչ մասը:

Խնդիրն ակնհայտորեն կապված է նաև մինչդատական վարույթին դատարանի միջամտության թույլատրելի սահմանների հետ, որոնց անտեսումն, անկասկած, կհանգեցնի նաև քրեական դատավարությունում նախնական քննության և այն իրականացնող մարմինների դերի նսեմացման: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ոլորտը պետք է սահմանափակված լինի դատավարական ֆունկցիաների տարանջատման և մինչդատական վարույթին դատարանի ավելորդ միջամտության բացառման անհրաժեշտությամբ:

Կարծում ենք՝ ՀՀ քրեական դատա-

վարության օրենսգիրքը պետք է սահմանի այն դատավարական գործողությունների և որոշումների շրջանակը, որոնք ենթակա չեն դատական բողոքարկման:

Առաջարկում ենք ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածում նախատեսել 2.1-րդ կետ հետևյալ բովանդակությամբ.

«Սույն հոդվածով սահմանված կարգով դատարան չեն կարող բողոքարկվել քննչական գործողություն կատարելու, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու, առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի որոշումները, ինչպես նաև մեղադրական

եզրակացությունը:

Դատարան չեն կարող բողոքարկվել նաև քրեական հետապնդման մարմնի կողմից կատարվող քննչական գործողությունները»:

Այսպիսի լուծումը մեր համոզմամբ կապահովի մինչդատական վարությամբ դատավարության մասնակիցների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը դատավարական ֆունկցիաների հստակ տարանջատման և մինչդատական վարությի դատարանի ավելորդ միջամտության բացառման պայմաններում:

1. Ռ.Գ. քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդված:

2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս. Խմբ.՝ Գ.Ս.Ղազինյան. Երևան, 2005թ., էջ 249:

3. *Артамонов А.Н.* Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2003г.

4. *Ավետիսյան Հ.* Մինչդատական վարության նկատմամբ դատական վերահսկողությունը՝ որպես անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովման երաշխիք. Իրավ. գիտ. թեկն..... ատենախոսության սեղմագիր: Երևան, 2009թ., էջ 19-20:

5. *Курьшева Н.С.* Производство по жалобе на действия (бездействие) и решения дознавателя, следователя и прокурора (в порядке ст. 125 УПК РФ).

Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2008г., с. 14.

6. Քննչական գործողության ներքո նկատի ունենք ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված քննչական գործողությունները, այլ միայն նրանք, որոնք հանդիսանում են որոնողական օպերացիաներ և որոնց իրականացմամբ վարույթն իրականացնող մարմինը ձեռք է բերում ապացույցներ: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը քննչական գործողություն է համարում նաև գույքի վրա կալանք դնելը, որն ըստ էության հանդիսանում է ոչ թե փաստական տվյալների ստացման, այլ դատավարական հարկադրանքի միջոց:

Նշենք նաև, որ շրջանառության մեջ դրված ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում գույքի վրա կալանք դնելը նախատեսված է որպես դատավարական հարկադրանքի այլ միջոց:

Ваге ЕНГИБАРЯН

*Доцент кафедры Уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
Исполнительный директор Союза Судей Республики Армения,
кандидат юридических наук, доцент*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ РАССЛЕДОВАНИЯ

Организация взаимодействия между правоохранительными органами при расследовании преступлений целенаправлена на решение задачи сокращения сроков расследования и повышения эффективности расследования, которая может быть успешно достигнута только объединенными, согласованными усилиями всех правоохранительных органов.

Иными словами взаимодействия правоохранительных органов при расследовании преступлений является необходимостью.

Анализ имеющихся на этот счет в юридической и специальной литературе суждений и изучение сложившейся практики позволяют согласиться с А.П. Дербеневым, что эта необходимость взаимодействия возникает также когда:

- следователь испытывает затруднения в отыскании доказательств;
- в связи со следственным действием требуется осуществление функций, специфически присущих органу дознания;
- следователь один физически не может эффективно произвести данное следственное действие;
- неизвестно местонахождение обвиняемого;
- неизвестно местонахождение иму-

щества, на которое должен быть наложен арест в обеспечение гражданского иска или возможной конфискации имущества;

- не обнаружено лицо, совершившее преступление;
- при проведении профилактической работы на обслуживаемом следственном участке¹.

Взаимодействие, как любая согласованная деятельность, возникает при определенных условиях, наиболее существенными из которых в большинстве литературных источников называют следующие:

- соблюдение всеми его участниками законности;
- разграничение компетенции следователя и оперативного работника с учетом специфики их деятельности;
- комплексное использование сил и средств, которыми располагают следователь и оперативные работники;
- организующая роль следователя на стадии возбуждения уголовного дела и в процессе расследования;
- самостоятельность оперативного работника в выборе средств и тактических приемов осуществления оперативно-розыскных и организационных мероприятий;
- поддержание атмосферы сотрудничества и взаимной помощи;

- неразглашение данных предварительного следствия, а также сведений, полученных оперативным путем².

Согласно ст. 189 УПК Республики Армения, предварительное следствие по уголовным делам производят следователи специальной следственной службы, полиции, государственной уполномоченной органа в сфере обороны, органов национальной безопасности, налоговой и таможенной службы.

Согласно ст. 56 УПК Республики Армения, органами дознания являются:

- 1) полиция;
- 2) командиры воинских частей, войсковых соединений и начальники военных организаций — по делам о воинских преступлениях, а также по делам о деяниях, совершенных на территории воинской части или приписываемых военнослужащим срочной службы;
- 3) органы пожарного надзора — по делам о пожарах;
- 4) налоговые органы — по делам о налоговых преступлениях;
- 5) таможенные органы — по делам о контрабанде;
- 6) органы национальной безопасности — по делам, отнесенным законом к их компетенции.

27 ноября 2005г. в Республике Армения был проведен конституционный референдум, в результате которого Конституция Республики Армения (1995г.)³ была принята в новой редакции, а внесенные изменения в Конституцию Республики Армения (ст. 103) законодательно закрепили изъятие полномочий предварительного следствия у прокуратуры Республики Армения.

В 2007г. был принят новый закон Республики Армения «О Прокуратуре

Республики Армения»⁴, на основании которого следственный аппарат прокуратуры Республики Армения с 1 декабря 2007 года был выведен из ее состава, преобразован в Следственную службу и передан Министерству обороны Республики Армения, Полиции Республики Армения, Службе национальной безопасности Республики Армения, Комитету Государственных доходов Республики Армения. Вскоре, в качестве независимого следственного органа на основании закона Республики Армения «О Специальной Следственной Службе Республики Армения», принятой в 30 ноября 2007 года, был создан Специальная Следственная Служба Республики Армения.

При этом следственные подразделения не получили полномочия возбуждать уголовное преследование, так как, согласно ст. 24 Закона Республики Армения «О Прокуратуре Республики Армения» (2007г.), функция возбуждения уголовного преследования принадлежит исключительно прокурору, хотя законодательное определение понятия и содержания этой функции отсутствуют. В научной литературе высказываются различные точки зрения на структуру и содержание уголовного преследования.

В научной юридической литературе существует несколько точек зрения по определению понятия «взаимодействие» при расследовании преступлений. Хотя они и отличаются друг от друга, большей или меньшей степенью конкретизации целей взаимодействия, а также выделением тех или иных его принципов, однако различия не затрагивают сущности рассматриваемого понятия.

Понятие взаимодействия как коллективной деятельности раскрывается

С. М. Вологиным и А. В. Сивачевым: «Применительно к расследованию преступлений взаимодействие представляет собой коллективную деятельность предварительного следствия, дознания, других подразделений органов внутренних дел и их представителей, которая предполагает соединение отдельных (индивидуальных) действий в единую совокупность, наиболее пригодную для достижения цели, т. е. интеграцию (синтез) действий»⁵. При этом основными условиями такой деятельности являются оптимальная координация, согласование и специализация субъектов взаимодействия, разделение труда, при котором каждый из участников выполняет постоянную функцию, требующую особого навыка в повторяющейся коллективной работе.

Так, А.Р. Ратинов под взаимодействием понимает «основанную на законе согласованную деятельность административно не зависимых друг от друга органов следствия и дознания, направленную на раскрытие и расследование, пресечение и предупреждение конкретного преступления путем наиболее целесообразного сочетания методов и средств, присущих этим органам»⁶, а Ф.Ю. Бердичевский рассматривает взаимодействие как «основанную на законе и подзаконных актах согласованную деятельность следователя и органа милиции, предполагающую рациональное сочетание процессуальных действий и оперативно-розыскных мер, осуществляемых каждым из них в соответствии со своими функциями и в пределах предоставленных им законом полномочий»⁷. Аналогичной точки зрения придерживается и В.Е. Сидоров⁸.

В свою очередь, И.Ф. Герасимов

считает взаимодействие органов дознания и предварительного следствия как «основанное на законе и общности задач в уголовном судопроизводстве наиболее разумное сочетание и эффективное использование полномочий и методов работы, присущих каждому из указанных органов, обусловленное различием в их компетенции и формах деятельности, направленное на раскрытие, расследование и предупреждение преступлений»⁹. Н.Н. Гапанович и И.И. Мартинович определяют взаимодействие как «согласованную по целям, месту и времени, основанную на законе и подзаконных актах деятельность следователя и оперативного работника (в пределах их компетенции), направленную на полное и быстрое раскрытие преступлений, всестороннее и объективное расследование уголовного дела и розыск скрывшихся преступников. Находит оно свое выражение в объединении сил и средств органов предварительного следствия и дознания в борьбе с преступностью путем правильного использования и рационального сочетания методов и средств, применяемых этими органами для достижения наиболее эффективных результатов в выполнении задач правосудия»¹⁰.

А.И. Зиновкин и Г.В. Дроздов рассматривают взаимодействие как «основанную на законе и подзаконных нормативных актах совместную и согласованную деятельность следователя и органа дознания, направленную на решение задач предварительного расследования и осуществляемую при руководящей и организующей роли следователя и четком разграничении их компетенции»¹¹, Н.В. Жогин и Ф.Н. Фаткуллин считают взаимодействие как «основанную на законе согласованную

деятельность должностных лиц органов предварительного следствия и дознания, направленную на раскрытие преступления и изобличение виновных, пресечение и предупреждение чей-либо преступной деятельности и возмещение причиненного материального ущерба путем наиболее рационального сочетания методов, применяемых этими органами»¹².

А.Я. Дубинский определяет взаимодействие следователя с органами дознания как «основанную на законе, согласованную по цели, месту и времени деятельность независимых друг от друга в административном отношении органов, которая выражена в наиболее целесообразном сочетании присущих этим органам средств и методов и направлена при организующей роли следователя на предупреждение, пресечение, раскрытие и всестороннее, полное и объективное расследование преступлений, производство которых отнесено к компетенции следователей»¹³.

Р.С. Белкин рассматривал взаимодействие как «одну из форм организации расследования преступлений, заключающуюся в основанном на законе сотрудничестве следователя с органом дознания, согласованном по целям, месту и времени»¹⁴. И.М. Гуткина определяет взаимодействие следователя с органами дознания как «основанное на законе сотрудничество не подчиненных друг другу органов, при котором они действуют согласованно, целесообразно, сочетая применяемые ими средства и способы в целях предупреждения, пресечения и раскрытия преступлений, привлечения к уголовной ответственности виновных»¹⁵. Аналогичной позиции придерживается и И.И. Мельников¹⁶.

Обобщая вышеприведенные точки

зрения, нам представляется, что взаимодействие есть основанная на законах, ведомственных и межведомственных нормативных актах, согласованная по месту, времени, задачам и целям совместная деятельность органов расследования Республики Армения по комплексному использованию ими сил, средств, приемов и методов, присущих этим органам, для выявления преступлений и лиц, их совершивших, отыскания источников доказательственной информации в интересах раскрытия и расследования преступлений.

Комплексное использование сил и средств при взаимодействии создает условия для существенного ускорения процессов обмена информацией между субъектами правоохранительной деятельности, обеспечивает ее накопление и систематизацию, использование возможностей оперативно-разыскных и иных служб, а также стимулирует функциональную специализацию участников взаимодействия и ликвидацию параллелизма в их работе, обеспечивает взаимный контроль элементов системы, создает условия для возможного резервирования сил и средств правоохранительных органов в решении задач взаимодействия¹⁷.

Взаимодействие правоохранительных органов в процессуальном значении не равнозначно координации их деятельности как различных государственных органов в борьбе с преступностью, ибо координация их деятельности в данном направлении, в отличие от взаимодействия при расследовании преступлений, не ограничена рамками производства по конкретному уголовному делу. Координация содержит в себе элементы подчинения нижестоящих органов решениям вышес-

*ՀՀ նախագահի աշխատակազմի ներման,
քաղաքացիության պարզևների
և կոչումների վարչության գլխավոր մասնագետ,
ՀՊՄՀ իրավագիտության և նրա դասավանդման
մեթոդիկայի ամբիոնի դասախոս*

ՊԱՏԺԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պատժի ինստիտուտն իր էությունը հանդիսանում է պետության կողմից սանկցիավորվող և միմիայն դատական ակտով հանցավոր արարքում մեղավոր անձի նկատմամբ կիրառվող հարկադրանքի միջոց: Այն պետության բնական վերաբերմունքն է հանցագործության նկատմամբ: Պատժի՝ որպես պետական հարկադրանքի միջոցի, բնորոշումը հավաստում է այն փաստը, որ պատիժը նշանակվում է միայն դատարանի դատավճռով և պետության անումից: Դրանով իսկ փաստվում է պատժի հանրային բնույթը և սահմանադրական հիմքը, քանի որ սահմանադրորեն ամրագրված է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են դատարանները՝ Սահմանադրությանն ու օրենքներին համապատասխան, ինչպես նաև այն, որ պատիժ նշանակվում է օրենքին համապատասխան և միայն հանցավոր արարքի կատարման մեջ մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ, քանզի մեղադրվող անձը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

Պատժի բովանդակությունը դատապարտյալի իրավունքների և ազատու-

թյունների սահմանափակումն է որպես մարդ, որպես պետության քաղաքացի, որոնք, ամրագրված լինելով ՀՀ Սահմանադրությամբ (2-րդ գլուխ), իրենց զարգացումն են գտել այլ իրավական ակտերում: Դատապարտյալի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումն ընդգրկում է անձի կողմից որևէ իրավունքի ամբողջական իրականացումը, ինչպիսին է օրինակ՝ ազատ տեղաշարժման և բնակության վայր ընտրելու իրավունքը՝ պայմանավորված ազատագրվման հետ կապված պատժի կրման հետ:

Հանցանքի կատարման մեջ մեղավոր անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հետ կապված հարցերն արտահայտված են Քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասում, ուր ներկայացված են նաև պատժի տեսակները: Այդ դրույթները հստակեցվում և լրացվում են քրեակատարողական օրենսդրությամբ, որը կանոնակարգում է պատժի կատարման կարգն ու պայմանները: Քրեակատարողական քաղաքականությունն ամբողջացնում է քրեական պատիժներ կատարելիս պետության գործունեության ձևերը, եղանակները, սկզբունքները, նպատակները և հիմնական ուղղությունները, ինչպես նաև դատապարտյալների ուղղումը, նոր հանցագոր-

Քրեակատարողական իրավունք

ծությունների կանխումը ինչպես դատապարտյալների, այնպես էլ այլ անձանց կողմից:¹

Պատժի նպատակն արդարության վերականգնումն է, դատապարտյալի ուղղումն ու նոր հացագործությունների կանխումը: Անշուշտ, սոցիալական արդարությունը վերականգնելուն հասնելը ենթադրում է պատժի արդարացիություն: Ինչպես սահմանում է ՀՀ քր. օր-ը (հոդված 10), հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատիժն ու քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի՝ համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, այն կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը: Անձը քրեական պատասխանատվության է ենթարկվում միայն անձամբ իր կատարած հանցանքի համար, միայն հանրության համար վտանգավոր այնպիսի գործողության կամ անգործության և հանրության համար վտանգավոր հետևանքների համար: Հասարակական վտանգավորության աստիճանն էլ պայմանավորում է մեղքի ձևն ու կոնկրետ հանցագործության համար քրեական պատասխանատվության և պատժի տեսակը, ուստի պատիժը հանդես է գալիս որպես «հատուցում» հանցագործության համար, որի չափը կախված է վերջինիս ծանրության աստիճանից: Հատուցման տեսությունը փիլիսոփայության մեջ ունի դարավոր պատմություն և դարեր շարունակ ամենատարածվածն է եղել: Պատժի հատուցման գաղափարը պաշտպանել և զարգացրել են հին հունական այնպիսի փիլիսոփաներ, ինչպիսիք էին Արիստոտելն ու Պյութագորասը, ապա այն իր զարգացումը գտավ Կանտի և Հեգելի աշ-

խատություններում, որտեղ վերջինս, ի տարբերություն Կանտի, խոսում էր ոչ թե չարիքի դեմ նույնությամբ և ամբողջությամբ հատուցելու, այլ հանցագործի կողմից խախտված իրավունքների վերականգնման մասին: Նոր շրջանում պատժի հատուցման մասին խոսեցին Հ.Հրոցիուսը և Թ.Հոբսը, որոնք որպես պատժի նպատակ տեսնում էին ոչ թե հատուցումը, այլ ահաբեկումը, հանցագործների և այլ անձանց ուղղումը: Այդուամենայնիվ, քրեական իրավունքի համար կարևոր էր Չ. Բեկարիայի արտահայտած տեսակետը, ով, պատժի հատուցման գաղափարը մերժելով, պատժի նպատակ համարում էր այնպիսի պատժի սահմանման անհրաժեշտությունը, որը հանցագործի համար խոչընդոտներ կստեղծի, պատիժը կհամապատասխանի հանցագործությանը, հանցագործի համար կլինի նվազ տանջալի, բայց նրա վրա մեծ ազդեցություն կունենա, քանի որ արդյունավետ է ոչ թե պատժի հատուցումը, այլ անխուսափելիությունը: Այն-հայտ է այս սկզբունքի արդիականությունը, ինչպես երկու հարյուր տարի առաջ, այնպես էլ այսօր:

Հարյուրամյակների ընթացքում պատժի նպատակի ուսումնասիրությունը գտնվել է իրավագետ գիտնականների և փիլիսոփաների ուշադրության կենտրոնում: Իրավագետների մի ստվար հատված հանգել է այն եզրակացության և պնդում է այն տեսակետը, որ պատժի վերջնական նպատակը միայն և բացարձակապես հանցագործությունների կանխումն է (պրեկենցիան):

Պատժի համակարգը՝ քրեական օրենքով սահմանված պատժի տեսակների սպառիչ, կամայական փոփոխու-

Քրեակատարողական իրավունք

թյունների ոչ ենթակա և դատարանի համար պարտադիր ցանկ է, որոնք նշանակվում են հանցագործության մեջ մեղավոր անձի նկատմամբ: Քրեական օրենսգրքն արդարացիորեն սահմանում է, որ հանցագործի անձն ինքնուրույն հիմք է հանդիսանում դատարանի կողմից պատժի անհատականացման համար: Վերջապես, պատիժ նշանակվում է միայն հանցագործի նկատմամբ և ոչ մի պարագայում չի կարող փոխանցվել այլ անձանց (օրինակ՝ հանցանք կատարած անչափահասի ծնողներին):² ՀՀ քրեական օրենսգրքը, սահմանելով իր խտության աստիճանով, բնույթով և դատապարտյալների նկատմամբ ներգործության առանձնահատկություններով տարբեր պատժատեսակներ, միաժամանակ արտացոլում է քրեական իրավունքի հիմնական սկզբունքները, մասնավորապես՝ օրինականության, արդարության, մարդասիրության սկզբունքները: Այս ամենը դատարանին հնարավորություն է տալիս նշանակել արդարացի պատիժ և առավելագույնս նպաստել դատապարտյալների ուղղմանը, սոցիալական արդարության վերականգնմանը և նոր հանցագործությունների կանխմանը՝ հաշվի առնելով հանցագործության ծանրությունը և հանցագործի վտանգավորության աստիճանը: Օրինականության սկզբունքն արտացոլված է նաև ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքում, որը սահմանում է, որ պատիժները կատարող մարմինների և հիմնարկների պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն օրենքով իրենց վերապահված գործողություններ: Պաշտոնատար անձանց գործողությունների կատարումը կարող է բողոքարկվել դատարան կամ օրենքով նա-

խատեսված այլ մարմին (ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 7-րդ հոդված):

ՀՀ քրեական օրենսգրքը նախատեսում է պատժի հետևյալ տեսակները՝

- տուգանքը,
- որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկումը,
- հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը,
- գույքի բռնագրավումը,
- կալանքը,
- կարգապահական գումարտակում պահելը,
- ազատագրկումը որոշակի ժամկետով,
- ցմահ ազատագրկումը:

Պատժի համակարգը կազմող այս բոլոր տարրերը բաժանվում են երեք խմբի՝ հիմնական, լրացուցիչ և պատիժներ, որոնք կիրառվում են թե՛ որպես հիմնական, թե՛ լրացուցիչ: Մեկ հանցագործության համար դատարանի կողմից կարող է նշանակվել միայն մեկ հիմնական պատիժ: Հիմնական պատժին ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված կարգով և դեպքերում կարող են միացվել մեկ կամ մի քանի լրացուցիչ պատիժներ: Դատապարտյալի ուղղման և սոցիալական արդարության վերականգնման, ինչպես նաև նրանում օրինապահ վարքագիծ ձևավորելու նպատակով պատիժը կարող է զուգակցվել օրենքով նախատեսված ուղղման միջոցների հետ (ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 10-րդ հոդված):

Այնուամենայնիվ, որոշ դեպքերում հանցավորության դեմ կարելի է պայքա-

Քրեակատարողական իրավունք

ՄԱՑԻՍ 2010 5 (130)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

92

րել՝ նշանակված պատիժն այլ պատժատեսակով փոխարինելով, պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելով, կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելով: Ժամանակակից իրավաբանական գրականության ամենակարևոր և խնդրահարույց խնդիրներից է քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատելու ինստիտուտի ուսումնասիրությունը: Հնագույն ժամանակներից այս խնդրին ցուցաբերվել է դիֆերենցված մոտեցում. առանձնացվում է անձանց որոշակի կատեգորիա, որոնք կարող էին ազատվել քրեական պատասխանատվությունից: Այն իր արդիականությունը չի կորցրել նաև այսօր: Այն առաջին հերթին պայմանավորվում է իրավագիտության և օրենսդրական դաշտի զարգացման և կատարելագործման հետ՝ կապված պետության քաղաքական և իրավական պատկերացումների հետ: Պատժի կրումից ազատելու ինստիտուտը սերտորեն կապված է քրեական պատասխանատվության ինստիտուտի հետ:³ Այս առումով քրեական պատասխանատվության հասկացության, էության և բովանդակության ընկալումն էական նշանակություն ունի քրեական պատժից ազատման ինստիտուտի ուսումնասիրման համար: ՀՀ քրեական օրենսգիրքը քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հետ կապված հարցին նվիրել է մի ամբողջ գլուխ (11): Այս կերպ հստակ սահմանագիծ է անցկացվում քրեական պատասխանատվությունից ազատելու և քրեական պատժից ազատելու ինստիտուտների միջև (գլուխ 12,13): Ուսումնասիրելով դրանց բովանդակությունը՝ նկատում ենք այն հիմնական տարբերությունները և

քրեաիրավական յուրահատկությունը, որը բնորոշ է նրանցից յուրաքանչյուրին: Քրեական պատասխանատվության բնորոշ հատկանիշ է դատապարտումը, այսինքն՝ մեղադրական դատավճիռը, որով անձը մեղավոր է ճանաչվում կոնկրետ հանցանքում և իր տարիքի համար ենթակա է պատժի: Քրեական պատժից ազատելու ինստիտուտը գործում է անձի դատապարտվելուց հետո, այսինքն՝ դատավճռի կայացումից հետո: Ընդհանրապես, «Ազատել» նշանակում է ազատ արձակել, ազատ թողնել, այսինքն՝ ձերբազատել ինչ-որ բանից, որի պատասխանատվությունը դրված է որևէ անձի վրա: Եթե անձն ազատ է, հարկ չկա նրան ազատել, եթե չկան սահմանափակումներ, կարիք չկա հանել, չեղյալ համարել, հետևաբար ազատումը ենթադրում է, որ անձի վրայից հանվում են այնպիսի սահմանափակումներ, որոնք կային:⁴

Անձն ազատվում է պատժի կրումից մեղադրական դատավճռի վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով, համաձայնեմամբ, ինչպես դատաքննության, այնպես էլ պատժի կրման ընթացքում, հետագա պատժի կրումից անձը կարող է ազատվել պայմանական վաղաժամկետ ազատման, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելով, ներման, համաներման, արտակարգ իրադրության կամ ծանր հիվանդության հետևանքով:

Ընդհանուր կանխման տեսանկյունից պատժի սոցիալական արդյունավետությունն այդքան էլ բարձր չէ, սակայն տարբեր ժամանակներում և տարբեր երկրներում կատարված սոցիոլոգիական հետազոտությունները վկայում են, որ քաղաքացիների որոշակի հատվածը

Քրեակատարողական իրավունք

ձեռնպահ է մնում հանցագործություններից հենց պատժի սպառնալիքով: Պատիժը հանցավորության դեմ պայքարի գլխավոր միջոցը չէ, այստեղ գլխավոր դերը պատկանում է պետության կողմից իրականացվող տնտեսական, քաղաքական, կազմակերպակառավարչական միջոցառումներին: Այնուամենայնիվ, պատիժը հանցավորության դեմ պայքարի

կարևոր և անհրաժեշտ միջոց է: Պատիժը միջոց է կասեցնելու հանցավոր ոսնձգությունները, ներգործում է հասարակության անկայուն անդամների վրա՝ բարոյական տեսանկյունից ստիպելով պատժի սպառնալիքի ներքո չկատարել քրեորեն պատժելի արարքներ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Սահմանադրություն:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք 2003թ.:
3. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրք 2004:
4. **Առաքելյան Ս., Գարուզյան Ա., Խաչիկյան Հ., Ղազինյան Գ., Մաղաքյան Ն.** ՀՀ քրեական իրավունք, ընդհանուր մաս, Երևան, 2009:
5. **Խաչիկյան Հ. Մ.** ՀՀ քրեակատարողական իրավունք, Երևան, 2009:

6. **Козочкина И.Д.** Уголовное право зарубежных государств. М., 2003.
7. **Качурин Д. В.** Общие начала назначения наказания, М., 2002.
8. **Козаченко И. Я., Незнамова З. А.** Уголовное право: Общая часть, М., 2000.

1. **Խաչիկյան Հ. Մ.** ՀՀ քրեակատարողական իրավունք, Երևան, 2009, էջ 12:
2. **Առաքելյան Ս., Գարուզյան Ա., Խաչիկյան Հ., Ղազինյան Գ., Մաղաքյան Ն.** ՀՀ քրեական իրավունք, ընդհանուր մաս, Երևան, 2009, էջ 376:

3. **Качурин Д. В.** Общие начала назначения наказания, М., 2002.
4. **Козаченко И. Я., Незнамова З. А.** Уголовное право: Общая часть, М., 2000.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱԳԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱԼՍՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ)**

2010 թվականի ապրիլի 2-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ ոստիկանության ճանապարհային ոստիկանության (այսուհետ՝ Ոստիկանություն) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական դատարանի 11.12.2009 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ Մարտին Ջորոյանի հայցի ընդդեմ Ոստիկանության՝ 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշումն առաջինը ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով ՀՀ վարչական դատարան՝ Մարտին Ջորոյանը պահանջել է առաջինը ճանաչել Ոստիկանության 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 11.12.2009 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է՝ անվավեր է ճանաչվել Ոստիկանության 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշումը:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ոստիկանությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) Դատարանը խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 5-րդ, 6-րդ, 65-րդ, 68-րդ, 71-րդ, 83-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Մարտին Ջորոյանը հայցադիմումով խնդրել է իրեն հասցեագրված որոշումը ճանաչել առաջինը: Մինչդեռ Դատարանը ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված ճանաչման հայցը քննել է որպես նույն օրենսգրքի 65-րդ հոդվածով նախատեսված վիճարկման հայց այն դեպքում, երբ նույն օրենսգրքի 71-րդ հոդվածի համաձայն՝ վիճարկման հայց ներկայացնելու համար սահմանված երկամսյա ժամկետում Մարտին Ջորոյանը չի դիմել դատարան և այլևս զրկված է նման պահանջ ներկայացնելու հնարավորությունից:

ՄԱՑԻՍ 2010 5 (130)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՅԱՆՈՒՄԵՆՏ

Հայցադիմումի պատասխանը հայցադիմումով ներկայացված պահանջն ընդունելու կամ դրա դեմ առարկելու մասին պատասխանողի դիրքորոշումն է: Մինչդեռ Դատարանը հաշվի չի առել, որ Ոստիկանությունը ստացել է ճանաչման հայցադիմումը և ներկայացել է ճանաչման հայցի քննության համար, հակառակ պարագայում Ոստիկանությունը որպես լրացուցիչ ապացույցներ կներկայացներ տեղեկանքներ, լուսանկարներ և ճանապարհահատվածի՝ ճանապարհային նշաններով կահավորվածության և կարգավորման վերաբերյալ այլ ապացույցներ: Դատարանը, գործի քննության ավարտին դուրս գալով ճանաչման հայցի սահմաններից, Ոստիկանությանը գրկել է ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորությունից՝ խախտելով նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի պահանջները, քանի որ եթե մույնիսկ Ոստիկանությունը որևէ հիմնավորում կամ առարկություն չի ներկայացրել, միևնույն է, Դատարանը պարտավոր էր ի պաշտոնե պարզել գործի փաստերը, կողմերից պահանջել ներկայացնել ապացույցներ և ձեռնարկել ողջամիտ այլ միջոցներ վեճի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության և լուծման համար, ինչը չի արել:

2) Դատարանը կիրառել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ, 8-րդ, 37-րդ, 43-րդ, 57-րդ հոդվածները, որոնք չպետք է կիրառներ, խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, 153-րդ հոդվածը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 130-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Դատարանն անտեսել է Ոստիկանության տված բացատրություններն ու հարցադրումները, դրանց վերաբերյալ Մարտին Չորոյանի պատասխանները, չի գնահատել գործում առկա մյուս ապացույցները, մասնավորապես՝ վարչական իրավախախտման վերաբերյալ արձանագրությունը, ինչպես նաև դրա՝ «վարչական իրավախախտում կատարած անձի բացատրությունը, դիտողությունը, ստորագրությունը» տողում Մարտին Չորոյանի ստորագրությունից բացի, որևէ առարկության կամ նշումի բացակայությունը, դրանով իսկ առարկություն չունենալու և իրավախախտման փաստն ընդունելու հանգամանքը, առավել ևս, որ վերջինիս իրավախախտման տեղում բացատրվել են իր իրավունքներն ու պարտականությունները:

Բացի այդ, Դատարանի կիրառած «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի նորմերը տվյալ դեպքում չպետք է կիրառվեին, քանի որ տվյալ վարչական վարույթի ընթացքում կիրառելի են Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի նորմերը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Դատարանի 11.12.2009 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նոր քննության կամ այն փոփոխել՝ հայցը մերժել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

Դատական պրակտիկա

1) Ոստիկանության 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշմամբ Մարտին Ջորոյանը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջը խախտելու համար ենթարկվել է 3.000 ՀՀ դրամ վարչական տուգանքի (գ.թ. 4):

2) Դիմելով ՀՀ վարչական դատարան՝ Մարտին Ջորոյանը պահանջել է առաջին փուլում նշված որոշումը (գ.թ. 2):

3) Դատարանի վճռով Մարտին Ջորոյանի հայցը բավարարել է, սակայն Ոստիկանության 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշումը ճանաչվել է անվավեր:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ

1) Վճռաբեկ բողոքն առաջին հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական դատարանում գործը հարուցվում է հայցի հիման վրա:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի համաձայն՝ վիճարկման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել ամբողջությամբ կամ մասամբ վերացնել կամ փոփոխել միջամտող վարչական ակտը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ճանաչման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել ճանաչելու վարչական ակտն առաջին լինելը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ վարչական դատարանը գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելիս որոշում է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ վարչական դատարանը գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ է կայացնում իրավահարաբերությունների առկայության կամ բացակայության կամ վարչական ակտն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն առաջին լինելու մասին:

Նշված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ ՀՀ վարչական դատարանը գործը հարուցում, քննում և լուծում է միայն հայցի հիման վրա և միմիայն հայցի շրջանակներում: Այսպես, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը հստակ տարանջատում է վիճարկման և ճանաչման հայցերի տեսակները: Հետևաբար այդ հայցերից որևէ մեկի ներկայացման դեպքում ՀՀ վարչական դատարանը պարտավոր է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը որոշել դրա շրջանակներում: Մասնավորապես՝ այն դեպքում, երբ ներկայացվում է վարչական ակտն առաջին ճանաչելու (ճանաչման հայց) վերաբերյալ հայցադիմում, ՀՀ վարչական դատարանն իրավասու է վճիռ կայացնել վարչական ակտն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն առաջին լինելու մասին, կամ մերժել այդպիսի հայցադիմումը, և իրավասու չէ իր հայեցողությամբ փոփոխել հայցապահանջը՝ վարչական ակտը ճանաչելով ան-

վավեր (վիճարկման հայց):

Սույն գործով դիմելով ՀՀ վարչական դատարան՝ Մարտին Ջորոյանը պահանջել է առաջին ճանաչել Ոստիկանության 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշումը: Այսինքն՝ Մարտին Ջորոյանը ներկայացրել է ճանաչման հայց, որի հիման վրա Դատարանը պարտավոր էր վճիռ կայացնել Ոստիկանության նշված որոշումն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն առաջին լինելու մասին կամ մերժել ներկայացված հայցադիմումը:

Մինչդեռ Դատարանը Ոստիկանության 26.03.2009 թվականի թիվ 857351 որոշումն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ պահանջի բացակայության պայմաններում այն ճանաչել է անվավեր, որով դուրս է եկել ներկայացված ճանաչման հայցի շրջանակներից: Այսինքն՝ Դատարանը սույն գործը քննել և լուծել է վիճարկման հայցի շրջանակներում, որի իրավասությունը չունի:

2) Վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքի երկրորդ հիմքին չի անդրադառնում, քանի որ սույն գործով Դատարանն ըստ էության չի իրականացրել Մարտին Ջորոյանի ներկայացրած ճանաչման հայցի քննություն:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի առաջին հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի ուժով Դատարանի վճիռը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վարչական դատարանի 11.12.2009 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Պետական տուրքի հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության արդյունքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ - RESUME

СОБРАЖЕНИЯ О КОНСТИТУЦИОННОМ ВОПРОСЕ СУДОУСТРОЙСТВА РА

**(Сравнительный правовой анализ 92-ой статьи Конституции РА
и 3-ей статьи Судебного кодекса РА)**

СЕРГЕЙ МАРАБЯН

**НАЧАЛЬНИК ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОГО УПРАВЛЕНИЯ
СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА,
СОИСКАТЕЛЬ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ**

После изменений и поправок в Конституции Республики Армения 27-ого ноября 2005 года, судебная система РА, которая основалась в 1995 году с принятием Конституции Республики Армения, перешла в качественно новый этап развития. В результате этого сформировалась новая судебная система. 21-ого февраля 2007 года был принят Судебный кодекс РА, который был предназначен регулировать все отношения, связанные с организацией судебной власти постольку, поскольку они не относятся к Конституционному суду Республики Армения.

Судебный кодекс считается результатом систематизирования судебного законодательства РА. Несомненно принятие Судебного кодекса в законодательной практике РА само по себе является положительным явлением, однако, выше всякого сомнения то, что с точки зрения соответствия с Конституцией РА возникают ряд задач, особенно когда на вопрос смотрим с точки зрения определения в нем судеобразования.

CONSIDERATIONS (MARKS) ABOUT CONSTITUTIONAL ISSUES OF THE JUDICIAL SYSTEM OF THE RA

**(Comparative legal analysis 92 article of the Constitution
of the RA and 3 article of the Judicial code of the RA)**

SERGEY MARABYAN

**HEAD OF THE ORGANIZING-LEGAL DEPARTMENT
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA,
POST-GRADUATE STUDENT OF LAW FACULTY OF YSU**

After change and adjustments in Constitutions of the Republic of Armenia 27 November 2005, judicial system of the RA, which was founded in 1995 with taking the Constitutions of the Republic of Armenia, has altered by sawing in qualitative new stage of the development. As a result this ed the new judicial system. 21 February 2007 were accepted Judicial code of the RA, which was intended to adjust all relations, connected with organization judicial authorities so far as they do not pertain to Constiitutional court of the Republic of Armenia.

The Judicial code is classification of the judicial legislation of the RA considered by result. Certainly taking the Judicial code in legislative practical person of the RA itself is a positive phenomena, however, above any doubts that with standpoint of the correspondence to with Constitution of the RA appear the row of the problems.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПРАВОСУДИЯ, КАК ОСНОВНАЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВАЯ ФОРМА ИСПОЛНЕНИЯ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

НАРЕК ГАБРИЕЛЯН

*АСПИРАНТ ФИЛОСОФИИ, СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА,
СОВЕТНИК НАЧАЛЬНИКА СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА*

Являясь самостоятельной ветвью государственной власти, судебная власть совершает ряд функций, которые не свойственны в условиях авторитарных политических режимах.

По мнению автора, судебная власть совершается специальными организационно-правовыми формами, которые приводят к юстиции, судебному контролю и правотворческому действию, которые свойственны системам судебной власти, действующим в правовых государствах.

Главной и основной организационно-правовой формой исполнения судебной власти является юстиция, которая закреплена в 91-ой статье Конституции РА. “Юстицию в Республике Армения совершают только суды, в соответствии с Конституцией и законами”. Обеспечение прав и свобод личности и гражданина являются главными функциями юстиции.

JUSTICE AS MAIN ORGANIZATIONAL-LEGAL FORM OF THE PERFORMANCE OF THE JUDICIAL POWER

NAREK GABRIELIAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE PHILOSOPHY,
SOCIOLOGIES AND LAW NAN OF THE RA,
ADVISER TO HEAD OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

Being independent branch state authorities, judicial power makes the row a function, which not characteristic in condition authoritarian political mode.

In the opinion of author, the judicial power is made special organizing-legal forms, which bring about justices, judicial checking and lawmaking action, which characteristic system judicial authorities, acting in legal state.

The main and the main organizing-legal form of the performance judicial authorities is a justice, which is bolted in 91 article to Constitutions of the RA. Justice in the Republic of Armenia make only courts, in accordance with Constitution and law. Ensuring the rights and liberties to personalities and person are a main function to justices.

ԱՄՍԳԻՍ 2010 Կ (130)

ԱՄՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ВЕРХОВНЫЙ СУД РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В ПРОЦЕДУРЕ ИМПИЧМЕНТА

РОБЕРТ КАЛАШЯН

***РУКОВОДИТЕЛЬ ЮРИДИЧЕСКОГО ДЕПАРТАМЕНТА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА,
АСПИРАНТ КАФЕДРЫ КОНСТИТУЦИОННОГО
И МУНИЦИПАЛЬНОГО ПРАВА ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА***

В данной статье рассматривается вопрос участия в процедуре импичмента Президента Российской Федерации Верховного Суда. В частности, рассматривается вопрос целесообразности и «ценности» данного Верховным Судом заключения, которое, по мнению автора, будет являться в значительной мере субъективным предположением, основанным не на всесторонней оценке доказательств, а лишь на изучении письменных документов.

SUPREME COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE PROCEDURE OF THE IMPEACHMENT

ROBERT KALASHYAN

***HEAD OF THE LAW DEPARTMENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY,
POST-GRADUATE STUDENT OF THE DEPARTMENT CONSTITUTIONAL
AND MUNICIPAL LAW OF THE LAW FACULTY OF THE RUSSIAN-
ARMENIAN (SLAVONIC) STATE UNIVERSITY***

In that article is considered question of the participation in procedure of the impeachment of the President of the Russian Federation of the Supreme Court. In particular, is considered question to practicability and value given by Supreme Courts of the conclusion, which, in the opinion of author, will appear in significant measure by subjective suggestion, founded not on all-round estimation proof, but on study written document only.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ ДОГОВОРА ИПОТЕКИ

ГАРРИ ШАГИНЯН

*АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА
И ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА РОССИЙСКО-
АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА*

В статье представлены понятие, характерные черты договора ипотеки по законодательству РА. Изучаются существенные условия договора ипотеки, порядок его государственной регистрации, а также вопросы, связанные с предметом договора.

FEATURE OF THE CONTACT OF THE MORTGAGE

GARRI SHAHINYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE DEPARTMENT OF THE CIVIL
RIGHT AND CIVIL PROCESS OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY*

In the current article the definition and the characteristic features of the mortgage contact, according to the legislation of the RA, are presented. Essence of contact, its state registration order, and also the questions connected with a subject of the contact are studied.

ՄԱՅԻՍ 2010 5 (130)

ՊԱՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

101

РЕЗЮМЕ - RESUME

О ПОНЯТИИ “ЖИЛИЩНОГО ПРАВА”

АРУТЮН ГЕВОРГЯН
*АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ*

Жилищное право регулирует те общественные отношения, которые непосредственным образом связаны одной из важнейшей потребностей человека-потребностью квартиры, то есть оно имеет важное социальное значение. В общем можно сказать, что указанные отношения формируются (существуют) между государством и личностью, юридическим лицом и другими участниками жилищного правоотношения. Основой жилищного права является жилищное законодательство, представляющее собой совокупную систему правовых норм, регулирующих квартирные отношения. Таким образом, предметом правового урегулирования жилищного права являются жилищные отношения, то есть те общественные отношения, которые прямым или косвенным образом связаны с жилой площадью.

ABOUT NOTION HOUSING LAW

HARUTYUN GEVORGYAN
*POST-GRADUATE STUDENT OF THE DEPARTMENT
OF THE CIVIL LAW OF THE LAW FACULTY OF YSU*

The housing law adjusts that public relations, which direct image are bound one of the the most most important need of the person-need of the apartment that is to say it has important social importance. In general possible say that specified relations are formed (exist) between state and personality, juridical persons and other participant housing legal relations. The base of the housing right is housing legislation, presenting itself total system of the legal rates, adjusting housing relations. Thereby, subject of the legal adjusting the housing right are a housing relations that is to say that public relations, which direct or indirect image are connected with floorspace.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ И ВИДЫ ДИСЦИПЛИНАРНОГО ВЗЫСКАНИЯ СОГЛАСНО ТРУДОВОМУ КОДЕКСУ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ГЕВОРГ ПЕТРОСЯН
ДОЦЕНТ, КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
ТИРАЙР ВАРДАЗАРЯН
*АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ*

В 21-ой главе Трудового кодекса Республики Армения консолидированы правовые нормы, касающиеся трудовой дисциплины. В этой главе также описаны виды дисциплинарного взыскания и правовые нормы его применения.

Дисциплинарные взыскания, определенные со стороны государства и закрепленные соответствующими нормами, применяются по отношению к работникам и числятся к ряду правовых принуждений, поскольку кроме дисциплинарного взыскания, в трудовых отношениях могут применяться также другие формы принуждения.

Согласно 223 статье Трудового кодекса Республики Армения список дисциплинарного взыскания всеобщее и может применяться относительно всех работников, то есть, в случае и общих, и отдельных субъектов дисциплинарной ответственности.

Из вышесказанного можно заключить, что дисциплинарные взыскания являются средствами правового влияния на поведение работника.

NOTION AND TYPES OF THE DISCIPLINARY RECOVERY ACCORDING TO LABOR CODE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

GEVORG PETROSYAN
PhD IN LAW, DOCENT
TIRAYR VARDAZARYAN
*POST-GRADUATE STUDENT OF THE DEPARTMENT
OF THE CIVIL PROCESS
OF THE LAW FACULTY OF YSU*

In 21 chapter of the Labor code of the Republic of Armenia are consolidated legal rates, concerning labor discipline. In this chapter also described types of the disciplinary recovery and legal rates of his(its) using.

Disciplinary recovery, determined on the part of state and bolted corresponding to rate, are used to workman and are listed to row of the legal enforcements since except disciplinary recovery, in labor relations can aplying also other forms of the enforcement.

According to 223 article of the Labor code of the Republic of Armenia list of the disciplinary recovery general and can aplying comparatively all workman that is to say, in the event of and the general, and separate subject to disciplinary responsibility.

From aforesaid possible to conclude that disciplinary recovery are a facility of the legal influence upon behaviour of the workman.

ՄԱՅԻՍ 2010 Ե (130)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿՆԵՍԱԿԱՆ ԲՈՒԿՆԵՐ**

103

РЕЗЮМЕ - RESUME

КОРРУПЦИЯ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АЙК АРУТЮНЯН

*МЛАДШИЙ СПЕЦИАЛИСТ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОГО
УПРАВЛЕНИЯ СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА*

Важность борьбы с коррупцией признается всеми странами, без исключения и вызывает озабоченность их правительств. Коррупция является одной из наиболее серьезных проблем глобального характера, которая угрожает социально-экономическому и политическому развитию, подрывает демократические и моральные устои общества. Мировое сообщество признало, что коррупция на современном этапе пронизывает все сферы жизни любой страны, независимо от уровня демократии и социального благополучия, и стала транснациональным явлением.

CORRUPTION AS GLOBAL PROBLEM IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

HAYK HARUTYUNYAN

*JUNIOR SPECIALIST OF THE ORGANIZATIONAL-LEGAL DEPARTMENT
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

Importance of the fight all country confesses with corruption, without exception and causes worry their government. The corruption is one of the the most serious problems of the global nature, which threatens social-economic and political development, undermines democratic and moral abutment society. The world community has acknowledged that corruption on modern stage penetrates all spheres to lifes of any country, regardless of level of the democracies and social welfare, and became the транснациональным by phenomena.

ՄԱՅԻՆ 2010 թ (130)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ГРАНИЦЫ СВОБОДЫ СУДЕБНОЙ АПЕЛЛЯЦИИ ДЕЙСТВИЙ И РЕШЕНИЙ УГОЛОВНО-ПРЕСЛЕДУЕМОГО ОБЪЕКТА

ГЕВОРГ БАГДАСАРЯН
*СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ УГОЛОВНОГО
АПЕЛЛЯЦИОННОГО СУДА РА,
СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА И
КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ*

В уголовном процессе имеет важное значение судебная апелляция действий и решений уголовно преследуемого объекта органами ведущими следствие на предсудебных этапах, как составляющая часть судебного контроля в отношении предсудебного следствия.

В кодексе уголовного процесса Республики Армения, статья 103 провозглашает свободу апелляции действий и решений органов, ведущих уголовное следствие, как главную гарантию защиты прав и свобод участников уголовного следствия. С точки зрения обеспечения защиты прав и свобод человека, обусловленных важностью дальнейшего судебного контроля, кодексы уголовного процесса отдельных стран апелляцию судебных решений и действий рассматривают как самостоятельный принцип судебного процесса.

Автор считает, что круг судебных действий и решений, которые не подтверждены судебной апелляцией, должен определять кодекс уголовного процесса РА.

BORDERS OF THE LIBERTY TO JUDICIAL APPEAL ACTION AND DECISIONS CRIMINAL-PERSECUTED OBJECT

GEVORG BAGHDASARYAN
*ADVISER OF THE CHAIRMAN OF THE CRIMINAL
APPELLATE COURT OF THE RA,
COMPETITOR OF THE DEPARTMENT OF THE CRIMINAL PROCESS
AND CRIMINALISTIC OF YSU*

In criminal process has important importance judicial appeal action and decisions criminal persecuted object organ leading effect on предсудебных stage, as forming part of judicial checking in respect of предсудебного of the effect.

In code of the criminal process of the Republic of Armenia, the article 103 proclaims the liberty to appeals action and decisions organ, leading criminal effect, as main warranty of protection of the law and liberties criminal effect participant. With standpoint of the provision of protection of the rights and liberties of the person, conditioned by importance of the further judicial checking, codes of the Criminal process of the separate countries appeal judicial decisions and action consider as independent principle of the lawsuit.

The author considers that circle judicial action and decisions, which not subject to judicial appeal, must define the code of the criminal process of the RA.

УՍՏՆՍ 2010 Ե (130)

ԱՍՏՆՍ
Իշխանություն

105

РЕЗЮМЕ - RESUME

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ РАССЛЕДОВАНИЯ

Ваге ЕНГИБАРЯН

*ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ,
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ДИРЕКТОР СОЮЗА СУДЕЙ РА*

Организация взаимодействия между правоохранительными органами при расследовании преступлений целенаправлена на решение задачи сокращения сроков расследования и повышения эффективности расследования, которая может быть успешно достигнута только объединенными, согласованными усилиями всех правоохранительных органов.

Результаты анализа научных источников показывают, что грамотное взаимодействие органов расследования является необходимой предпосылкой быстрого раскрытия преступлений.

THEORETICAL BASES OF THE COOPERATION OF INVESTIGATION BODIES

VAHE YENGIBARYAN

*ASSOCIATED PROFESSOR OF YSU LAW FACULTY,
PHD IN LAW, DOCENT,
EXECUTIVE DIRECTOR OF THE ASSOCIATION OF JUDGES OF THE RA*

The organization cooperation between investigation bodies at investigation of the crimes task-oriented on decision of the problem of the reduction of the periods of the investigation and increasing to efficiency of the investigation, which can be is successfully reached only united, coordinated effort all investigation bodies.

The results of the analysis of the scientific literature shows, that effective cooperation of investigation bodies is a prerequisite of the quick opening the crimes.

ՄԱՅԻՍ 2010 Ե (130)

ՀԱՍՏԱՏՎԱԿ
Իշխանություն

106

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ НАКАЗАНИЯ

АНИ МУРАДЯН
ЛЕКТОР ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА,
ГЛАВНЫЙ СПЕЦИАЛИСТ УПРАВЛЕНИЯ ПОМИЛОВАНИЯ,
ГРАЖДАНСТВА, НАГРАД И ЗВАНИЙ

Институт наказания в сущности является принужденно применимое средство, санкционируемое со стороны государства и только судебным актом преступного действия в отношении виновной личности. Это естественное отношение государства относительно преступления.

Содержание наказания-ограничение прав и свобод обвиняемого как человека, как гражданина государства, которые закреплены во 2-ой главе Конституции РА, нашли свое развитие в других правовых актах. Целью наказания является восторжествование справедливости, исправление обвиняемого и предупреждение новых преступлений. Несомненно, достижение социальной справедливости предполагает справедливость наказания. С точки зрения предупреждения преступлений социальная продуктивность не слишком высока, однако социологические исследования, проведенные в разные времена и в разных странах свидетельствуют, что некоторая часть граждан избегают преступлений именно по причине угрозы наказания. Наказание не является главным средством в борьбе с преступностью, здесь главную роль играют государственные организационно-административные, экономические и политические мероприятия. Однако, наказание является важным и необходимым средством в борьбе с преступностью.

NOTION AND IMPORTANCE OF THE PUNISHMENT

ANI MURADYAN
LECTURER OF THE STATE PEDAGOGICAL
UNIVERSITY OF THE YEREVAN,
MAIN SPECIALIST OF THE OFFICE OF AMNESTY,
CITIZENSHIP, AWARDS AND TITLES

The Institute of the punishment inherently is a forced applying facility, approbated on the part of state and only judicial act of the criminal action in respect of guilty personality. This is a natural attitude state for crimes.

The Contents of the punishment-restriction of the rights and liberties inculcated as person, as person state, which are bolted in 2 chapter to Constitutions of the RA, have found its development in other legal acts. The Purpose of the punishment is восторжествование fairness, correction inculcated and warning the new crimes. Certainly, achievement to social fairness expects fairness of the punishment. With standpoint of the warning the crimes social productivity not too high, however sociological studies, called on in different timeses and in miscellaneous country witness that certain part of people avoid the crimes by reason of threats of the punishment exactly. The Punishment is not a main by facility in fight with criminality, here main role play state organizing-administrative, economic and political actions. However, punishment is important and necessary facility in fight with criminality.

ՄԱՅԻՍ 2010 Ե (130)

ՄԱՍԿԱՆ
Ինֆորմացիոն

107

Թեւավոր խոսքեր

Տարիների թիվը դեռևս չի վկայում կյանքի երկարատևության մասին. մարդու կյանքը չափվում է այն բանով, թե նա կյանքում ինչ է արել և զգացել:

Ս. ՄՍԱՅԼՍ

Ամեն ինչում պետք է հետևել երեք սկզբունքի՝ ճշմարտության, ազնվության և օգտակարության:

Ժ. ՄԱՐՄՈՆՏԵԼ

Կյանքում գլխավոր ողբերգությունը պայքարը դադարեցնելն է:

Ն. Ա. ՕՍՏՐՈՎՍԿԻ

Կյանքը գործելն է, իսկ գործելը՝ պայքար:

Վ. Գ. ԲԵԼԻՆՍԿԻ

Խելացի ու եռանդուն մարդիկ պայքարում են մինչև վերջ, իսկ դատարկ և միանգամայն անպետք մարդիկ առանց չնչին պայքարի ենթարկվում են իրենց անիմաստ գոյության բոլոր մանր պատահականություններին:

Գ. Ի. ՊԻՍԱՐԵՎ

ՄԱՅԻՍ 2010 5 (130)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Ինչխանություն

108

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս

գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արշակունյաց 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am